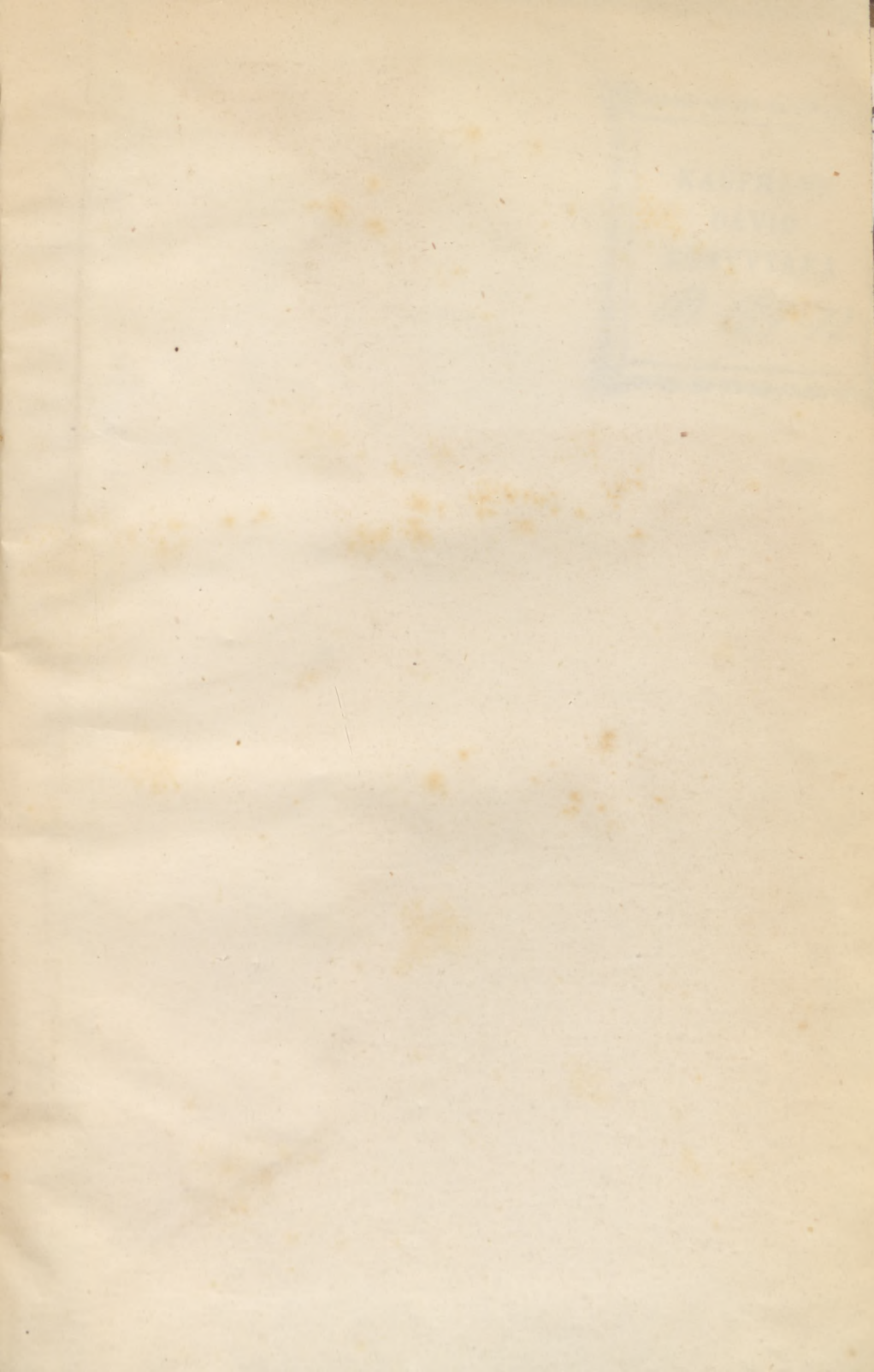

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 167-72.

תשובות הגאונים

אשר העתיק מקובץ כ"י, והגיה אותן והוסיף בהן הערות,

מהר"ר יעקב מוסאפיה זצ"ל
מ"ץ בק"ק איספאלטרו בדאלטאציאה יע"א.

יוצאות לאור בפעם ראשונה

ע"י

חברה "מקצי נרדמים".

ליק

בשנת ה' אלפים תרכ"ד לב"ע.
נדפסו הדפוס רודאלף זיבערט.

СВИДЕТЕЛЬСТВО

Сего 1911 года 15 числа

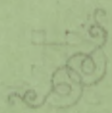
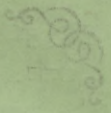
в присутствии

и

сего 1911 года

1911

в присутствии

תשובות הגאונים

אשר העתיק מקובץ כ"י, והגיה אותן והוסיף בהן הערות,

מוהר"ר יעקב מוסאפיה זצ"ל
מ"ץ בק"ק איספאלטרו בדאלמאציאה יע"א.

יוצאות לאור בפעם ראשונה

ע"י

חברה "מקיצי נרדמים"

ליק

בשנת ה' אלפים תרכ"ד לב"ע.

נדפסו הסדון רודאלף זיבערט.

ספרים

היוצאים לאור בפעם ראשונה

ע"י

חברת "מקיצי נרדמים"

תחת השגחת ראשי החברה:

יחיאל מיכל זקש בבערלין,
נתן אדלער הכהן בלאנדאן,
אברהם הכהן (המכונה אלברט כהן) בפאריז,
שמואל דוד לוצאטן בפאדובה,
יוסף צעדנער בלאנדאן,
מתתיהו שטראשון בוילנא,
אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה ראשונה: תרכ"ג — תרכ"ד.

תשובות הגאונים.

Lyck 1864.

Gedruckt bei Rudolph Siebert.

0100

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1950

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1950

1950

1950

1950

1950

הקדמת המעור.

התשובות האלה אשר אנכי מוציא לאור הנה נלקטו מקובץ א' כתב יד אשר בא לידי בתורת שאלה (וכתוב בתחילת הספר מיד הגאון הרב חי"ד אזולאי ז"ל שהוא כזה להעתיקו מתוך קובץ ישן הנמצא באחת מערי איטליה) והוא כולל פסקי ר' ישעיה מטרנני על שלש מוסכתות יבמות נדרים וגדה. הלכות הרמז"ן על נדרים ובכורות וש"ת גאונים בשני חלקים. הראשון כולל קכ"ד סימנים והשני בלתי שלם ומסיים בסי' ק"י. ואולם רבים מהסימנים ההם אינם תשובות כי הם לקוטים מספרי קדמונים. יש מפירושי רבנו חננאל (רוכס על מס' ברכות) ויש מרבנו נסים ויש מספר הלכתא גדרותא לרב שמואל הגגיד ומספר העתים לר' יהודה אלברלנוני וגם מס' הישר לרבנו תם ומס' התרומות ואחרים. התשובות אשר בחלק הראשון רובן מגאוני צבל אך יש בהן גם איזה תשובות מרבנים מאחרים. ואשר בחלק השני כלן מגאוני צבל אמנם יש מהן אשר כבר נכתבו בחלק הראשון. האסיפה הזאת לפי הנראה נעשית באחת מערי פרובינצ'ה כי יש בה כמה וכמה פירושים מר' אשר מלוניל וגם תשובות מר' משולם בר' יעקב ור' אברהם אב צ"ד וחתנו הראב"ד. וכבר יש אסיפה אחרת הנעשית שם וממנה חובר ס' תמים דעים אשר נקבצו באו צו הרבה תשובות מרבני פרובינצ'ה וגם לקוטים מספרים ומעט מתשובות גאוני צבל. וגם שם מפוזרים כה וכה ליקוטים מפירושי רבנו חננאל ומספר העתים וס' הישר כמו בקובץ הבא לידי. ואנכי בראותי הפגמים היקרים הנקבצים במחברת הזאת נתתי אל לבי להקדיש עתותי להעתיקה וחשנתי להציב התשובות לבדנה והליקוטים לבדם ולא בערבוב כאשר נסדרו מאת המאספים. והחילותי

והחילותי לכתוב התשובות מגאוני צבל. ומידי כתבי תיקנתי כמה שגיאות אשר ניכר בהן טעות המעתיק מחוסר ידיעתו וצמקומוט וועטים הוספתי אצו מלה וכתבתיה בין שני קוים. וגם הכנתי זיונים להראות המוקורות למאמרי שני התלמודים אשר הביאו הגאוניס בתשובותיהם. אכן צבאי להעתיק התשובות מרצנים אחרים והלקוטים חדל מומני הפנאי כי סבוני גם סצבוני עסקים רבים ורק צעת השבת הספר לצעליו דחקתי עצמי לכתוב איהם לקוטים מרצנו נסים ורצנו חננאל. והנה הלקוטים מרצנו נסים להיותם וועטים כתבתים כלם ומדברי רצנו חננאל חברתי שנים שלשה גרגירים צדברי הגדה והספחתי הליקוטים האלה אל התשובות. ויהי מאז צלבי היה להוציא לאור את אשר העתקתי, אך בשמעי כי קובצים אחרים נמצאו מתשובות הגאוניס והנס מוכנים לעלות על הדפוס משכתי ידי כי אמרתי אולי התשובות אשר עמדי כלן או רובן מומצאנה באחד מהם. ואולם עתה כי ידעתי כי הקובץ האחד כעת לא יוצא לאור הדפוס, והקובץ האחד נדפס בעיר ברלין ובא לירי (מונחה היא שלוהה אלי מאת הרב הגדול החכם המופלא מופת הדור מהר"ר שי"ר הכותב ההקדמה היקרה והנפלאה הנצבת בראש הספר ההוא) וראיתי כי שונות ונצדלות התשובות הנמצאות בו מהכמוסות עמדי (ורק אחת והיא התשובה הכתובה פה בס' ט"ו ונתיחסה לרב האי מומצאת שם בס' ק"י צקבולת תשובות ר' קלונימוס) אמרתי אל לבי אל אונע טוב ואוציא לאור גם את אלה ותחקנה צעט ברצל למשמרת עולם והוספתי בה וכה איה הערות קטנות לתועלת הקורא.

והנה רוב התשובות הכתובות בקובץ הזה כתוב צלך שם הגאון החשוב רק צמוטון לא נכתב שם צעליהן אך המעיין הרגיל בלשון הגאוניס יכיר כי גם הן מעשה ידי גאוני צבל. והתשובות אשר שם צעליהן כתוב עליהן צכמה ויהן יש עדות לאמתת יחוסן אל הגאון אשר אליו התיחסו מדברי הקדמוניס. והגם כי באיה מהן יתראה כן מהערותי, אמרתי לרשום פה על הסדר כל התשובות אשר ראיתים נזכרות צספרים על שם הגאון אשר נתיחסו אליו.

סי' א'. לרב האי. הובאו מקצת דברים הן מן השאלה והן מן התשובה צם' המאור פ"א דציה.

סי' י'. לרב פלטוי. מוקצתה כתובה צשערי צדק ח"ה ש"ד סי' יד. סי' יד לרב האי. הראצ"ע הזכיר ענין השאלה וקצת דברים מהתשובות והובאו דבריו צם' הר"ד אבודרהם.

סי' כב הובא צטור ח"מ סי' עא.

סי' כג לרב נטרונאי. כתובה בקצרה בשערי דק ח"ד ש"ג סי' כ"ה.
סי' כה לרב שרירא ורב האי. קצת דברים מונה הובאו בס'
תורת העולה ח"ב פ"ב וגם הרמב"ן בס' בראשית מביא
קצת דברים וייחסם לרב שרירא.

סי' לג לרב האי. הביא דברים מונה הריטב"א הובא בעין
יעקב סוכה פ"ב.

סי' לד הובאו דברים מונה בתשובת חכמי רומי ונדפסה בבית
האוצר להרב שד"ל ד' כ"ח ע"ב.

סי' מה לרב יהודאי. מן המ"ב תשובות הכתובות בסיוון זה
ארבע כתובות בשערי דק ח"ג ש"ד סי' י"ג וש"ו סי'
מ'. וח"ד ש"ה סי' א' וש"ז סי' ל"ב ושתיים הוזכרו בס' הישר
סי' שפ"ב ושפ"ד.

סי' מט לרב האי. הובאה בקצרה בטור א"ח סי' רנ"ח.

סי' נב לרב נטרונאי. הובאה בקצרה שם סי' רס"ט.

סי' נו לרב עמרם. הובאו קצת דברים מונה שם סי' רע"ב.

סי' נז הוזכרה סדרת רב עמרם שם בטור סי' רע"א.

סי' עו לרב האי. הוזכרה בסמ"ג ריש מלות עירובין.

סי' עח הובאה בקצרה בחידושי הרשב"א לזכרות ריש פ"א.

סי' פד לרב נטרונאי. מקצתה בחידושי הרשב"א לחולין פ"א
והובאה שם מסדר רב עמרם.

סי' צט לרב האי. היא בעין יעקב פ"ב דחגיגה בקצת שנויים
וגם קצת דברים בערוך ערך אבני שיש.

סי' קב הועתק מונה בלקוטות הרמב"ן לזכרות דף א' ע"ד
משם הגאון סתם והוא רב האי. ובראותנו בכל אלה

עדות לאמתת יחוסן יש לשפוט כי התשובה נס' עו היא באמת
לרב האי כאשר נרשם בקובץ זה ולא ככתוב בנדפסות בצרלין
על שם רב קלונימוס וכבר הראה הרב הגאון שי"ר בהקדמתו
כמה רשימות בלתי נכונות בספר ההוא ועוד הראה שם חילופים
כאלה בס' שערי דק. וכבר בשו"ת הר"י בן מיגאש סי' קי"ד
כתב השואל: ולא נעלם מאדוננו שתשובות הגאונים אינן עומדות
על מצב אחד בפרט הישנות מהן שנכנס בהן ההפסד מלד
המעתיקים אותו ועם זה יחסו קצת תשובותיהם לזולת בעליהן.

השובות הגאונים.

לרב האי (1) שאלתם הא דחתמר (בינה ד' 3) שני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה ואמרי' רב אסי ספוקי מספקא ליה ועבד הכא לחומרא והכא לחומרא. אמר ר' זירא כוותיה דרב אסי מסתברא דהאידנא ידעינן בקצועא דירחא וכו' יפרש לנו אדוננו מה זה הספק שנסתפק לרב אסי ואמר ר' זירא כוותיה דרב אסי מסתברא כי מאחר שסוד העיבור בידיהם איזה ספק נשאר כי על כל אלו הספקות שאומר בכל מקום בשני ימים טובים הרבה מחזיקים בהם עלינו המינים דבריהם. ונראה מאדוננו שיסיר כל תואנה שתעמוד בהם כמו שהרחיב בחכמתו בתשובת התקיעות (2) והוסרו התואנות בדבריו כי רבינו סעדיה ז"ל אמר בפירושו כי אין ספק מעיקרא אלא הקב"ה צוה את משה עבדו והוא אמר לישראל כי בארץ יהיה להם יום אחד ובחונה לארץ שני ימים וכן היה מעולם. כל ישראל עושין בלא ספק על העיבור ועל החשבון. עד שינאלו המינים ובקשו חכמים להראות כי ראיית הירח והחשבון אחד הוא. והיו עושין כל אותם הדברים שעשה רבן גמליאל בטבלא ועשו השלוחים וכו'. ואחר כך חזרו לעמוד על עקרון כמו שאמר הקב"ה למשה שיהיו עושים בארץ יום אחד ובחונה לארץ שני ימים ואמר אדוננו בתשובתו לאנשי קאבת (3) כי גזרה מיומות נביאים ראשונים וכן הנהיגו הנביאים הראשונים את ישראל מתחילת הגלות שעושין יום טוב בחונה לארץ שני ימים ויום הכפורים יום אחד. והיאך יבא מנהג בתוספת על מה שכתוב בתורה דכתיב
שבעת

שצעת ימים מנות תאכלו. בסוכות תשבו שצעת ימים. ויצא המנהג שמונה. ואנו מוציין כי לא יהיה המנהג תוספת על הכתוב, אלא שיאמרו חכמים אותו על דרך חיזוק ויאמרו גזרה מדרבנן. אבל צמועדים שיצאו בכל שנה יאמר הכתוב שצעה ויאמרו כי צא המנהג שמונה! ועוד יום אחר ראש השנה למה יעשה שנים והתורה אמרה אחד וכשאתה מונה ליום הכפורים אי אתה מונה אלא מן הראשון. ועוד עשו לו רבותינו מעלה ואמרו שני ימים של ראש השנה קדושה אחת ואמר אדוננו כי בני ארץ ישראל תופסין ראש השנה שני ימים ואנו רוצין עד עתה אין תופסין אלא יום אחד. יפרש לנו אדוננו ברוב חכמתו כל אלו הספקות. ואיך יהיה תוספת על הכתוב. ויצא הרב כל אלו הספקות.

כך ראינו כי זה שאמרתם שכתב רבינו סעדיה ז"ל קנה הוא שדחה את אפיקורוס, ואמתת הדבר הוא כך. כי עבור שנה ועבור חדש החזירו הקצ"ה לבית דין שאם עברו את השנה מעוברת ואם עזובה היא פשוטה. ואם עברו את החדש הוא מעובר ואם חסרוהו מחוסר ולפי מה שקובעין את השנה ואת החדש הוא רגונו של הקצ"ה. והמועדים הנעשים בקביעותם הם מועדי ה' ולכך אמר בתורה אשר תקראו אותם אותם הם מועדי ה'. וציוס עבור השנה לצורך כי הכתוב תלה את המועדים בזמני השנה כדי שלא יקיפו המועדים מזמן לזמן בדרך שמקיפים אותם אשר חדשיהם חרשי הלבנה ואין להם עיבור. וכן שמור את חדש האביב. וחג האסיף בליל השנה. וחג האסיף תקופת השנה. ושנו חז"ל (סנהדרין יא ב) על שלשה סימנים מעצרין את השנה על האביב ועל התקופה ועל פירות האילן. ואע"פ כי המנהג לעצור שנה צריכה אם עברו שלא לצורך מעוברת שכך שנו חכמים (ספרא פ' אמור) אשר תקראו אותם מועדי אס קראתם אתם מועדי ואם לאו אינן מועדי. ואם לא היתה השנה צריכה לעצור ועברו חנוסין או שוגגין או מוטעין מנין שהיא מעוברת ת"ל אשר תקראו אתם מועדי אם קראתם אתם מועדי ואם לאו אינן מועדי. אבל החדש אין צו צורך כדרך שיש צורך בשנים מפני האביב ומפני התקופה אלא כמו שרואים עושין. וכך שנו חז"ל (שם) יכול כשם שמעצרין את השנה כך יעברו את החדש לצורך ת"ל החדש אחר החדש אנו הולכין ואין להם להוסיף על החדש החסר אלא יום אחד ולא לפחות מן השלם אלא יום אחד שנומא אם כ"ע אם ל' לא חסר ולא יתר. ואחר שאמרו אחר החדש אנו הולכין כך שנו יכול אם היה

היה צריך שני ימים נותנין שני ימים ת"ל אותו יום א' בלבד.
 והחשבון הזה שזידנו שהוא סוד העבור היה צדיקה של ישראל
 מימות משה רבינו ומוזכרין לעשות לפיהו כשיראו בית דין, והוא
 מדוקדק. בכל מחזור י"ט שנה ושבעה חדשים יתרים כדי שיצא
 המחזור ותעמוד שנת הלכנה נכה שנת החמה. ואין ציניהן אלא
 שעה ותפ"ה חלקים בלבד. ואם רואין בית דין לעבר שלא כסדר
 הזה להקדים או לאחר מה שעשה עשוי. ובלבד שיעשו כהלכות
 שהיו עמהם בקבלה שאמרו חז"ל (סנהדרין יב א) אין מעברין
 את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית אימתי רגילין לעבר
 בערב שביעית. ואמרו אין מעברין את השנה צימי רעבון. וזה
 אשר אמרו (ס"א יא א) כי משנים מדת סוד העבור ומקדימין
 ומאחרין את העבור בעבור מדות שמונו אותם חכמים כגון גלויות
 ישראל שנעקרו ממקומן לחוג ועדיין לא הגיעו כדי כלן מועד
 א' ומפני הדרכים ומפני הגשרים שיבאו עולי רגלים ומפני תנורי
 פסחים כגון שרבו מי גשמים ונימוקו כמו שאמר חוני המעגל
 (תענית י"ט א) בואו והכניסו תנורי פסחים שלא ימוקו כי צורך
 גדול הוא שנריכים אותם האלפים לנלותו ולאכול זלילה ההוא.
 ודברים שהם סעד לעיבור כמו שזוה רצן גמליאל לכתוב (סנהדרין
 יא א) גזליה רכיבין ואמריא דעדקין וזמן אביבא לא מוטא.
 וכשנצרכין ומעברין שנים שלא כסדר סוד העיבור אשר זידנו
 יושבים אחר כך בסוד הצורך ופורעין מה שלוו מן השנים עד
 שמעמידין שנת הלכנה כנגד שנת החמה בסוף אותו המחזור
 או שלאחריו שלא יהא ציניהם אלא שעה ותפ"ה חלקים כמו
 שאמרו חז"ל (ס"א יב א) אמר ר' שועון מעשה צר' עקיבא שהיה
 חבוש בבית האסורין ועבר את השנה שלש שנים זו אחר זו.
 אמרו לו משה רביה צ"ד יצנו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה.
 וגם כן בחדשים היה להם שלשה פנים, א' חשבון עיבור זה
 שהוא עמו היום כי הפשוטה לעולם אין זה פחות מחמשה
 מעוברים ידועים. ואין זה פחות מחמשה חסרים ידועים
 ומרחשון וכסליו במשפטן ואדר ראשון מלא במעוברת כשרואין
 לקבוע כדת הזאת היו קובעין והיא התפוסה לעולם. והשני
 ראיית הירח כשרואין לקדש על הראייה מקדשין יוסלשי לפי
 מה שרואין לא מזה ולא מזה. מה שעשו עשוי אלא שחזרין
 לדת. ומבלי צורך מזה לקדש על הראייה. ואין להם מעיקרא
 לרחוק מן הראייה יותר משלשה ימים. ולפי ההלכות המועתקות
 עושין. ששנינו (ערכין ח' ג) אין פוחתין מארבעה חדשים
 המעוברין בשנה ולא נראין יותר משמנה. וכל זאת שלא ירחקו
 הראייה

הראייה. וכן אמרו (שם ט' ז) מעשה ועשה רבי תשעה חסרים
 ונראה חדש בזמנו. והיה רבי תמוה ואמר עשינו תשעה חסרין
 ונראה חדש בזמנו. אמר לפניו ר' שמעון ברבי שמה שנה מעוברת
 היתה ועיבור שלה ל' אשתקד עשינו שניהם מלאים דל תלתא
 לבסודי תלתא והוויא ליה בדוכתיה. א"ל רבי נר ישראל כך היה.
 ובזמן שהחדש היונא חסר נריכין ז"ד לקדש את החדש הבא
 אבל בזמן שהוא מלא אין נריכין לקדש את החדש הבא שא"א
 להיות יותר מל' יום. ומקום הוועד אין עושין ראש השנה אלא
 יום א'. אבל חוץ לתחום אותו מקום נוהגין שני ימים קדש
 ושולחים שלוחים לכל מקום באיזה יום קדשו ז"ד את החדש.
 וכל מקום ששלוחי תשרי מגיעין אין נוהגין את שאר המועדים
 אלא יום ג' וזו היא ששינו (ר"ה יח א) על ששה חדשים השלוחים
 יוצאים. ואין השלוחים יוצאין אלא להגיד מה שעשו ז"ד כיון
 ששינו ועל אלול מפני ר"ה ועל תשרי מפני תקנת המועדות
 אמרינן עלה (שם יט ז) כיון דנפקו להו על אלול מה לן על
 תשרי וכי תימא דימא עצרוה לאלול והאמר רבה בר רב
 אמי רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר. לא מצינו
 דלא אנטריך הא דאנטריך מעברינן והא קא מקלקלא ר"ה,
 מוטב תקלקל ר"ה ולא נקלקלו כלהו מועדות. דייקא נמי דקתני
 ועל תשרי מפני תקנת המועדות ש"מ. ולכל מקום שאין שלוחי
 ז"ד מגיעין שני ימים טובים עושין של גלויות. ואע"פ שיודעים
 איך נקבעה שנה ויודעין ראש חדש ניסן דאמרינן (שם כא א)
 מכריז ר' יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי
 לעברו תרי יומי גזרה ניסן מטו תשרי להודיע כי אע"פ שבאו
 שלוחים להם מתי ראש ניסן עושין פסח שני ימים ועזרת שני
 ימים. ושני ימים הללו ספקא דהדרי הוו מעיקרא, כי הדבר
 כמו שפירשנו לכם, כי מימות הנביאים הראשונים כך היו ישראל
 נהוגין. כל מי שהוא בא"י בבית הועד עושין ר"ה יום א', ובכל
 העולם כלו אפי' מקום שאינו רחוק מבית הועד אלא תחום
 שנת עושין ר"ה שני ימים. ואלתר שיונא ר"ה לאחר י"ט ז"ד
 שולחין בכל א"י ומודיעין מתי קבעו ז"ד את החדש תשרי.
 ולפיכך עושין את שאר המועדות יום א'. אבל מי שבח"ל מזה
 עליהם לעשות שני ימים. כי חזקתן חזקה מי שאינו יודע באיזה
 יום קבעו ז"ד את החדש. וכיון שהוא אלגם ספק נגזר עליהם
 לעשות שני ימים, שאם זה הוא שעשהו ז"ד הרי עמהם היו,
 ואם זה הוא שעשהו ז"ד הרי עמהם היו. ולפנים מטילין את
 הספק ולא לאחור, כאשר אנו אומרים (שם כ"ב) אמר ר' זירא
 אמר

אמר רב נחמן כל ספקא לקמיה שרינן ליה למימרא דחמיסר
 וסיתסר עבדינן וארציסר לא עבדינן. ואע"פ שיט לחוש דילמא
 חסרוכו ב"ד. ואשר כתבנו אל קאבת גזרה היא מיימות הגביאים
 הראשונים וכך הופיעו הגביאים את ישראל כך הוא הדבר.
 ואשר אמרתם והיאך יבא המנהג בתוספת על מה שכתוב בתורה,
 והיאך יאמר הכתוב ז' ואתה תאמר ח', אין חלה דברי חכמים
 כמובס. כי לא כתבנו מי גזר את הגזרה הזאת מאחר שהגביאים
 כך צוו את ישראל לעשות, וכך היה יחזקאל, וכך היה דניאל
 עושה. היאך יאמרו כי יש צו משום כל תוסיק. אילו היה דבר
 טעות לא עשוהו הגביאים. והיאך יחשב כי מה שעשו הגביאים
 טעות. ולא עוד אלא כי צענות הקב"ה עשו מה שעשו. והעיבור
 שיט זה שינוי מן המסורת אינו כשר אלא בא"י. וגם בארץ
 יהודה בלבד ולא בגליל ולא בצבר הירדן. והתורה אמרה לשכנו
 תדרשו וזאת שמה והועתק בהלכה כי זה מן הדרישות הנריכות
 שכנו של מקום. ואין יודעין כאן מה עשו שם. ועתה אם יגא
 איש ממקומות שמונין את ימיהם שצועות למקום שמונין חדשים
 ואין מכירין שצועות, או שהפליג בים ושכח אם ביום רביעי
 יגא או ביום חמישי ואין בלבו ספק אלא בד' וזה' בלבר מה
 יעשה לשמור יום השבת. הלא כן ראוי שימנה יום א' וישבות
 שמה ביום ה' יגא, וגם ישבות ביום שלאחריו שמה יום ד' יגא.
 התאמרו לזה שהקב"ה צוה לשמור יום א' ואתה שבתת שני ימים.
 ואם יאריכו ימיו על זאת הלא כן יספור וישבות, וקורא את
 זה שביעי וזאת זה שביעי כמו שאנו עושים שני ימים של סוכות
 זה נקרא ראשון וזה נקרא ראשון. וליום טוב אחרון לנו קורין
 שמיני לזה ושמיני לזה. וכיון שכך נהגו ישראל על פי הגביאים
 נעשית מנהג על כל בני גליות לעשות כן כמנהג האמורה מפי
 הגבורה. ושמה מיימות יהושע בן נון כך הנהיג את כל היוצאים
 ומשתקים ח"ל לעשות. ולא בשאר לשואל אלא לומר מאחר שבימים
 האלה אין לב"ד של א"י לפחות ולא לקוסיק אלא אחזים הם
 במונו מה שבסוד המועתק מפי משה רבינו מפי הגבורה. מפני
 מה ילכו עושין שני ימים ואין כאן ספק. והוא שאלנו בשמועה
 זו (בינה ד' ב) והאירנה דידעינן בקצועא דירחא. מ"ט קא עבדינן
 תרי יומי. ויש לדבר זה שתי תשובות אחת מהן כי גם עבדיו
 פעמים סיסייה שמד עם וינטרכו לשנות ויתקלקל הדבר. והוא
 שאמרו זמנין דגמרי וגזרי שמדא זמתקלקל מלהא. והשנה
 האחתה כי הגביאים צוו את ישראל שבת' ואין לנו יודעין
 אחתת עלת הדבר בודאי. ואף אין לנו יודעים כי בודאי סרה
 העילה

העילה שזה הדבר תלוי בה כדי שנסיר אותה בסורה. והלכה מועתקת היא מומשה רבינו ע"ה מפי הגבורה כל דבר שזמנין צריך מנין אחר להתירו. ואמר רב יוסף מנא אמינא לה דכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם. ואומר במשך היוכל המה יעלו בהר. והנן כרס רבעי היה הולך לירושלם מהלך יום א' לכל זד. ואיזהו תחומה עגלה מן הדרום (5) ועקרבה מן הצפון לוד מן המזרח וירדן מן המערב. ואמר עולא ואתימא רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מה טעם כדי לעטר שוקי ירושלם צפירות. ותניא כרס רבעי היה לו לר"א צמזרח לוד אזל כפר טבי וצקס להפקירו לעניים, א"ל תלמידיו רבי כבר נמנו עליך תצריך והתירוה. וכדי כתיב היו נכניס לשלשת ימים לך אמור להם שובו לכם לאהליכם למה לי. ש"מ כל דבר שזמנין צריך מנין אחר להתירו. מאי ואומר וכי תימא ההוא למנות עונה הוא דאתא תא שמע במשך היוכל מכדי כתיב השמרו (6) לכם עלות בהר וגווע צקסוהו במשך היוכל למה לי ש"מ כל דבר שזמנין וכו' וכי תימא הני מילי מדאורייתא אזל מדרבנן לא ת"ש כרס רבעי דרבנן וקאמרינן ליה נונו עליך תצריך והתירוה טעמא דנמוהו הא לא נמנו עליו צאיסוריה קאי, ועכשיו מתיב לנו בית דין כבית דינו של דניאל ושל יחזקאל. וגם הלכה היא אין צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד תצירו עד שיהא גדול מומנו בחכמה וזמנין. ודברים אלו אילו היתה גזרה מצ"ד, ועכשיו שהם דברי נביאים אם צדבר ה' עשו הנביאים מי זה יבטלם. ולזאת אמרו רבותינו שלחו מתם אל תשנו מנהג אבותיכם. ואם בעבור ספק קידוש צ"ד גזרו בגלויות לעשות שני ימים נעשו שניהם מנהג. ועכשיו אין ספק אלא מנהג היה לעשות כן. ואשר אמר גאון פיומי ז"ל כי מנהג הקב"ה לעשות בארץ יום א' ובגולה שני ימים. כן אנו אומרים כי מנהג אלהים היה ואע"פ כי עיקרה מחמת ספק שהיא מוסתפק עלינו קידוש בית דין. וכמה מנהג מנהג הקב"ה על הספקות כי אין אנו יודעים נסתרות. אם נולד ולד בין השמשות שעה שהיא ספק אם מיום זה הלא יש בו מנהג. וכי נעשה כאשר צונו את מנהג ה' אנו מקיימין. ואם מספק הוצאנו תרומות ומעשרות הלא כל הלכות דמאי מנהג הן ונקיימין קיום מנהג גמורה ידועה אע"פ כי עיקרה מספק. ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון הלא חוקותיו משפטי אמת הן ידועין אע"פ כי בעבור ספק. קידושי וגירושי ספק הלא גם הם משפטיהם ידועים וברורים והמקיימם מקיים מנהג ידועה. וכמה וכמה כאלה. ומה יש צדבר כי שם הקב"ה מנהג על אשר

לא ידעו איך קידוש החדש ב"ד לעשות שני ימים. ומה תוחלת למונים בזאת. ואשר אמרו משקלקלו הכותים התקינו שיהיו שלוחים יונאין ואמרו בתלמוד (ביצה ד' ג) שאם בטל זה עבדין חד יומא בעבור שני י"ט של ר"ה נאמר כי בראשונה אם קדשו ב"ד את החדש בזמנו בראש תשרי היו משיאין משואות ועושין יום א' וכשקלקלו הכותים והתקנו שיהיו השלוחין יונאין עושין ר"ה חוץ לבית הועד כמו שפירשנו. והספק שמשפא ליה לרב אסי דעביד הכא לחומרא והכא לחומרא לא. בין שני י"ט של גלויות היא. ומי שחשב כך (טועה). אלא כך אמר דמשפא ליה שני ימים של ר"ה קדושה אחת הן או הן שתי קדושות. וכבר עמד לנו כי קדושה אחת הן. ואשר אמרנו בעבור בני א"י זי"ט של ר"ה כך אמרנו דין הוא שיעשו בראשונים ולא ישנו ממנהג אבותיהם נוחי נפש.

ב

ששאלרם מהו צעל מעשים. צעל מעשים הוא טוב עין בנדקה ובצרכי צדור ובמדות טובות אע"פ שאינו מופלג בחכמה חייב אדם לנהוג בו כבוד ולעמוד מפניו כרב יחזקאל אבוב דרב יהודה שהיה בן תורה כדאמרי' מהני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנסקלין כנשרפין וכו' ואע"פ שלא היה מופלג בחכמה היה עומד מפניו מר שמואל. (קידושין לג ג) ואפי' אנשי מעשה שומכניסים אורחים ומהנין ת"ח ומשיאין בתם לת"ח עליהם הכתוב אומר ולדבקה זו. וחשובים הם כאלו כדבדקו בשכינה. וחייב אדם לנהוג בהם כבוד ולעמוד מפניהם כי חכמים הראשונים אע"פ שהיו חכמים גדולים משתבחין היו במעשים טובים ובמדות טובות כדאמרינן בעלמא (ב"ח פ"ד כ) נהי דבתורה גדול ממני במע"ט מי גדול ממני. ואם ירא חטא חשוב הוא מן המופלג וממו בחכמה כדאמרינן (שבת לא ג) אמינא לך אגא גבר דחיל חטאין ואת אמרת לי בר אוריין דאמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר בן שמוע (1) אינן ליה להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים שנא' הן יראת ה' היא חכמה שכן בלשון יוני קורין לאחת הינא. ואפי' לעשירים המנטיגין עצמן ועוסקין בחסדים היו מכבדין בנותיהם הראשונים כדגרסינן בעירובין (פו א) רבי מכבד עשירים היהור' יעקב מכבד חסידים היה (2) שהעולם מתקיים בזכות חסדם.

ג

מנהג היה בישיבה שהתלמידים מועטין ההפילין שלהם ולא היו גבוהים יותר מאלצע ומניחין סודר עליהם. והרבנים הגדולים

הגדולים היו גובהין כשש אנצעות כדי שלא ישוו תלמידים אליהם וכמו כן צריך התלמיד להצניע עצמו שלא יתראה בפני רבותיו כעז פנים. אך מ"מ אם אין לו כי אם תפילין גבוהים לא ימנע עצמו ממוצה כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים וכלנו חייבים בכבוד המקום ובמוצתיו.

ד

לרב האי. ושאלתם כמה שטין צריך בכל דף ודף מ"ג שטין ואין לפחות מהן ושיעור זה נהגו חכמים וסופרים, והסמיכות על טעם צרור. מ' כנגד מ' יום שניתנה בהם תורה ושמים כנגד הלוחות.

ה

לרב דוסא. מי שנשבע שלא לדבר עם חברו מותר לשגר לו פתקא או כתב דברים או שליח או לא. דבר זה מחזור הוא ומעשים בכל יום נעשה ולא שמענו שמיחה אדם בדבר זה מעולם.

ו

לרב פלטוי. אותן ישראלים שבוצרין ודורכין במועד אם נפסדו צהר הן עושים ואם מכוונים לכתחילה במועד אפי' נפסדין אסור להם לעשות ומחוייבים ב"ד להפסיד אותן פירות (ג"ק יב ז) דקתני וכלן אם כיונו מלאכתן במועד יאבדו ומאי יאבדו דמפסדינן להו מינייהו בעל כרחיהו.

ז

ושאלתם במנחה בשבת מהו למגרם תלמוד ואבות. אבות אין תלמוד לא מפני שאמרו במנחה בשבת נפטר משה רבינו ואבות אנו גורסין תלמוד לא. חכם שמת כל בתי כנסיות ומדרשות שבעירו צטלים. ושאלתם ת"ח שאינו רוצה להסדיר פרשיותיו בשבת ורוצה לשנות תלמודו יש לו רשות לעשות כן או לא. כך אמרו חכמים ז"ל אע"פ שהוא חושק בתלמודו אל יפגע מלהשלים פרשיותיו.

ח

לרב האי. ושאלתם שאנו רגילים ליקח ראשים של כבשים צ"ה לאכול ולשחוט כל א' תרנגול בערב יום הכפורים. ובמוצאי

ובמוצאי שבת בצורה מאורי האש מסתכלין לאור האנקה בפנינו
 ובצפרינו ואנו מטילין לחוך הכוס מעט מים ושותים וחוזרים
 ושופכין ושאלתם לפרש לכה. זה נחש הוא לטובה לחכמים ורוב
 אנשי בכל כך רגילין לעשות. בערב ר"ה לוקחין צמר או ראשים
 ומשלין אותו בטעמי או בדבר של מתיקה ואין ממשלין ביסול
 שיש בו חומץ. ואומרים כך נאכל מיני מתיקה כל השנה. ובשר
 שמן כדי שתהא שנה כלה מתוקה וערבה ולא יהיה בה דבר
 רע ודבר צרה.

מ

שאלתם כשמחייב אדם (שצועה) לחזירו באיזה עת
 משציעו. עד שהחא כדמכנפין בצורה צפני ובחמישי כשתחזור
 ס"ת לתיבה אותו העת מעכבין בעלי דינין ואומרים בזה העת
 ישבע לו והן נמנעין מלישבע צפני צבור ועלינו מזה טורה גדול
 ועכוב התפילה. וראינו לאדוננו רב כמה גאון ז"ל אשה שאמרה
 השציעוני על כהוצתי מנדון צפניה והיא נשואה ס"ת בצבור אחוריה
 לארון ופניה כלפי העם וחזן הכנסת מנדה ושופרות תוקעין
 אם לאשה כן לאיש לא כל שכן. ודאי אילו היתה השצועה
 צרבים אפשר שמתביש ואינו נשבע ונמצא שם שמים מוקדש. יורנו
 אדוננו הגאון יחי לעד שורת הדין בזה ואיך מנהג ציטיבה
 הקדושה ודברי השצועה שמחרים החזן צפניו אם ארוכים אם
 קצרים כדי שנסמוך עליהם ואם אומר חזן על כל אחת או חזן
 אחת על כלן כי יש בדבר הזה תרעומת. יורנו אדוננו ויסתלק
 הספק. תשובה. מנהגנו לכתחילה להשביע את מי שהוא חייב
 שצועה לפני צבור, אחר שהצבור מסיימין את התפילה. ונוח
 להם שיהיה שני וחמישי שאין צריכין לטלטל את ס"ה ולהוציאו.
 ודבר זה אין בו הלכה פסוקה שבית דין כופין עליה. והנשים
 שמתחייבות שצועה אם אשה נזועה היא אין לנו מוצאין אותה
 אל הדבור (ז"ל הצבור) אלא צניעות משציעין אותה צפני שלשה
 כשרים, לפי שלא ניתן מקל זה אלא לרדות בו את הסוטה
 שצנינו (סוטה ז' ב) וכל הרוצה לראות יבא ויראה. וכן מצינו
 בתלמוד (גיטין לה א') א"ל ר' ירמיה לרב יהודה ביראה (י' אדרה
 צ"ד ואשבעה חזן לצ"ד וכו'. אצל כל איש מנהגנו לכתחילה
 להשציעו בצבור. ואין לאדם להמנע ולישבע בצבור אם לא יזמן
 להשציעו בשעת סיום התפילה. והתובע יכול לקבץ אנשים רבים
 שיסיו נועדים בשעה שנשבע ואין לנשבע להמנע ולישבע צפניהם.
 ואשר אמרתם דברי השצועה שמחרימין צפני הנשבע כמה אם
 ארוכים

ארוכים או קצרים, והנשבע על כמה עונה אמן. עיקר המנהג שיאמר המשביע: בשמתא דישראל יהוי צחרס בית דין העליון וצחרס בית דין התחתון. ויקרא שני המקראות לא 'אזה ה' סלוח לו וגו' והבדילו ה' לרעה וגו' ומסיים מי שפרע וכו' תצריס יהא צעגלא. ואם חפץ המשביע (להוסיף) על אלה הדברים כל מה שהוסיף אין מחזירין אותו. וכשיאמר הנשבע אמן אמן שני פעמים מאמר ברור ומיושב אין כופין אותו על יותר, מכין ממה שכתוב ואמרה האשה אמן אמן ומחייבין את הנשבע לומר בפיו לא על דבר שבלבי אני נשבע אלא על דעת בית דין.

לרב פלטוי. (1) ושאלתם חרס ושמתא דבר א' הוא או לא. איזהו חרס ואיזהו שמתא שמתא כדוי שומדין אותו וכותבין עליו פתיחא. לאחר שומדין אותו שלשים יום ואינו חוזר בו ומה שהיה בידו כותבין עליו חרס. ומזיחין אותו מכלל ישראל. ומה היא החרמתא. כך כותבין. פלוני בן פלוני לחכמים וראשי ישיבות וזקנים שלומכם ירבה. מודיעים אנו אתכם שפצ"פ יש עליו מומן של פ' וחתכנו עליו ולא קבל. או עבר עבירה אחת ודנינו אותו ולא קבל. ודנינו אותו שלשים יום ולא קבל, ולא חזר ולא תבע כדויו. וזנינו והחרמנו אותו אף אתם החרמנו אותו בכל יום תמיד. הכריזו עליו שפתו פת כותי ויינו יין נסך ופירותיו טבלים וספריו ספרי קוסמים וחתכו זניותיו ועקרו מזוזתו ולא תאכלו עמו ולא תשתו עמו ולא תמולו לו בן ולא תלמדו את בניו תורה צנה"כ ולא תקברו לו ונת ואל תכניסוהו לחברת מזה ולא לחברת הרשות ושטפו כוס אחריו ונהגו בו מנהג נכרים. ואמרו חז"ל (מ"ק טו א) מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו. מוחרס לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו. ושמענו שיש במקומכם בני אדם שמוסרין שבועה לכל אדם, ויש בני אדם שאין מונעין את עצמן מלהשביע, ואומרים באמת אנו נשבעין ואינו כן, ולא יפה הן עושים שהם גורמים כלים לעצמן, וחמור ענשה של שבועה שהיא חלה אפי" על פחות משה פרטה. וכשמחייב אדם שבועה ובקשתם להשביעו וזיחאו ס"ת ויכינו אותו על הקללות הכתובות בתורה, וזיחאו מטה שנושאין בה מתיס ויפרשו עליה כלים שהם פורשין על המתים וזיחאו שופרות ותינוקות של בית הכנסת וזיחאו נאדות נפוחים וישליכו אותן לפני המטה ויאמרו צ"ד לאותו אדם שמשביעין אותו, הוי יודע שלמחר אותו האיש מושלך כנאדות הללו ומזיחין תרנגולין ומדליקין נרות ומזיחין אפר ומעמידין את

את האיש שנתחייב שזועה על האפר ותוקעין בשופרות ומנדקין אותו בפניו. ואומרים לו אתה פצ"פ אם יש לו לפלוני עליך נמוץ זה ואתה כופרו כל הקללות הכתובות בספר הזה ידבקו בו. ומנדקין אותו לפניו כל הכדוי כלו ותוקעין בשופרות ועונין התינוקות וכל העומדים שם אמן.

יא

הפרת שמתא למי שנתגדה בחלוס נריך צי עשרה דשרו ליה וכוף גמרי אבות ומדות ואפי' חזי דשמיית ליה חשה או קטן או עזד. ונריך למטרה עד פרסה. ואי ליכא צי עשרה דמתנו הלכתא אפי' עשרה כל דכו. ואי ליכא צי עשרה ליפוק לרשות הרבים. ואי מתדמו ליה צי עשרה לשרו ליה. ואי ליכא אפי' בתלתא. מ"ט רחמי קא צעו. ויחיד מוונחה שרי שמתא. ויכי שאלו ליה אמור הכי, מחמת דאשתמיית פלוני בחלמיה, מקמיה דקב"ה מתעני ית שלמיה. מותרין יהו אסוריו. מחולין יהיו גדויו. שרוין יהו חרמיו. לא קללה ולא יסורין יבאו עליו. יחי פלוני ואל ימות ויהי מתיו מספר. ה' שמעתי שמעך יראתי וכו' ויעבור עד יקנה ועושה כן ג' פעמים. וכך מנהג בישיבה כשהיו מתירין נדרים היו אומרים ויעבור ג' פעמים.

יב

לרב האי. ושאלת יואב בן נרויה למה נקרא בשם אמו ועוד מה הוא שם אביהם. שם אביהם ידוע הוא כמו שכתוב (ד"ה א' ד') ושירה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. ומחוך שהיתה אמו אחות המלך דוד נקרא על שמה לגדלו זה. ובחכמים ר' שמעון בן פזי נקרא על שם אמו מפני שהיא בתו של ר' חייא כדמפורש בנדה (1) דאמר מר יהודה וחזקיה טוי ופזי אחותא וגם רבס בר חנה היא אחותו (2) של ר' חייא וגם רב יצחק בר שמואל בר מרתא היא אחותו של ר' חייא דאמר מר (סנהדרין ה' א') איבזו וחנה ושילת ומרתא ור' חייא כלשו בני אבא בר אחא סלא.

יג

עוד לו. ואשר לנו אומרים (פסחים ק"ח ב) גער באומה שכל מעשים נכתבין בקולמוס א' ותמהת וכי כל האומות נכתבין מעשיהן בשני קולמוסין ומאי שנא הא. דבר ברור הוא שאין זה דבר זכות כל עיקר אלא מעשה א' הן והן מעשה חובה. ואשר אמרו

אמרו שנכתבין בקולמוס א' יש צו שני דרכים לפרשן. האחד כדאמרי אינשי כתביה לכללא כוליה חד קולמוסא. ואף צטיית (1) אומר כתבה קלם חד כלומר יש אומות שמעשיהן נחלקין מהן טובות ומהן רעות כותבין המלאכים והמונים פרט זה אבל זו כלל א' כותבין כל מעשיה רעות. ויש דרך אחרת כי המלאך הממונה לכתוב זכויות חוץ מן הממונה לכתוב חובות וזהו לאדם זכות וחובה זה כותב בקולמוסו וזה כותב בקולמוסו ואומה זו כל מעשיה נכתבין בקולמוס א' והאחר לא כתב לו כלום.

יך

עוד לו. ששאלתם על מה שנהגו העם להזכר בשעת התקופה שלא לשחות מים אע"פ שלא ידענו טעם דריכין. אנו לחוש שלא על חנם פשט מנהג זה בישראל. וקאמרי בגמרא דבני מערבא דפרק אין מעמידין אמר ר' חמי דריכין אנו לחוש על מה דברייתא חוששין וכו' ובערבי פסחים (קי"ב א) אמרי חפ"י מחופין בכלי צרזל רוח רעה שורה עליהם. ויש אומרים לפי שכל אחת ואחת מארבע תקופות מלאכים ממונים עליהן ובעוד שמתחלפים מלאכים אחרים יתכן שיצא נזק לשום אדם כמו מלך בשר ודם שנות ואח"כ מקיימים מלך אחר תחתיו ואינם יודעים הבריות אם יהיה טוב רע. ויש אומרים שהוא משום סימנא בעלמא לפי שאינם רוצים להתחיל בראש התקופה במים שהוא דבר הקל. ודמיון לזה מה שאמר דוד הע"ה וקורדתם אותו אל גיחון כלומר שתמשך מלכותו. אף כאן בעבור שהיא תחלת התקופה עשו זה הינהג.

מז

עוד לו. (1) ושאלתם (סנהדרין ס"ג) מהו מעשה חדודים (2) לא שמענו וגם לא ראינו אלא כך נראה לנו שהוא כינוי לעגבות כנה אותה כמין שני הרים מודבקין זה בזה וכך אנו שוכין (יומא ס"ט) שלש מילין היו מירושלם ועד בית חדודו ופירושן שני הרים מודבקין אף כאן כנה זאת העגבות חדודים ולא בשלל כדרכה שכל מקום לא חלק הכתוב בין כדרכה ובין שלא כדרכה למכות ולעונשין אבל מעשה חדודים ולא כלום הוא ואי אפשר לזכר את הדבר לגמרי מפני שהוא דבר גנאי.

מז

עוד לו. ודאמרינן (סוכה נ"ב א) ביגר הרע שדומה לזדיקים צענייהם וכהר גבוה ובעיגי רשעים כחוט השערה וקשה לך אם צעת

צעת אחת היאך יראה דבר אחד דק ועצ צעת אחת. ואי אחת יכול לומר צעני עתים שכך אמרו ושחטו צפני גדיקים וצפני רשעים הללו צוכין והללו צוכין. ואי אמרת דאור עין הרשעים נכסה היאך יכסה עיניהם לראות דבר שלא על צוריו. ודאי אילו רחוקו כהר גבוה ותמיהו היאך לא יכולנו לכוזשו הגדיקים הללו ודאי היה תמיה חוכן הדבר אבל עתה נמלאו תמיהן מדבר שלא עמדו על צוריו. ושאלת מה פירוק דבר זה. דבר זה יש צו אחד ושתים תשובות או שהללו רואין אותו כהר גבוה צענה שאין האחרים רואין אותו ותמיהים ועצבים האין לא יכולנו לכפות חוט של צוכיא הזה, ואח"כ כהרף עין סוככין המלאכים והורגין אותו צפניהם והוא צטל והולך ואין הללו והללו מכוונין מראיתו צענת הריגתו או שהללו רואין אותו כהר גבוה צעת אחת וכחוט צוכיא צעת אחרת לומר להן כי כהר גבוה הוא ואתם שכזשתם אותו נעשה עליכם כחוט צוכיא זו והללו רואין אותו כחוט של צוכיא ואח"כ רואין אותו כהר גבוה לומר להם כחוט הוא ואתם שהגזרתם אותו על עצמכם נעשה עליכם כהר גבוה.

י

לרב שרירא. ששאלת מהו פירוש שאמרו (מגילה יב ב) אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו הוה צעדי דרבה בר רב הונא ורבה בר רב הונא עדיף מיניה. (1) רבה בר רב הונא היה קשור צעדי של תורה ושל יראת חטא. והיה חביב ביותר צשגיל ענוה שהיתה צו. (מ"ק כח א) והיה מרדכי בנימוסו קשור לו כתר ועדי בנימוס של דת יהודית וענותנות דרבה בר רב הונא עדיף ממרדכי.

יח

עוד לו. ושאלת צפ' ותמצא אחותו מרחוק דאמרי (סוטה יא א) כל הפסוק הזה על שם שכינה נאמר ואחרת דכצלהו כתיב ה' חן מאמור לחכמה וממאי שהוא לשון שכינה. הוי יודע כי שכינה בתלמידים ואור שוכן ציניהם אותו האור נקרה שכינה. וכשקוראו ה' לא באמתת הדברים אלא חסורי מחסרה כלומר שהוא שכינת ה' וקוראו ה'. והחכמה עצמה היא אחת השכינות והוא שאמר ה' קנני ראשית דרכו וגו' והיה אצלו אמון וגו' ועל כל פסוק אומר ה' שהיא אחת משכינות והיא נקראת אחות לחכמים. והיא על פי זאת אחותו של משה נצרה מרחוק.

עוד לו

י

עוד לו. (1) ואשר אמרת מגדל הפורה באויר מאי ניהו. ואותן הלכות שהיו דואג ואחיתופל שונין במגדל הפורה באויר. (חגיגה טו ב) מה הן. הוי יודע כי זה המגדל הפורה באויר אינו מגדל של בנין אלא מגדל של עץ הוא הנקרא בלשון ישמעאל כזאנא יש של בנין ויש של עץ וכי הויא דתנן בעירובין (לד ב) נתנו במגדל ונעלו בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב רב ישמעאל (2) אומר אם אינו יודע שהמפתח במקומו אינו עירוב ואמרינן עלה רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו הכא במגדל של עץ עסקינן וכו' ועוד כי הויא דתנן ריש פרקא באהלות (פ"ד) מגדל שעומד באויר טומאה בתוכו כלים שבתוכו טהורים טומאה בעציו כלים שבתוכו טהורים ר' יוסי אומר מחנה על מחנה. היה עומד בתוך הבית טומאה בתוכו הבית טמא טומאה בבית מה שבתוכו טהור שדרך טומאה לזאת ואין דרכה ליכנס כלים שבינו לבין הארץ שבינו לבין הכותל שבינו לבין הקורות אם יש פותח טפה טמאים ואם לאו טהורים, טומאה שם הבית טמא. אלו עיקרים גדולים שיכולים דואג ואחיתופל וכיוצא בהם להוציא בהם ספקות וענפים וענפי ענפים כדמפורש בתלמוד. וזה שאמרו מגדל הפורה באויר יש מפרשים שהוא תלוי כעמוד מתוח ומוזו הדרך יש בו דרך לכמה צעיון. ואע"פ שאנו רואים דכי אמרינן פורה באויר אינו תלוי בחוט ולא בשלשלת אלא עומד באויר כשאינו תלוי כדרך שהעוף עף באויר או במעשה נס או כשם שאומר עליו כמעשה דר' יחזקאל בן חנניה בהלוקח עובר אמורו (בכורות ח' ב) דאמר שם וסליק יתיב באויר העולם. ואיכא לעיוני נמי במגדל זרוק בתוך אהל זרוק ואיכא נמי כמה צעי בהא מלתא וממאי דהכין הוא דתנן (חגיגה י"א) היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו ר"ל שעומדין באויר כשאין תלויים בכלים מוקדאמר בתר הכי הלכות שבת חגיגות ומעילות כהררים התלויים בשערה מקרא מועט והלכות מרובות יותר שדימה את אלו כהרים גדולים תלויים בנימא של שער ודמה את הראשונים כפורחין באויר למדנו כי כל יוקוס שאומר פורה באויר לכך הם מתכוונים.

כ

ששאלתם מי שנשבע שלא לכונס לזו הבית יותר לשלשלו בתבלים או לא, הכין חזינן דמאן דעביד הכין לא נתחייב משום שבעת ציטוי שלא נתכוון זה אלא שלא יכנס כדרך שבני אדם נכנסין

נכנסין ואמרינן נמי (שזועות י"ז ב) אמר ר' הושעיה זעיקא דאימא מלתא ומסתפינא מחזרייא הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו ואפי' כלו חוץ מחוטמו טהור שנא' והבא אל הבית דרך ציאה אסרה תורה אי הכי כוליה נמי אמר ר' אבא לא גרע מכלים שבבית דכתיב יטמא כל אשר בבית תנ"ה גגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים. וטמא שכנס דרך גגות למקדש פטור שנא' ואל המקדש לא תבא והבא אל הבית דרך ציאה אסרה תורה.

כא

וישאלתם מי שנשבע שלא יכנס אלל אחיו וחלה או שמת מותר ליכנס אללו לבקרו או לקברו. כך אנו רואים כל זמן שאחיו חי לא יכנס אללו אפי' לבקרו אבל אם מת אין זה נכנס אללו ומותר הוא ליכנס לקברו.

כב

לרב האי (1) תנאה דחרס סתם והדרת הראש לא מהני בנאמנות ואין חזרו יכול לעכב חרס סתם ולומר לו הוציאני מן הכלל שלא האמינו לגזול ואם לא גזל אין לו עליו חרס וכי מתרים סתם לא לימא כל מאן דגזלה אלא כל מאן דאית ליה גזלה ולא מהדר ליה הכי והכי ליהוי והווי יודעין שאין אהנו ולא אבותינו רגילין ליתן רשות לכל מי שיבא ויאמר כתבו לי פתקא דלטומא ותנו לי להחרים סתם בצבור אלא כך אנו אומרים אם אתה תוצע אדם ידוע הרי הדיין ציניכס ואם לאו מסור אתה בביתך (2) דין על המעלים מומך וקלל אותן כרנוכך אבל יתומים שבאו בטענה הם או אפטרופוס שלהם ואמרו אין אנו יודעים אלל מי יש למורישנו כלום כותבין פתקא דלטומא.

כג

לרב נטרונאי. (1) כך הראוני מן השמים שמשומד אינו יורש את אביו ישראל מאי טעמא דכיון דאשתמד ליה נפק ליה מקדושה דישאל ומקדושה דאבוב ואשכחינן דלא הויא ירושה אלא לבד ישראל דמתיחס בתר אבובי דכתיב ונתתי לך ולזרעך אחריו זרע כשר דמתיחס אחר ישראל דכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו מן שזרעו מיוחס אחריו יבא משומד שאין מתיחס אחר אביו ישראל ושז מנינו באברהם אבינו כשאמר לו הקב"ה ידוע תדע כי גר יהיה זרעך אעפ"י שהיו לו ישמעאל וינחק לא פרע

פרע חובו אלא יצחק שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע וכשבא יצחק
 אע"פ שהיו לו עשו ויעקב לא פרע חובו אלא יעקב ונכנס
 למצרים. וכן לירושא אינו יורש אלא זרעו שהוא מתיחס אחריו
 ונקראת משפחת אביו על שמו אבל משומד מתעצרת נחלה מאומה
 לאומה ואין עושין כן. ואם תאמר הא דאמר (קידושין יח א)
 רב חייא בר אבין אמר ר' יוחנן נכרי יורש את אביו דבר תורה
 התם הכין קאמרינן נכרי יורש את אביו דבר תורה שנא' כי
 ירושה לעשו נתתי את הר שעיר וכו' וכו' פריש מר רב זדוק גאון
 ז"ל ואמרו ליה צמתיבתא דילמא את אביו ישראל. אמר לכו
 חי הר שעיר דיצחק וירתיא עשו כדאמרתון, השתא דלאו דיצחק
 הוה הכי קאמר כי ירושה לעשו לאורתיון לבניה גויים. וקאמרינן
 ודילמא שאני עשו דישראל משומד הוה וירתיא ליה בניה אבל
 גוי גמור אימא לך דלא ירתי ליה בניה. אלא מהכא כי לבני
 לוט נתתי ירושה לאורותיה לבניה גויים. ואמרו קמיה חי הכין
 הוה דגוי יורש את אביו גוי מה עסקנו עם הגוי ומי הטיל
 משפטו של גוי עלינו לומר גוי יורש את אביו גוי ואמר להון
 הצטריך דחי אית ליה לגוי מלוה או פקדון. ביד ישראל ומת
 ההוא גוי כי קא אמרינן גוי יורש את אביו גוי דבר תורה
 מחייב ישראל לאהדורה להסיה מלוה או פקדון ליורשיו דההוא
 גוי ואי אמרינן גוי אינו יורש את אביו גוי תהוי כנכסי הגר
 וקנינן ההוא בר ישראל ולא מחייב לאהדורי ליורשיו. וכן הוה
 דשבק גוי נכסי והחזיקו בהון ישראל חי אמרת גוי אינו יורש
 את אביו גוי הוי כנכסי הגר וכל המחזיק בהן זכה בהן והשתא
 דקיימא לן דגוי יורש את אביו גוי ירית להון ואית בהון משום
 גזל וקבלוה רבנן דמתיבתא. לפיכך המלוה את חברו ונשתמד
 ואח"כ מת אביו של משומד אין נפרע ישראל מלוה שלו מומון
 שהניח ישראל אביו של משומד מפני שאינו יורש משומד את ישראל
 אביו ואחרים דישראל על המשומד.

כד

דשאלתון. איתא לתיובתא דא או לא. הכין חזינן דהא
 דאמר אשכחן דלא הויה ירושה אלא לבר ישראל דמתייחס בתר
 אבוס ליתא ולא אשכחינן הא מילתא ודכתיב וזרעך אחרוך לא
 גמרינן מינה לירושא דעלמא. והא דאמר ר' חייא בר אבא
 אמר ר' יוחנן גוי יורש את אביו דבר תורה ודחי גוי יורש את
 אביו גוי קאמר וליכא דאסתפקא ליה הא מילתא דעל הויה דרבא
 קיימא דאמר גוי יורש את אביו דבר תורה שנא' וחשב עם קונהו
 ולא

ולא עם יורשי קונסו וסהוא אב גוי הוא ואמר ר' רבא מ"ט לא
 אמר כרבו חייה ומפרשי לטעמיהון. ופירושא דנקיטי רבנן דאמר
 ר' חייה בר אבא גוי יורש את אביו דבר תורה בין ישראל ובין
 גוי ומהכא קא מוקשו ליה דילמא ישראל משומד שאני שהוא
 יורש את אביו ישראל אבל עיקר גוי אימא דלא ירית ואפקה
 מן כי לבני לוט נתתיה ירושה דבני לוט גויס הוו. ודאמר מר
 רב נטרונאי משמיה דמר רב כהן גדק ז"ל (1) דה"ק כי ירושה
 לעשו לאו דירית הוא מינחק אלא דשויה לעשו לאורותיה לבניה
 גוייס ודאקשו ודילמא ישראל משומד שאני דילמא ישראל משומד
 מורית בניה גוייס רחוק הוא ואפוקי למימרא מן פשטה דלאו
 פשטיה הכין. ודאמר אי סר שעיר דינחק הוה כדאמרן מי יימר
 דלא שויה רחמנא כדיליה והוא אורתה לעשו. ועוד הא קאמר
 ליה ינחק לעשו הנה משמני הארץ יהיה מושבך. ועוד אפי'
 אמרת כדאמר רב נטרונאי לא קאמר שאני ישראל משומד
 לגריעותא אלא שאני למעליותא. וכיון דכתיב איש כי ימות וכן
 אין לו דאלמא אם יש בן קודם ותנן (ב"ב קח א) הבן את אביו
 נוחל ומנחיל לית לן לשנויי מן משומד לכשר אלא כד איתמר
 אבל כד לא אתמר אלא פסיק וכתיב ותני לא שנה כשר ולא
 שנה משומד.

כה

לרב האי. ושאלתם הא דאמר ר' ירמיה בן אלעזר
 (עירובין יח 3) כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנדוי הוליד
 שדין ורוחין ולילין וכו' עד ופירש מן האשה קשיין אהדי אה
 פירש מאין הוליד ואם קרב לגבה בין באונס בין ברצון לא
 פירש ממנה. הוי יודע כי זה שפרקו בשמועה זו שהיא שכבת
 זרע דחזא לאנסו אין פירושו שקרב אל האשה לאנסו כמו שעלתה
 על דעתך כדי שתאמר אם כן מכל מקום הרי לא פירש ממנה
 אלא כך אמרו שהיו רוחות רעות נכנסות בו וכופות אותו בדרך
 תשמיש ושכבת זרע יוגא ממנו לאנסו כשהוא נכפה ואינו יודע
 מה נעשה בו ועדיין הרבה מן הנכפין שכבת זרע יוגא מהם והיו
 אותן הרוחות יולדות ממנו כדמותן או בריות בינוניות שאין אנו
 יודעים תבניתן. ואף עוד יש לומר כי הוא קרי שהיה נקרה
 בשינתו לאנסו כדאמרינן בגמ' דמי שמתו (בב א) תולה לאנסו
 ובדיא לאנסו ובדיא מרגיל אותה שכבת זרע כיון שמעיקרה יורה
 כחן אם תקחנה האשה ותכניסנה לחדר רחמה אפשר שהיא
 מתעברת ממנה כדאמרינן התם (חגיגה יד 3) שאלו את בן זומא
 בתולה

בתולה שעברה וזהו מיי חיישינן לדשמואל דאמר יכולני לבעול
 כמה בתולות בלא דם או דילמא דשמואל ליתה (1) והא באמצעי
 עברה ח"ל דשמואל ליתה חיבי והאמר שמואל כל שכבת זרע
 שאינו יורה כחץ אינה מזרעת הא נמי מעיקרא יורה כחץ הואי
 וגם על פי זאת יאמר פרש מן האשה.

כו

עוד לו. ששאלת צויה שאמרו (סוטה לו ב) וינתה שכבת
 זרע מביין לפני ידיו וזהו לשכבת זרע אבל הכפרנים לשון הבאי
 הוא ולא בדקדוק כענין ערים גדולות ובגרות בשמים וכדאמר
 ר' חיי לענין גפן ותפוח ופרכת והכי קאמר כל מקום שמאסה
 שכבת זרע מקום להתפזר ולנאת נפזרה וינאה משם.

כז

עוד לו. ושאלתם הא דאמר רבנן ב"ק (נ"ג ב) דזר
 זה משולש בכתובים כל עוף למינו ישכון וכן אדם לדומה לו ואינו
 בכתובים. הכין הוא אלא דברי בן סירא הם וכתובים היו אבל
 לא בכתבי הקדש ועוד רגילים רז"ל שאומרים טעם המקרא
 שלא בלשון הכתוב כדאמרינן (ס"פ"א ב) מהיות טוב אל תקרי
 רע ומקשינן ומי כתיב כי האי גוונא ומיהדרינן כי האי דכתיב
 אל תמונע טוב ובעליו והכא נמי כתיב הולך את חכמים יחכם
 ורועה כסילים ירוע.

כח

עוד לו. הא דאמר רב"ל (ר"ה יא א) כל מעשה בראשית
 בקומתו נבראו וכו' ואשכחן בפירוש גאון ז"ל שאמר הקב"ה לכל
 בריה מועשה בראשית היאך אתה רוצה שאבראך והוא אומר לו
 כך וכך והוא בוראו לנציונו וכי כלום יש בו ממש קודם שיברא
 שיהיה לו נציון. ילמדנו ארוגנו.
 פרוש זה דאשכחתון אין לנו יודעים אותו ולא סבירא
 לן וקושיא דאקשיתון ליה איתה. ויש שפירשו לפי דברי הפילוסופים
 כי המינין של בעלי חיים יש להם משלים ודמות דיוקני כמו
 חותם למוטצעות שינסם בחכמת המקום אע"פ שהדברים רחוקים
 הן בענין ורחוקים מדברי רבותינו חכמי ישראל לקרוא למשלות
 ההם נציונות לפיכך אלו דברים בטלים הן. ויש שפירשו שכל מין
 ומין מבע"ה ברא כמותן המקום ברקיע ממין המלאכים הרוחניים
 ואמר להם אתה רוצה שאברא כמותך בעולם והאיך אתה רוצה
 שיהא

שיחא כמותך צעולם לדעתו זרואו ולציונו. ושאלנו אומרים דריב"ל הכי קאמר לציונו ולדעתו של עכשיו שצפה הקצ"ה וגלוי לפניו מה תהא דעתן וציונן ולפיהן זרואו ועכשיו אחר שנזרואו אילו אמר להם שיזרואו היה כך דעתן וציונן. ואשר כתבת בקומתן ליטנא דכוואתא בקמתן וכן אמרינן (צ"מ קז א) אסור לאדם שיעמוד על שדה חצירו בשעה שעומדת בקמתה. וגם כן אמרו מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה צ"א משתעמוד בקמתה. זו היא ליטנא דכוואתא.

כט

לרב שרירא ורב האי ז"ל. (1) הוה דאמר ר' ישמעאל כמה שעורו וכו' והתחיל מספר ופורט בכלל ובפרט וקרא שמות כהם שקורא שמות לאדם חצירו. ועוד אמר ר' ישמעאל כשצאתי והרנית את הדברים לפני ר' עקיבא וכו' ועוד אמר ר' ישמעאל כל מי וכו' עד ובלבד שתהא שונה אותו כמשנה בכל יום והתחיל אומר קומתו כך וכך. ודבר זה הוצרכנו לידע אם ר' ישמעאל שמע מרבו הל"מ או לא. ואי איבא למימר דמדעתו קאמר והתנן (חגיגה יא ב) כל מי שלא חס על כבוד קונו וכו' יבאר לנו אדוננו הדבר הזה באר הטב.

אי אפשר לזרר לכס דבר זה באר הטב אלא כללים צעלמא כי חס ושלוס שר' ישמעאל אמר דברים הללו מדעת עצמו. ומנין באים טעמים הללו מדעתו של אדם. ועוד שיוצרכנו מרומם ומעולה מהיות לו איברים ומדות כפשוטן של דברים כי אל מי דומה אל ומה דמות יערוך לו אלא דברי חכמה הן שיש ספוגיהם טעמים גדולים גבוהים מכל הרי הררים, ונפלאים מאד והללו רמזים שלהם וסודות הן. ורזים וסתרים שא"ל למסרן לכל אדם אלא מי שיש לו מדות המסורות בידנו. ואפי' ראשי פרקים וכל שכן פרטיהם. כי על דבר זה ועל מה שהוא למטה ממונו מועשה מרכבה חמרו חז"ל (שם יג א) אמר ר' חייא (2) אין מוסרין ראשי פרקים אלא לאב בית דין והוא שלבו דואג בקרבנו. ובדברים שלמטה מכל אלו אמר ר' אחי אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ חכם חרשים ונבון לחש. ובלחש לוחשים לו וכללות נותנין לו והוא רץ בהם. ומן השמים מראין אותו בסתר לבו דאמרו במדרש (שם יד א) ונבון לחש ונבון זה המצין דבר מתוך דבר. לחש זה שראוי למסור לו סתרי תורה שניתנין בלחש. ולמה (3) מוסרו חכמים אחד לחצירו הכרת פנים וסדרי שרטוטים שמקנתן אמורים בסדר זה ספר תולדות אדם ומקנתן בסדר

בסדר פסוק שלאחריו זכר ונקבה בראש אלה על זאת שאין מוסרין סתרים ורזים הללו אלה למי שרוחין בו סימנים ראויים לכך. והגדנו זאת לכם שחשובים אתם עלינו אלה שאי אפשר לנו לפתוח בדברים הללו ואף לא על פה אלה למי שראויים. ואחרי האסף שנים ושלושה שכלן ראויים לישיב במקום שאין אדם עוזב שם אלה מנבקים אנו עליכם רחמים יהי רצון שכל מי שהוא ראוי מן השמים יאירו את עיניו.

ז

לרב האי. ושאלתם הא דאמר (סנהדרין לה 3) ר' יוחנן שלש מוחות ממשלות שועלים היו לו לר' מאיר ומכלן לא עלה בידנו אלא א' (1) אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה ואמרי לה מאזני נדק. דעו לכם כי משלים אלה יש להם מוסרים ולימודים שאומרים כאילו מפי חיות כגון כתב של הגדויין שנקרא כלילה ודמנה שיש בה מוסרים בדברי חכמה ומליצה ובכלל משלים של חיות. ואלו הממשלות שהיו לו לר' מאיר היה כל א' מהם מוסמך על המקרא שדומה לטעמו וכן הן מושלים מעשה בשועל שזא עליו הארי לאכלו אמר לו שועל מה יש בידי להשביעך זא עמי שאני מראה אותך אדם שכן שאתה טורף ושבע מומנו והיה שם גומוץ מכוסה ואדם יושב מאחוריו, וכיון שראהו הארי אמר לשועל הריני ונתיירא מתפילתו של זה שלא תכשילני. אמר לו השועל אי אתה מתירא ולא בנך אלא לבן בנך מוגיעו העון עכשיו השבע רעבונך ועד בן בנך זמן הרבה, נתפתה הארי וקפץ על הגומוץ ונפל בה. זא לו שועל ועמד לו על שפת הגומוץ וניץ עליו. אמר לו הארי הלא אמרת שאין הפורענות בזה עליך אלא בן בנך נתפש בה. אמר לו שועל כבר יש עון על אבי אביך שאתה נחפש בו. אמר לו הארי אבות יאכלו בוסר וכו'. א"ל השועל ולמה לא חשבת כך מבראשונה וכמה מיני מוסר יש במושל הזה וכן בשאר ממשלות.

ח

עוד לו. ושאלתם והא דאמר ר' אליעזר (סנהדרין סח א) כשנכנסו חכמים לבקרו שהוא שונה ש' הלכות בנטיעות קשואין ועקירתם ואמרי לה שלשה אלפים. ובקשתם לידע אם נתפרש מן ההלכות ההם כלום וכיזד היה מעשה בנטיעת קשואין ועקירתם. אלו מהלכות כשפים והיו יודעים שמאחר שזוה המקום בתורה להמית את המכשפים נצרך הדבר לגלות מה הם המכשפים

המכשפים למען ידעו על מה הם הורגין ולולי כן מאין היו יודעין מה הוא מעשה שממיתין עליו ומה הוא מעשה שאין ממיתין עליו. ונתן משה רבינו לסנהדרין בקבלה הלכות כשפים ולמדם אותם. ולפיכך אמרו (שם) לא תלמד לעשות אבל אתה למד להסבין ולהורות, ואמרו (שם י"ז א) אין מושיבין בסנהדרין אלא צעלי חכמה וכו' וצעלי כשפים וכו' ואלו ההלכות היה שונה ר"א בצעקי נטיעת קשואין שנראה שדה כלה מלאה קישואין במילין ובמילין אחרים יעקרו. וגם אותות של נביאים סנהדרין צודקין אותם ואין נביא אלא שמקובל בסנהדרין. ושינוי (סנהדרין ד' א) אין דנין לא את השבע וכו'. ועכשיו שאין לנו ארבע מיתות לא נזכרו ללמדם בקבלה שלא יהא תקלה. ויש מהם מעט שהן סודות מסורין ציד בנייהם של אותן חכמים. ויש צרות בחרם בית דין שאין למסרן אלא לנאמנים ולמי שרואין בו הכרת פנים שראוי לכך.

כב

עוד לו. והא דאמר (ב"ב כ"א א) רב חנן בר רבא ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח לפוגית מנשבת עם כל א' שאלמלא כן אין העולם מתקיים ורוח דרומית קשה מכולם שאלמלא כן נץ מעמידה מחרצת העולם. אל תתמהו מאלה כי בכל עת רוח גדולה וחזק אלא ארבע רוחות שמנשבות בכל יום פעם זו ופעם זו ובנחת מנשבת ורוח לפוגית מנשבת עמה חיי אדם נעימות. ופעמים שרוח דרומית מנשבת וגוברת היא המחרצת ומטרפת את השמות. ושם הקצ"ה נץ גדול שפורש כנפיו צפניה מיוקוס מוואה ושובר את חזקתה ואלמלא באה אל מקום הישוב בחזקתה היתה מחריצתו. וזהו שכתוב המצינתך יאצר נץ יפרוש כנפיו לתיון.

כג

עוד לו. (1) ושאלתם מהו שיחת דקלים. (סוכה כ"ח א) אמרו כי יום שאין בו נשיבת הרוח וכשאתה פורם סדין אינך מתגעגעת עומדים בין שני דקלים שהם קרוצים זה לזה ורואין איך ינועו זה לזה יש לנו צו סימן שמכירין בהם כמה דברים ואמרו כי מר אברהם קאבסי ז"ל (2) גאון שהיה בשנת תק"מ לשטרות היה מכיר בשיחות דקלים.

כד

עוד לו. ושאלת מהו גודר על דעת רבים. אם יעמוד אדם וידור על דבר שיעשה או שלא יעשה אע"פ שרבים שנועו ממנו

ומנו וכל א' וא' הם לבו אל טעם הדבר אעפ"כ יש לנודר
 לישאל ויש לחכם לפתוח לו פתח. וכשומר לו אם נדר על
 דעת כן והוא אומר לאו מחירין אותו ואין חוששין לזה לפי ששמו
 הרבים אל דעתם בשזועתו לפי שהנודר תלוי בדעתו ולא בדעת
 אחרים אבל אם נדר על דעת רבים כגון שאמר לרבים על
 דעתכם אני נודר שאעשה כך או שלא אעשה אין לו דרך להשאל
 על נדרו לפי שאין הדבר תלוי בדעתו אלא בדעת אחרים. אבל
 מה ששאלת על רבים שקבלו על עצמם שיעשו תענית או שיתקנו
 תיקונים ואח"כ נודע להם כי הטוב והישר לשנות את הדבר
 ודאי וצדור שיש להם לשנות כל שכן שאם רצו לפחות ולהוסיף
 שאין צדך כלום. ואם החרימו על שום דבר רשאים הם להתיר
 החרם ואין צדך כלום אלא שראוי להיות השינוי נראה להם
 כי הוא הטוב והישר.

לה

וששאלתם מי שנסבע להתענות ציוס פורים מהו. כך
 אנו רואים שאין במשנת פורים לדחות שם שמים ולעשותה
 כמנהג שהוא מושבע עליה מהר סיני ואפשר שיעשה סעודה
 בלילה ויוצא בה ידי חובתו.

לו

וששאלתם השומע הזכרה מפי חברו בכל לשון צריך
 לנדותו או דילמא אין מנדין אלא על לשון הקדש בלבד. מי שמנדה
 בכל לשון מנדה וחסידיים עושים כן.

לז

למר רב שר שלום ז"ל. ששאלתם מי שיצרו גבר עליו וקפץ
 ונסבע בתורה כשהיא צידו שלא אעשה כך וכך או שלא אשא
 אשה פלונית ואחר כך מתחרט יש לו להתיר שזועתו או לא.
 כך ראינו שאין צדורות הללו מי שיכול להתיר נדרים וכל
 שכן שזועות וזה הנשבע יקיים שזועתו ולא ישא את האשה שנסבע
 עליה ואם אשתו היא יגרסנה ואין בו משום שלום אשתו.

לח

לרב ראוי ז"ל. מי שנסבע שלא לשתות יין וידוע אצלנו
 שמי שאמר יין הוא על ענבים ושכר הוא של זמזקים מותר לו לשתות
 השכר או לאו. וכן מי שנסבע שלא ישתה שכר מותר לו לשתות

יין. יזרר לנו אם אחד מהם יכנס בכלל אחר. כללו של דבר
 אמרו חכמים דבר זה ברור בנדריהם הלך אחר לשון בני אדם.
 ולפי יוה שידוע בכל מקום בדברי יושביו שהם נושאים ונותנים
 מתחייבים בנדריהם וכן בשבועותיהם. וכן שנו חכמים (נדריהם
 כא 3) הנודר מן החלב מותר בקום ור' יוסי אוסר. מן הקום
 מותר בחלב ר' יוסי אוסר. הנודר מן הגבינה אסור זה בין
 מלוחה בין תפלה ורמינהו הנודר מן העדשים אסור באשישים
 ור' יוסי מותר לא קשיא ור' כאתריה ור' כאתריה. באתריהו
 דרבנן קרו לחלבא חלבא ולקומא קומא. באתריה רר' יוסי לקומא נמי
 קרו ליה קומא דחלבא. לפיכך אם ידוע דדיבור המקום שכל
 האומר יין סתם הוא של ענבים אין זה אסור אלא של ענבים
 אבל אם אמר בשלשון הקדש הרי זה כולל כל הנושכין ואנו
 רואים שהיין בן ארבעים יום בכלל שטר הוא.

למ

עוד לו. ששאלתם ראובן נשבע שלא יתפלל בכנסת פלונית
 ויש לו מקום קרוב ממנה ורצה לסתור אותו ולפתוח אותו לכנסת
 וזהו שיטען באותו מקום ויתפלל מי אמרינן כיון ששעת שבועתו
 לא היה אותו מקום כזית הכנסת מותר לו עתה להתפלל בו או
 דילמא כיון שפתח לאותה כנסת נעשה כמותה ואסור להתפלל
 בו. כך ראינו כי בית הכנסת כזית דעלמא דמי וזכית תנן
 (נדריהם נו 3) הנודר מן הבית אינו אסור אלא מן המשקוף
 ולפנים ומקשינן ולחון לא מתיב רב מרי וינא הכהן מן הבית
 יכול ילך לביתו ויסגיר ת"ל אל פתח הבית. יכול יעמוד תחת
 המשקוף ויסגיר ת"ל מן הבית עד שינא מן הבית כלו כינא עומד
 בצד המשקוף ומסגיר. מנין שאם עמד תחת המשקוף והסגיר
 או שהלך לביתו והסגיר שהסגרו ווסגיר ת"ל והסגיר את הבית
 מכל מקום. ומפרקינן שאני הכא דאמר קרא מן הבית עד שינא
 מן הבית כלו הכא נמי אסור להתפלל באותו בית הכנסת מן
 המשקוף ולפנים ואותו מקום שהוא לו אם ערכו כזית הכנסת
 הרי ראובן זה אסור להתפלל בו. ואם תאמר שעת שבועתו
 לא היה אותו מקום כזית הכנסת כאשר כתוב בשאלה הרי
 פירשו רבותינו כי הנודר והנשבע אוסר את עצמו בדבר שהוא
 מתחדש ודבר שלא בא לרשות הנודר והנשבע דהנן (שם נו א)
 קונס פירות האלו עלי קונס הן על פי קונס הן לפי אסור
 בחילופיהן וגידוליהן. שאני אוכל שאני טועם מותר בחילופיהם
 ובגידוליהם ואמר עלה (שם נו א) צעי רמי בר חמא קונס
 פירות

פירות האלו על פלוני מהו בחילופיהם מי אמרינן גבי דידיה
הואיל ואדם אומר פירות חזרו על עצמו אדם אומר דבר שלא
בא לעולם על עצמו, גבי חזרו הואיל ואין אדם אומר פירות
חזירו על חזרו אין אדם אומר דבר שלא בא לעולם על חזרו
או דלמא מושם דחילופין כגידולין דמי לא שגא הוא ולא שגא
חזירו ואסיקנא לכתחילה לא ואי עבר ועבד עבד מהא צעיה
שמיעין שאדם אומר על עצמו דשלג"ל או שלא בא לאותו רשות
בקונס ואי אתה ג"ל בשצועה. ואי אתה למימר דהא שצועה
דרחובין לא דמיא לקונס פירות הללו עלי ולא דמיא אלא לשאני
אוכל שאני טועם דהכי קאמר לא מנלינא התם דצהאי מותר
בגדוליהן ומאי דלא הוה בשעת שצועה. דמי ליה מי שאמר אני
מתפלל בזהכ"ג הזה שבין שנתכוון לבית ידוע לו באותה שעה
אם הוסיפו עליו נמצא בית אחר אבל אם לא אמר בזהכ"ג הזה
אלא בזהכ"ג פלוני אם הוסיפו עליה וגננס המקום שהוסיפו
עליה בכללה ונקרא כלם אחת הרי בא אותו המקום בכלל
השצועה ובהדיא תניא (ב"ב ח' א') המודר הנאה מנני עירו
אם בא אחר ויש שם י"ב חדש אסור בו לפיכך הגודר מצית
הכנסת ונוסף עליה בית אחר הוספה מוחלטת אסור בו. אבל
אם נעשה המקום שהוסיפו משונה מצית הכנסת ואומרים רואין
חדר של בזהכ"ג או שם ליווי כל שהוא ואין הצבור מתפללין שם
אע"פ שנטפל עמו לשם בזהכ"ג מותר כמו ששינוי (גדרים נג א')
הגודר מן התמרים מותר בדבש תמרים. מן הסתוניות מותר
בחומץ סתוניות ר' יהודה אומר כל ששם תולדתו קרויה ונדר
היינו אסור ביוצא היינו וחכמים מתירין. עד כאן לא פליגי
אלא ביוצא היינו ונקרא חומץ סתוניות או דבש תמרים אבל
אם נקרא תמרים או סתוניות לא פליגי שהוא אסור. ותקנת
רחובין זה הנשבע שלא יקדיש את המקום שלו וישימהו לבית
הכנסת אלא יפתחהו לבית הכנסת על מנת שהוא שלו שימצא
מותר להתפלל שם ואם התנה כי אחר מותו יהא הקדש צצית
הכנסת כלו שפיר דמי.

ב

עוד לו. ושאלתם גוי שיש לו שצועה על ישראל ואינו
רוצה להשציעו בשצועת ישראל אלא בשצועת גוים כמו שנשבעים
באללה חלקילא היא שצועה חמורה כשצועת ישראל וימנע עצמו
ממנה או יש קילותא. כך ראינו שצועה חמורה היא ואין בה
קילותא כל עיקר.

מא

כל צבורא דמוקבלין עליהן מלתא למעבד וגזרין גזרה
 בס"ת ובשנתא ובחרמות דלא למעבד עלה ונהגו בה איסורא
 ובתרא הכין מתחרטין וקא חזי דלא יכול צבורא למיקם בה הכי
 חזינן דודאי יכולין לצטולה מכמה טעמים חדא דאמרין (כדריס
 כז 3) פותחין בחרטה. ועוד דלא מתבעי להון למגזר גזרה
 על הצבור מאי דלא יכלון צבורא למיקם בה דקאמרין (ע"ז לו
 ח) אין גוזרין גזרה על הצבור וכו' והלכך וון הלין טעמי יכלין
 צבורא לצטולי להאי גזרתא דגזרי עליהון ולית עלייהו עונש
 בגויה.

מב

לרב דוסא. שאלתם מאן דאשתבע לא אכיל פת זמן
 קצוב מהו לאכול ספוג וכעכין כיון דקי"ל דהלכתא כר' יוחנן
 דאמר בנדריס הלך אחר לשון בני אדם ואין רגילין בני אדם
 לקרוא ספוג וכעכין בשם פת שרי או דילמא כיון דקי"ל דהלכתא
 כר' יוחנן דאמר (פסחים לו א) אפי' הדניק ולצסוף הרתיה
 חייב בחלה ומנרך עליו המוניה וספוג מעשה אלפס הוא. ולא
 עוד אלא הרתיה ולצסוף הדניק הוא וכן עושין אללנו שמרתיה
 שמן (בבלי) של מיני מתכות ועושין גריסות גריסות מן הצנץ
 ומטגנין אותן כשהוא על האש והשמן רוחה. ועוד מעשה דרב
 הוכא (ברכות מז א) דאכל תריסר רפתי כעבי (1) עד כל
 שאחרים קוצעין סעודה עליו נריך לנרך. ומועשה (סס) דרב
 ינחק (2) עסיק ליה לצריה עד התם דקבע עליהו דילפינן דכיון
 דקבע איניש סעודתיה על כעכין מנרך עליהון המוניה ושלש
 ברכות הכי ספוג וכעכין אסירי על הנשבע על הפת ועוד מי
 שרי ליה למיכל דייסא ואע"ג דמקריא נהמא דאמר ר' זעירא
 (ביצה יו א) הכי בצלאי טשאיי דאכלי נהמא בנהמא או לא וזה
 הנשבע אם אמר דמאי דסליק אדעתיה והוות כוונתיה צעידן
 שצועה על הפת הימנו האפויה בתנור ובפורני בלחוד מי סמוך
 על כונתו ושרי ליה למיכל מאי דליתיה אפוי צפורני ובתנור או
 לא. הכין חזינן דסופגנין וכעכין נהמא מקרו וסופגנין דתחילת
 עיסה וסוף עיסה לא ידעינן היכי איגון. והכי אהנחא אתרמיא
 לנא כי הא מלתא מן שתין שנין דאשתבענא בשעת קניטת דעת
 כי הא שצועה וכל סבי ורבוואתא דההוא זמן שרו לנא פת האנומה
 בקדרה דלא אשתייר בה פירורין ואפי' פחות מכוזית ולית בה
 תודיתא

תודיתא דנהמא כל עיקר אלף דהוי כעין טרוף. ולא שרו לנח למיכלה בתורת חכילה ולעיסה אלף למטרפא מטרף כעין שתייה וסכין עזידנא באסמכתא דכלהון ואע"ג דהוות פת מתחילה כיון דנפקא לה מתורת לחם ואמחייה לה והויא לה כעין מיחא לא מקריא נהמא כל עיקר וכדתנן הגודר מן התמרים וכו'. ואי מערב ביה צטרא דיקיא או דוצשא טפי נפיק מתורת לחם והוי כעין חצינא או דייסא. ודייסא גופי שרי היתר גמור למאן דאשתבע דלא חכיל לחמא. והא דאמר ר' זירא דאכלי נהמא בנהמא דברי הבאי נינהו. אבל מאי דכתבתון אם אמר הנשבע שלא היתה כוונתו אלף על הפה האפויים בתנור וצפורני בלבד או אמר שאין הסופגנין והדוצשנין והכעכין והאסקריטין וכיוצא בהן בדעתו באותה שעה וסייתי סבור שאינן בכלל שצועתי וכך היתה כונתי שאיני נאסר אלף באפוי בתנור וצפורני בלבד הרי הקולר תלוי בצוארו ולא היה צריך להשאל דאפי' בשצועת מרמס באומר שנתכונתי למה שאינו לשון בני אדם בשיתתן הזאת הא תנן (גדרים כ א) גדר בחרס ואמר לא נדרתי אלף בחרמו של ים. נדר בקרבן ואמר לא נדרתי אלף בקרבנות מלכים. הרי ענמי קרבן ואמר לא נדרתי אלף צעם שהנחתי להיות נודר בו. קונס אשתי נהנית לי ואמר לא נדרתי אלף מאשתי הראשונה שגרשתי, כולם אין נשאלין להם ואם נשאלין עונשין אותן ומחמירין עליהם דברי ר' מאיר וחכמים אומרים פותחין להם פתח מוקוס אחר ומלמדין אותן שלא יהו עושין כן ואמרינן עלה מאי קאמר אמר רב יהודה הכי קאמר כלן אין צריכין שאלה בד"א בתלמוד חכם אבל צעם הארץ שאל לישראל עונשין אותו ומחמירין עליו. וכי הא מלתא דמפרשא בשאלתכא קילא מן הכין טובא וכגון האי אם נשאל מתירין לא דלון מרמס עבד אלף הכין הוה דעתיה דהא לשון בני אדם.

בג

לרב שרירא. ושאלתם הא דאמרינן צום' גדרים (כז ב) הלכה נזקקין לאלהי ישראל ופותחין בחרטה וקשיא לן הא דאמר רב חסי (שם) אין נזקקין לאלהי ישראל חוץ מוקוס אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה את בני וכו' ומאן נזקקין לאלהי ישראל. הכי חזינן דגברא אגברא לא מירמי דרב חסי ורב נחמן פליגי. ובשמעתא ודאי הלכתא כרב נחמן דפותחין בחרטה וכי סיכי דמפרש ולא מוציא דמתני כגון (שם סה א) ר"מ אומר יש דברים שהן כגולד ואינן כגולד וחכמים מודים

מודים לו. ועוד (שם 3) אמר ר"מ פותחין לאדם מן הכתוב
 בתורה וכגון (שם) פותחין לאדם בכתובת אשתו. ומעשה דר'
 עקיבא. וכגון (סו א) פותחין לאדם בשבתות וי"ט ופותחין
 לאדם בכבוד עצמו וכבוד בניו אלא אפי' דגמ' כר"ש ברבי
 (שם כ3 3) וכו' ישמעאל בר' יוסי (שם כג א) וכתבינכו לאילין
 בלון דבבאי הא פתחין לאחרטי על נדריהון ושבעתהון מיהו
 עיקר מלתא דר' אסי ניהו. ועל הכין הוא בנינא דענין זקיקה
 דמוזקקין לשבעה להפר אותה דמשוינן לה כגון שבעת שגגות
 דתנן (שם כה 3) שבעות שגגות מותרות ונדרי שגגות מותרים
 כגון קונס אשתי נהגית לי שגגבה את כיסי ושכחה את בני
 ונדע שלא גנבתו ושלא הכתו דהא כי אשתבע אסתבר ליה
 דגנבה את כיסו והכתה את בנו ולא הות מלתא הכי וכיון
 דאילו הוה ידע שלא גנבה ושלא הכתה לא הוה משתבע הרי
 זה מותר ולא מחייב בשבעתו והויא לה שבעת שגגות והכין
 קאמר רב אסי דודאי אי אמר בפיו דמשום הכי אשתבע אי נמי
 דמוכח מלתא הוה ליה כתולה נדרו דדבר אחר וכי הויא דתנן
 (שם סו א) קונס שאיני נושא את פלונית כעורה והיא גאה
 שחורה והרי היא לבנה קצרה והרי היא ארוכה לא מפני שהיתה
 כעורה ונעשית גאה וכו' אלא שהגדר טעות וכדתנן (שם) קונס
 בכל שאני טועם שהבזל רע ללז א"ל והלא בכל כופרי יפה ללז
 וקסברי רבנן דלא מבעיא בהדא מלתא דמוכח דהוה דעתיה
 צעידן נדרו ושבעתו בחילוף ונאי דאיתיה בודאי אלא אפי' אית
 מדעם אחרינא דלא הוה דעתיה צעת הגדר או השבעה ואי
 הוה דכיר לה או הוה ידע בה צעת שבעתו לא הוה משתבע
 כאילין מילין דמיינן ואית לן למפתח ליה בכה"ג ואדכורי מילי
 דאי הויין דעתיה לא הוה משתבע ואפי' בחלפי ישראל מוזקקין
 ליה ומתירין את שבעתו כדאשכחן ליה פתחא דחרטה וחשיבין
 מאן דאינשי מדעם דאי הוה דכיר ליה לא משתבע כגון מאן
 דמשתבע בשביל מלתא דאידמיה ליה והוות כדעתיה ולא הוות
 כדארמי ליה. והלכתא כאילין מילין. אבל רב אסי ס"ל דאי ודאי
 משתבע אדעתא דמלתא דאידמיה ליה והוות כדעתיה ולא הוות
 כדארמי ליה עת שבעתו ואשתכח דלא הוה הכי נשאלין לו
 ומתירין את שבעתו. ולא היה צריך לו לומר למפתח ליה
 פתחא. אבל לאדכודי מלתא דלא הוה כדעתיה דאילו הוה דכיר
 לא משתבע לית לן בה. והכי אמר רב יוסף האי שמעתא בהאי
 לישנא (שם כא 3) אמר רב יהודה אמר רב אסי אין חכם
 מתיר אלא ארבעה נדרים הללו קסבר אין פותחין בחרטה.

וסדר דמאן דמשתבע בחלוקי ישראל לא מוזקקין ליה אפי' היכא דודאי אמר צפומי בני מילי דאתלי לשבועתיה צהון כגון אשתי נהנית לי כדאמר' (שם כז ב) הווא דאתא לקמיה דרב אסי א"ל צומאי נדרת א"ל בחלוקי ישראל א"ל אי נדרת צומאי מוזקקנא לחלוקי ישראל לא מוזקקנא לך. וזהו פירוש אין נזקקין לחלוקי ישראל. ורבנן אמרי היכא דדאי דאדכר נפשיה דאדעתיה אשתבע ולא אשתכחת כגון אשתי נהנית לי לא צריך שאלה דאמר' (שם בא ב) אמר רב יסודא אמר רב אסי ארבעה נדרים צריכין שאלה לחכם כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי תנא תני ארבעה נדרים הללו התיירו חכמים ואת אמרת צריכין שאלה וכי אצטריכין שאלה לחכם לגלויי דעתיה צומאי דלא אדכריה צפומיה. ואגן השתא אי עבדינן קרוב לדרב אסי עבדינן דמר רב יסודא ז"ל סליק ממתיתתא אזדקוקי לשבועות ולא הוה מוזקקין. ומאן דבתריה הוה אמרי ליה לן למעבד מאי דלא עבד מר רב יסודאי אלא מיהא כי מתרמי מלתא דאית צה תקנתא או מנזר כגון עשיית שלום בין איש לאשתו וכגון שלמה דצורא דכנסתא וכדומין לזה מוזקקין לה צומילי דמוכחן וצוררין קרוב לדרב אסי אבל פתחי כי הווא דאתא לקמיה דרב וכו"ש צרבי וכו' ישמעאל צר' יוסי וכדציתכו דאציי וכהווא דאתא לקמיה דר"א וציווא צה לא עבדינן.

מד

לרב האי. ושאלתם לענין נוי שנשבע שלא להנות אשתו ולית ליה לשלומי כתובה ולגרסה אי צודאי ידע צנפסה שגלוי וידוע לפני יוצרו דלית ליה לשלומי אפי' נשאר עני והיא לא קא מנצביה אלא לשלומי כתובתה וכמה דלא שלים מחייב בשאר כסות ועונה הרי הוא כמי שנשבע לצטל את המנוה שלא לעשות סוכה ושלא ליטול ולזב ושלא להניח תפילין וכיוצא בהן והרי זו שבועת שוא. והע"ג דבעידן דאשתבע אין פשוטן של דברים לעבור על המנוה אלא כיון דקאתי לידי לעבור את המנוה הרי צאה השבועה לידי שוא. ואי ודאי הוה צדעתיה צעידנא דאשתבע דלית ליה לשלומי וכמה דלא משלם מחייב בשאר כסות ועונה והעפ"כ משתבע דלא עבד מאי דמחייב הרי זו שבועת שוא מעיקרה שחייבין על זדונה מלקות ארבעים ושרי לחובלה ולאשקוייה ולכסויה ולמיקס בעונתה וא"ש התרת חכם. אבל אי לא הוין מילין אילין צדעתיה צעידן שבועתו אלא כסבור היה שיכול לעמוד בשבועתו ולצסוף אגלתי ליה דלא יכול, או דחשב דאית

דאית ליה שיעור כתובתה וכדחפש במיליה לא אשכח. או דחשך
 דיכיל לגרסה ולמהוי כתובתה עליה בהלואה וחוב ולבסוף אגלאי
 ליה דלית ליה מן דינא למעבד הכין או אכסא אחרינא כיונא
 באלו לאו שזועת שוא היא ולית עליה מלקות אלא לשזועת
 שגגות דמיא ומתני בהדיא תנן (גדרים סה ז) פותחין לאדם
 בכתובת אשתו ומעסה בזהך שגדר מאשתו הנאה וסיתת כתובתה
 ת' זוזי וכו'. ולענין מאי דאמריתון דילמא התם גדר הכא שזועת
 הא תנן גמי (שזועות כה ז) כשם שגדרי שגגות מותרות וכו'.
 ואע"ג דדומיא מאי דאמור רבנן לענין מה שאכלתי ושלא אכלתי
 ה"נ התירו חכמים לענין ציטוי שאוכל ושלא אוכל וזה שנסצע
 צריך שאלת חכם. ואע"ג דמן כמה דורות סליקו להו התרה
 לשזועת כדי הא מלתא שאני דלאו דבר רשות הוא ולא מני
 קיומי שזועתו ולא מנעיין רבנן התרה.

בזה

שאילו מן קמאי מר רב יהודאי גאון ריש מתיבתא ז"ל
 יש קידוש שלא במקום סעודה כרז ור' יוחנן חו אין קידוש
 אלא במקום סעודה כשמואל' (פסחים קא ח) ואמר אמור רבנן
 דעבדינן לחומרך כשמואל.

חוב שאילו מן קמיה ארזא כד מבשל מאי מברכין עליה.
 ואמר אע"ג דקא מותבינן לרב ושמואל תיובתא דקאמרי' (ברכות
 לג ח) ורבנן לא מברכין עליה בורא מיני מזונות והתניא הכוסס
 את החטה מברך עליה וכו' וקא מוקים לה כרנן וקא הויא
 תיובתא דשמואל מדקא הדרינן וקאמרינן (שם ז) האי ריהטא
 בין דחקלא בין דמחוזא מברכין עליה בורא מיני מזונות דרב
 ושמואל דאמרי תרווייכו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליה
 בורא מיני מזונות מכלל דהלכתא כרב ושמואל דעל חמשת המינין
 הוא דמברכין בורא מיני מזונות אבל ארזא לא.

חוב שאילו מן קמיה גדה מהו מלגלויי או למיעל לבי
 כנשתא. ואמר שפיר דמי.

חוב שאילו מין קמיה מאן דקרי פסוקי דזמרה בתר
 דללי צריך לברוכי לפנייהם או לא. ואמר לא צריך לברוכי שכבר
 נפטר באהבה רבה.

חוב שאילו מן קמיה הא דאמר רבא בראש משנה דסיה
 קורא (ברכות יג ז) לענין ק"ש הלכה כר"מ ואמר הלכה כוותיה.
חוב שאילו מן קמיה כל איסורין שבתורה צומסו כרב
 ושמואל או צנותן טעם כר' יוחנן ורש"ל. (ע"ז עג ז) ואמר

מדאצטריך

מדאטרויך לון למימר (פסחים ל' א) אמר רבא חמץ צמנו בין צמנו בין שלא צמנו כרב זהא ניהו דהלכתא כרב הא שארא כר' יוחנן וריש לקיש בנותן טעם.

הוב שאלו מן קמיה כחל שקרעו מהו לצשלו עם השער לקדרה ואמר אסור אכל לחודיה שפיר דמי.

הוב שאלו מן קמיה דאמרי' (חולין קה ז) מים אמצעיים רשות ואמר רב נחמן לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל באיזה תבשיל. ואמר בין תבשיל בשר לתבשיל גבינה.

הוב שאלו מן קמיה הלין⁽¹⁾ מזוזי מאי מזרכינן עילווייהו ואמר תני בתוספתא (כלאים פ"ג) כל שמוציא עלין מעיקרו עשב הוא נפקא מינה לזרכוי עליה צפה"ע. והלין מזוזי מזרכינן עילווייהו זורא פרי האדמה ואמר דהוה קא מסגי מר רב דימי ומר רב מארי זריה⁽²⁾ ואמר רב מארי לאבזה היגי עץ היזמי עשב מאי טעמא היזמונא יבשה לגמרי ומפקא מהדר הודרנא. והגנתא כמשא באילנא ומלבלבא מעיקרא.

הוב שאלו מן קמיה המלוה את חברו וקם לצאת למדינת הים ועדיין לא הגיע זמנו לפרוע לו יש לו לתצעו. ואמר לא. יש לו לומר תן לי ערב. ואמר לא.

הוב שאלו מן קמיה ישראל שיש לו קרובים משומדים מהו להצרותן ואמר לא ונתצעי.

הוב שאלו מן קמיה אכל מערב מהו להצרותו ולא פשט.

הוב שאלו מן קמיה הקורא בתורה בראש חדש חנוכה ושבת בשל ראש חדש מפטיר או בשל חנוכה ואמר בשל חנוכה.

הוב שאלו מן קמיה מי שקדש לאנשי ביתו ובה אכל אנשים שאין יודעין לקדש מהו שיחזור ויקדש. ואמר לא יקדש.

הוב שאלו מן קמיה רחב משבעה גויים היתה ואמר

אין. ואמרו קמיה האמרי' (יצמות עו א) הדר אמר רבא לאו מלתא הוא דאמרי בגיותן לית להו חתנות כי מגיירי אית להו חתנות וכו' יהושע היכי נכסה ואמר⁽²⁾ הני מיילי לאחר שנכנסו ישראל לארץ רחב משנכנסו מרגלים דיהושע נתגיירה ועדיין לא נכנסו ישראל לארץ.

הוב שאלו מן קמיה היה יושב בספינה כשהיא מהלכת בשבת מהו לשלשל דלי ולמלאהו. מהו להשליך שיורי כוסות ועצמות זקליפים לים. ואמר יעשה דלי שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים ומשליך לתוכו וממלא.

הוב שאלו מן קמיה מהו לשכור רשות מן הגויים לטלטל בכל הספינה ואמר לא צריך.

הוב שמ"ק ספינה שנכנסה נמל והיתה בתוך התחום
מצעוד יום מהו לירד הימנה בשבת. ואמר מותר.

הוב שמ"ק ספינה שבאת מחוץ לתחום מהו לעלות לה בני
העיר בשבת. ואמר מותר.

הוב שמ"ק הא דאמר רב הונא (כתובות יא א) קטן
מטבילין אותו על דעת ז"ד עבד שוטה וקטן מהו להטבילו על
דעת ז"ד ואמר כגור.

הוב שמ"ק נתין שנשא שפחה ושחרר את הולד מהו ואמר
כיומזר וכו' טרפון דמכשר. (קידושין סט א)

הוב שמ"ק בגד שפרשוהו ונגע בגופו של מת מהו בהנאה.
ואמר מותר כמה דלא אזמניה לא מתהו.

הוב שמ"ק מהו לקרות במגילה שמזויינת ואמר לא מהצעי.

הוב שמ"ק אהיני שליקי יש בהן משום ציטולי גויים ואמר
לא. מאי מצרכינן עלייהו. ואמר צורא פרי העץ.

הוב שמ"ק נדה שלא טבלה מי איתה בחיסור כרת או
לא. ואמר איתה.

הוב שמ"ק טבילה לנדה מן התורה מנין. ואמר קל
וחומר ומגעה.

הוב שמ"ק ז"ד שגלו במקום שאין אז מי יצרך להכניסו
בבריתו. ואמר הכל מצרכין.

הוב שמ"ק המל את העבדים אחת מצדך או שתיים. ואמר
המל מצדך אקצ"ו על המילה. וקוניו מצרכין למול את העבדים
כלה במקום להכניסו.

הוב שמ"ק מחט שנמלאת תחובה וראשה לפני חושין
לה או לא. ואמר חושין.

הוב שמ"ק שופר שניקב במשהו וכתמו שלא צמינו מאי.
ואמר אם מעכב את התקיעה פסול וכי קאמרינן (ר"ה לז ב)
אם אינו מעכב את התקיעה כשר במשהו אבל טפי (אע"ג)
דגשתייר רובו פסול. דעבדינן כתרין לישי דר' נתן לחומר.א.
צמינו כשר והוא שגשתייר רובו. שלא צמינו פסול ואע"ג דאשתייר
רובו.

הוב שמ"ק מקום שבני אדם מתציישים להשבע ואמר
הפכו השבועה על שכנגדו יש לו צדין או לא כגון (שבועות מד
א) כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ואמר אגא לא
משתבענא ופקענא אשתבע את ושקול. ואמר לית ליה למימר
כן אי דיושתבע ומופקע או דמשלם בלא שבועה.

הוב ש"ק היושב במשתה ועמד והשתין מים וזכור לו
שלא נגע בריח גטילת ידיים או לא.

הוב ש"ק פירושא דהדן פסוקא מי עלה שמים וירד
משה. מי חסף רוח בחפניו אהרן דכתיב קחו לכם מלח חפניכם.
מי זרר מים כשמלה אליהו שהכה את המים באדרתו. מי הקיס
כל חפסי ארץ משיח. ואמר דתני בשעה שאמר העם מה זה
היה לבן קיש הגם שאלו בגביאי' ויען איש מוש ויאמר ומי
אזיבס. מאי ומי אזיבס אמר להם וכי יש אב לדברי תורה
והלוא כבר נאמר ומה שמו ומה שם בנו כי תדע אלמא תורה
לאו ירושה. הכי קאמר חזו כמה נפיש משה דעלה לשמים.
אהרן דחסף רוח. אליהו דזרר מים. משיח דקם כל חפסי ארץ.
מי הוו להו בני דהוו נפישין בוותהון ויכלין למעבד בוותהון מה
שמו ומה שם בנו כי תדע. מהכין תדע דתורה לאו ירושה.
וכתיב בהדין ענינא בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת
בתורה קאמר קרא.

הוב ש"ק הוצרך ברכת המזון מהו שיטעום ומכוס.
ואמר אי ניתא ליה למתן לבעל הבית נתיב ליה לבעל הבית בלא
מטעם ולא מוצרך צורא פרי הגפן אלא לשתייה כוליה.

הוב ש"ק אמר ריש מתיבתא כל היכא דפליגי רבנן
במלתא ומתרגם אמר קרא כחד מנהון הלכתא בוותיה.

הוב ש"ק מהו צינים פחים. ואמר צינים פחים פירוש
תרי קראי דא והמדנא תוב אמר רחמנא והמדנא תוב אמר
רחמנא ומתניתין כי הא לא בקא בר יומא (חולין נח 3) בגרסא
קאמרינן. (5)

הוב ש"ק הא דתנן (מכות כג 3) אר"ש ומה הדם שעשו
של אדם הזתה הימנה וכו' כדאיתא.

הוב ש"ק מהו שלא נשק לו ליוסף. ואמר דהוה קא
קרי יעקב אזיגו ק"ש ולא פסק ליה.

הוב ש"ק מהו (אבות פ"א) אל תעש עצמך כעורכי
הדיינין. ואמר דינא דלא קמך כען למפסקיה ואתי בעל דין ואמר
אסדריה קמך להדין דינא לא מתבעי לנשוע מייביה.

הוב ש"ק מהו (אבות פ"ג) מעשרות סייג לתורה ואמר
דרחמנא אמר מעשר דגנך ותירושך ויגהרך ותקינו רבנן מירק.

הוב ש"ק מהו (שם) גדרים סייג לפרישות ואמר הדין
גמרא דאית בגדרים (י"א) דהאי דתקינו רבנן קונס דילמא
אתי למימר נדר לה' וכי אמר הכי מאי הואי דילמא אמר לה'
ולא

ולא חמר נדר. וכל המדבר שם בלא זמנו כדאמור ציה הלכך
 תקנו רבנן סייג לפרישות.
תוב שמ"ק הא דאמר רב יהודה אמר רב (סוטה י' א)
 אמר שמעון לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי כ"ג שנה והא כתיב
 והוא שפט את ישראל עשרים שנה ולא פשט. ובסדר עולם
 נמי עשרים תנא.

בז

שאל רב נחשון בר ברביה ז"ל מרבינו אחי ז"ל. הא
 דגרסינן (גטין ז' א) שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור
 וכו' ובתלמוד ירושלמי (מגילה מ"ג) מנינו דאזביעא להו מהו
 לכתוב תרין מילין מן פסוקא ופשטו ממעשה דמר עוקבא ריש
 גלותא דכתב ישראל אל תשמח כעמים אל גיל. ור' הונא נמי
 שלח כתב לר' הושעיה ראשיהך מצער ותשגה מחד אחריהך. על
 ח"זה מהן נסמוך. חס נאמר כי אלו מארץ ישראל לא כתבי
 הפסוקים כמו שהן מפני שלא שרטטו ולמה לא שרטטו וכתבו
 הפסוקים אלא הפכו. ועוד ראינו דיש מן הגאונים ז"ל מנקד על
 הפסוקים ויש מי שאינו מנקד והמנקד מנין יודע שהנקוד כשרטוט.
 יפרש לנו ארוגינו. והשיב לנו על תלמוד שלנו סומכין ומאי
 דפסיק הכא לא חיישינן למאי דאיתא התם. ודאי לגלויי מלתא
 דמסתמא הכא או דלא מפרשא הכא ולא מכחשא נמי סומכין
 עליה. אי נמי מלתא דפירושא. ולענין מאי דשנו התם פסוקי
 ואקדמו ואחדו מחזיא מלתא דלאו משום שרטוט אלא משום שלא
 יכתבו פסוק כגורתו ויהיה משולח בידי גויים. והרי מנינו שאף
 משם כתבו בלא שרטוט פסוקים כמות שהן דאמר רב יוסף
 (גטין 3) מאן לימא לן דר' אביתר דסמכא הוא ועוד הא הוא
 דשלח לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן וכו' ומאי ניבחו
 זעירי ורבה בר בר חנה (א') וכתב ליה בלא שרטוט. ואמר ר'
 יצחק שנים כותבין שלשה אין כותבין. אמר ליה אביי אטו כל
 דלא שמייע ליה דר' יצחק לאו גברא רבא הוא בשלמא מלתא
 דתליא בסברא לחיי אלא הא גמרא הוא וגמרא לא שמייע ליה.
 ואנן קא חזינן גאונים ז"ל מן יומי דרבנן סבוראי דכתבי לכל
 אחרותא פשוטי ודיאסקי וכתבי פסוקי כמות שהן ומשרטטין
 או מנקדין והכין קא עבדינן והכין קא שמענא דור אחר דור
 דהאי נקוד דמנקדין כשרטוט חסוב ודאי שמעתא צדיח שהנקוד
 כשרטוט לא חזי לכל אלא מיהא עמא דבר ורשותא הכין
 עבדין.

כז

לרב נטרונאי. ושאלתם מים אחרונים לריבן ומוזבין
 כלן ליטול ידם ואח"כ מצד צרכי המזון או שיטול ידיו המזומן
 לצרכה ולאחר שיעמדו יטול כל א' וא' צביתו מפני הטורח. כך
 למדנו שמהג לסלק שלחן וליטול ידיהם כלן ולצדק קרא אמרינן
 (צרכות מו 3) א"ל ריש גלותא לרב ששת אע"ג דאתון רבנן
 בצרכי סעודה פרסאי פקעין טפי וכו' וקאמרינן עלה אמר ר'
 חייא בר אשי אמר רב כל הנוטל ידיו תחילה באחרונה הוא
 מזומן לצרכה ומדקאמר תחילה אלמא כלהון מתצעי להון ליטול
 ידיהן מיהו אי ניחא להון לצדק ואח"כ ליטול ידיהם הרשות
 בידן ואימתי בזמן שלא אכלו דבר מזוהם אבל אכלו דבר מזוהם
 קיימא לן (שם ג 3) ידים מזוהמות פסולות לצרכה ומה הן
 דברים מזוהמין שפסול אדם לצדק עד שיטול אמרו חכמים כל
 שהיה קרב ע"ג המזבח לקרבן אינו פוסל. וכל שהמה ועוף
 שאין קרבין לגבי המזבח וחיה ודגים כלן פסולין עד שיטול
 ידיו. וכשהן פסולין לצדק אין פסולין אלא כשמזכרין על כוס
 של צרכה אבל אם אין מזכרין על כוס אין פסולין. ואף
 כשמזכרין על היין נמי אינו פסול אלא אותו שמזומן לצרכה
 בלבד שצריך לטול בידו כוס והוא דאמר רב יהודה אמר רב
 (שם) צמתניתא תנא והתקדשתם והייתם קדושים וכו' והא
 דאמר רב חייא בר אשי אמר רב (שם מז א) שלש תכיפות הן
 חכף לנטילת ידים צרכה אלמא תחילה נטילת ידים ואחר כך
 צרכה כלן למצדק ועיקר כשמצדק על הכוס. מ"ט דלא קאמרינן
 אדם מזוהם אלא ידים מפני שצריך ליטול כוס בידו.

כח

עוד לו. ושאלתם כשגומרין סעודה מסלקין את השלחן
 ואח"כ מזכרין צרכי המזון או מזכרין ושלחן לפנייהם. דבר זה
 אין לו צירור מדברי חכמים אלא כך מנהג שלנו בחול מסלקין
 את השלחן ונוטלין לידים ואח"כ מזכרין. בשבת מזכרין על
 השלחן ואח"כ מסלקין כדי לשנות בין שבת לחול ויש בה נמי
 משום כל המאריך על שלחנו.

כט

לרב האי. שאלתם על צרכת האור. צרכת האור חוצה
 היא על כל מי שמכיר בין שני דברים שהן ניכרין. ונהגו ראשונים
 להביט

להציט גשרטוטי ידיס עד שיכיר ציניהס מפני שהן מזויות בכל עת ואין ניכרין צלילה על ידי האור הלכך אין צריך לבקש דבר לידע אם יאותו לאורו שכיון שהציט גשרטוטי כפיו דבר נאות. ושמענו מהזקנים שאומרים שיש גשרטוט פסת היד סימן להחצרך צו. ועוד מנהגו להציט צפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורצות לעולם הלכך מי שרצה ללאת ידי חובת צרכה זו צריך שיאות לאור הנר כמו שנהגו הראשונים כדי שיתחי צ צרכה וגם שלח צבור הנאות לאור מוניא י"ח.

ג

וששאלתם ערצ שנת שהיס מעוקן והדליקו נר של שנת ואח"כ זרחה חמה אם כצו הנרות מותר להדליקן ומותר להוסיף בהן עד שקיעת החמה ואם לא כצו א"צ לבנותן ולהדליקן שהנרות אין אוסרין את השנת ואין מתירין וכן מותר לעשות מלאכה אחרת עד שקיעת החמה.

גא

לרב שרידא ורצ האי. ששאלתם על צבור שאמרו תפילת המנחה ציוס ששי עם דמדומי חמה ודחקתן העת. יש אומרים שהם מתפללין י"ח כהלכתן שלא תקנו שצעה צרכות אלא משום טורח והאי כיון דערחי הוא לא אכפת לן שמשלים בשנת י"ח דרך חול. ויש אומרים אומר שלש ראשונות ופוסק. ויש אומרים אומר שלש ראשונות ושמוע תפילה ושלש אחרונות. ויש שפירשו שפוסקין בצותה צרכה שמרגיש בה כי צא השמש ואומר יתגדל הלכה כמאן.

מורה שאמרתה עם דמדומי חמה וממה שאמרתה פוסק באיזו צרכה שמרגיש בה כי צא השמש ושמוע שהתחיל ועדיין לא צא השמש ולא יפה הוא זה כי מצא השמש עד עונת ק"ש ערבית יש רוח לומר י"ח. ובזמן שמתחיל ש"צ צעיה שיש דמדומי חמה ועדיין לא צא השמש אע"פ שצא השמש משלים. והכין מנהגא דרבנן כדאחרמי דוחק העת אבל אין נופלים על פניהם אחרים. ואנו אומרים כי צודאי אם אפשר לעשות עושין כן ואם אי אפשר וחלה שנת או יום טוב אין לך דוחק גדול מזה ומתפלל הציננו. ואם דוחק העת שאפי' להציננו אין צו שהות צודאי יש לו לעשות כן ולומר אבות וגבורות וקדושת השם וחמתך. כל זה בהכנסת שנת וי"ט דאיכא שתי תפילות משומות זו מזו אבל ציומי החול לא צריכינן לכולי האי אלא גומר וסולך אפי' צלילה

בלילה. וחולה שאין יכול להתפלל יקרא ק"ש ויתפלל אפילו מיושב ואם כבד עליו החולי הוא ומשמיו פטורין דגמרי' לה מוסכה (סוכה נו א) דחולה ומשמיו פטורין. ומטער הוא (פטור) ומשמיו חייבין.

נב

לרב גטרונאי. דעו שיש לקדש ולהסדיל צנתי כנסיות אע"פ שאין אורחים אוכלין שם. ולא מצעי הסדלה דודחי מצדילין. דכיון דאסדיל ליה שליה צבור ינאו כל הצבור כלן ירי חובתה. והרוצה לחזור ולהסדיל צנתי הרשות בידו ואם לא רצה או שאין לו יין ינא י"ח בהסדלה שליה צבור. אלא אף קידוש דהלכה רווחת היא דאין קידוש אלא במקום סעודה אע"כ יקדשו על היין צנית הכנסת. וזה טעם מפני שהמטעמת של קידוש שנת רפואה היא לו. וזה טעם כל הצבור לא שחובה הוא לטעום אלא שחובה לשמוע קידוש בלבד וכיון ששמע קידוש ינא י"ח וא"כ לטעום אבל נותנין לטעום משום רפואה דקאמרי' (ברכות נג ב) פסיעה גסה וכו' הלכך זמנין דאיכא מן הצבור דלית ליה יין ומקדש על רפתא תקינו לרצנן לקדש על היין צנית הכנסת משום רפואה.

נג

לרב האי. שאלתם הא דאמר אביי (פסחים קא ה) כי הוינן בי מר כי הוה מוקדש לן אמר לן טעימו מידי דלמא אדעיילתו לאושפיזייכו ומתעקרא שרגא ובקידושא דהכא לא נפקיתו וקסי לן הדין טעמא מי שאין לו יין בלילי שנתות או מי שכבה נרו אסור לו לטעום נמנא ומתענה בשנת או חיה טעמא אחרינא. כך ראינו שאין דבר זה תלוי בנר אלא בסעודה דאמרינן (שם) רב הונא סבר אין קדוש אלא במקום סעודה בעבור כי אחר שקידש כבתה הנר ולא נתישבה דעתו לאכול סעודתו אלא באורה ופנו לו בגדיו לבית חופת בנו וחזר וקדש ואכל. ומתוך שלא חשב לעצמו את הקדוש הראשון אלא חזר וקידש עוד שנייה למדנו שהוא סובר שאין קדוש אלא במקום סעודה. ואילו נתישבה דעתו לאכול בחשך אחר שכבתה הנר מותר היה והקידוש עולה לו. ובעבור שלא נתישבה דעתו לקבוע סעודתו שם חזר וקידש במקום סעודה. וכן רבה היה אומר לבני ביתו אחר שמקדש להם אכלו כאן בשיעור מה שיקרא סעודה למען יעלה לכם הקידוש כי במקום סעודה היא. ואם לא תאכלו כלום

כלום שמוא תכזה הגר ולא תתישב דעתכם לקבוע סעודתכם
 בחשך ולא עלה לכם קידוש זה. לפיכך מי שאין לו גר או שכזה
 גרו אינו אסור לטעום ומותר הוא ועולה לו הקידוש אם דעתו
 מיושבת לסעוד בחשך או שיש לבנה שסועד לאורה. ואם אין
 דעתו מיושבת עליו לאכול אין קידוש עולה לו עד שקבוע סעודה
 ומקדש ועולה לו קידוש היום.

נד

עוד לו. ושכתבתם בקידושא דבי שמיא בשתייה או לשום
 על גבי העין. לא שמענו מי שמיש את כוס הקידוש צלילי
 שבת על גבי עיניו אלא בשתייה ודאי.

נה

לרב שרירא. ושאלתם שכתוב בהלכות קדש ואשתלי ולא
 טעים ושתי ליה אחרינא מייתו ליה כסא אחרינא ומצרך עליה
 צפה"ג ושתי ולא צריך אהדורי קדושא דאמר מר המקדש אם
 טעם וכו'. הכי סבירא לן דזמנין סגיא צהכי וזמנין לא סגיא.
 כיכי דמי אי במקום סעודה קדישו ושקליה אחרינא לכסא ועדיין
 הוא יושב במקומו סגיא צהס ומצרך על כוס אחר צפה"ג ודיו.
 ואי שלא במקום סעודה קדיש או קס מן ההוא דוכתא צריך
 למהדר ולקדושי.

נו

לרב עמרם. עורס צר ששגא ר"מ דמתא מוחתיא לכל
 רבנן ותלמידיהון ושאר אחינו בית ישראל הדדים במדינת צרנלונא
 יקרים ונכבדים ואהובים לפנינו. שלום ירבה לעד ויגדל.
 קבלו שלום מומני ומומר רב נמה דיינא דצבא ומן רישי כלי.
 ומכל חכמים הסמוכים שהם במקום סנהדרי גדולה. ומן בני
 קיומי שהם במקום סנהדרי קטנה. ומשאר חכמים ותנאים ות"ח
 שצייציה כלה. שתמיד בשלומכם אנו שואלים ומבקשים רחמים
 עליכם שירחם עליכם המקום ברחמיו הרבים. השאלות ששאלתם
 לפנינו ציינו וקראו אותם לפנינו כשיושבים לפנינו אב"ד וחלופים
 וחכמים וכל תלמידים. והצוננו צהס ועמדנו על מה שכתוב
 צהס וכך הראונו מן השמים. ששאלתם כוס של קידוש טעון
 ברכה לאחריו או לא. ואת"ל טעון הני מילי סיבא דמקדש מן
 קמי דליתי פתורא אבל אי מייתי פתורא ומקדש אפתורא לא
 טעון. דילמא בין מייתי פתורא בין לא מייתי פתורא טעון
 ברכה

ברכה לאחריו. כל זמן שלא בירך ברכת המזון חייב לברך ברכה
 אחרונה שהיא על הגפן וכו' מאי טעמא דלא קא חשיב ליה
 לכוס קידוש צהדי הנך דאין טעונין ברכה לאחרים דקאמרינן
 (ברכות מד 3) מיתבי כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו
 ויש טעון לפניו ואין טעון לאחריו. וזו היא הלכה דקא מותבינן
 תיובתא מינה וקאמרינן בשלמא לרב ינחק בר אבדימי למעוטי
 ירקא דאין טעון ברכה. לר' ינחק למעוטי מאי דאין טעונין
 ברכה לאחרים אלל לרב פפא למעוטי מאי למעוטי מוצת.
 ומוקשינן לבני מערבא דכד מסלקין תפילי מברכין אקב"ו לשמור
 חקיו למעוטי מאי למעוטי רוחני דאין טעונין ברכה לאחרים
 ואילו כוס של קידוש לא מוכרי כלל אלמא טעון ברכה לאחריו.
 והני מיילי היכא דלית ליה חמרא לכוס של ברכת המזון אלל אי
 אית ליה כוס של ברכה כיון דעדיין לא מוסח דעתיה דהא אית
 ליה כוס של ברכה לא צריך לברוכי אחר כוס של קידוש. ואי
 קשיא אם כן למה מברך על כוס של ברכה צפה"ג משום דאפסקא
 בצרכת המזון. והיכא נמי דלא הוה ליה לבד מן ההוא כוס של
 קידוש אי איקרי דצריך צהמ"ז נפיק ליה בצרכת המזון ולא יכיל
 מהדר ברוכי על הגפן בחר צהמ"ז ולא שנה קידוש מקמי פתורא
 לא שנה קידוש על פתורא. וכי תימא דכוס של קידוש לא נפיש
 וכיון דלא שתי טובא לא צריך לברוכי על הגפן כבר נתנו חכמים
 שיעור בין באכילה ובין בשתייה. אכילה כר' יוחנן (ברכות לא 3)
 שאכל זית מליח וצריך עליו תחילה וסוף ובמוסקנא דזה הוא
 אגורי. שתייה כיון ששתה כדי רביעית כבר נתחייב בצרכה
 ראשונה ואחרונה. אי צעית אימא דגמרינן מיום הכפורים דתנן
 השותה מלא לוגמיו ביום הכפורים. ואצ"ל דאמרינן (שם יד א)
 מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין צריך
 כלום וכמה ר' אחי ור' אחי טעמי עד רביעית ואידי ואידי
 קריבין אחד שיעורא. ואם תאמר שמע קידוש ולא שתי רביעית
 אם כן לא יצא ידי חובתו דקאמרינן (פסחים קז א) המקדש
 וטעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא וכל שכן אם שתי
 לכוס כלו שחייב לברך לאחריו וא"ת כיון דכוס דמנחה הוא כיון
 שטעם כשיעור בין באכילה ובין שתייה נתחייב בצרכה אחרונה.
 ואם מוקדש זה ומנדיל זה עברו ולא טעמו רביעית ודאי פטורין
 מברכה אחרונה.

נז

עוד לו. ושאלתם הא דאמור רבנן (פסחים קו 3) נטל
 ידיו לא יקדש בקידושא רבא אתמר או בכל קידוש אתמר ואת"ל
 בקידושא

בקידושא רצא אתמר טעמא מאי. כך ראינו שבקידוש דבי שימשי
 וטעמא מאי הכין קאמרינן אמר רב ברונא אמר רב נטל ידיו
 לא יקדש על היין אלא על הפת מאי טעמא יין אין צריך נטילת
 ידים שכן אמרו חכמים (חולין קו א) הנוטל ידיו לפירות הרי
 זה מגסי הרוח ופת הוא דטעונה נטילת ידים וכיון דנטל ידיו
 עקר דעתו מן היין ושם דעתו על הפת לפיכך אם נטל ידיו לא
 יקדש על היין אלא על הפת וכן אמר רב אדא בר אבהו אמר
 רב אמר להו רבי יצחק בר שמואל אכתי לא נח נפשיה דרב שכחתינהו
 לשמעתיה מידי בנטל ידיו ולא נטל תליא מלתא צין נטל צין
 לא נטל קידוש על היין ועל הפת רשות הוא דזמנין גביאין
 הוה קאיוונא קמיה דרב זמנין דחביבא עליה רפתא מוקדש
 ארפתא וזמנין דחביבא עליה חמרא מוקדש אחרתא.

נח

עוד לו. ושאלתם הא דגרסי' (פסחים קה א) רב חיננא
 בר שלמיה ותלמידי דרב הוו יתבי בסעורה והוא קאי עילווייהו
 רב המנונא סבא אמרי ליה חזי חי נגה וקדיש יומא נפסוק
 ונבקעים לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבת היא קצעה נפשה
 דהתם אמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש
 ילמדנו ארונונה אמר רב שמועה זו והיאך פירושה שמינינו
 בתלמוד ארץ ישראל כמעט ולא נתברר לנו. ויש כמו זאת במקומות
 אחרים שאומר שמועה מפי חכם ואין לנו מוצאים אותה כגון
 דאמרינן (ב"ב קסב ב) וסיעא ליה לחזקיה דאמר חזקיה
 מלאהו בקרובים כשר. אל יקשה צעיניכם כי הרבה בלא מנין
 יש בתלמוד שמועות שנאמרו בתוך מעשים וגופא דשמעתא לא
 נאמר בדוכתא אחריתי דזמנין דהדרין ואמרינן גופא והוו זה
 וזמנין דשקי לה ויין ההוא דוכתא בלחוד גמרינן לה ולא צריכיתו
 לאשכוחה בדוכתא אחריתי. ויותר על כן משניות צרייתא דאמרו
 תנו רבנן ותניא ולא ידעין היכן אמירן דלאו בלהו מכלתא מטיין
 לן. וקאמרינן אפשר השתא לא אהדר ליה ואהדר ליה בחבילתא
 אחריתי הכא שמעתא דאמר רב המנונא סבא הדא הוא דוכתא
 ולכך הזכר מעשה כדי שתאמר זו שמועה זו ולמקצעה בגמרא.
 ואנו בנעורינו כך הגיע אלינו בעבור ההיא שמעתא באלו מציאות
 (ב"מ לא ב) דאיסור ורב ספרא דאדכרינן מאי דתנן אלמנה
 מוכרת שלא בבית דין ואמר ליה ר' אבהו לרב ספרא ולא אתמר
 עלה אמר רב יוסף אמר רב נחמן אין צריכה לבית דין מומחין
 אבל צריכה לבית דין הדיוטות שמראין דברים הללו דאתמר עלה
 בדוכתא

צדוקתה וצדוקתה ליבא מידי והכא בלחוד הוא דאתאמרה עלה
 וכונה תמנהו מזהה עד שראינו רוב התלמוד כך הוא וישר צעינונו.
 והא שמעתא דאתאן עלה מיהא למדנו כשם שהצבת קובעת
 מוקצה למעשר כך קובעת שבת לקידוש. ופירוש הדבר הזה כי
 העת שהיא ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי.
 וכל מה שהגיעה עונה הזאת ולא עשר הרי נקבע מוקצה כל
 השבת כלה ותנן (שבת קכו ב) מפנין תרומה ודמאי אבל לא
 אתה הטבל וכו' ואין אדם נריך לקבוע בלצבו שהספק קובעת
 אותה למוקצה ואין אדם נריך לבדוק ולחקור. וכן מעת שראתה
 אדם ספק חשכה הרי נקבעה שבת לקידוש ואין נריך לחקור
 מן הגגות או מן ראשי דקלים שהגיע עת הקידוש כמו שאמרו
 לו לרצ המנוגח לבדוק להם כדי שיפסיקו לקידוש ויבינו את
 השלחן אלא מעשה שנראית להם כי כבר הוקבעה שבת והוקצה
 הטבל נתחייבו להפסיק ומציאין את השלחן לקידוש. ומה שנאמרתם
 בתלמוד ארץ ישראל כענין שמועה זו אין לנו יודעים מהו אלא
 מאי דגמירנא בפירושה הגדנו לכם. וסיפא דשמעתא סבור מינה
 כי יכי דקבע לקידוש קבעא להבדלה כי הלכה פסוקה היא
 כשם שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה. אמר להו רב עמרם
 הכי אמר רב לקידוש קובעת להבדלה אינה קובעת ולא אמרן
 אלא לאפסוקי קבעא והכי פרישו לה רבנן לאפסוקי דלא מסלקינן
 שלחן ולהפסיק מלטעום כלום שאין חייבין בשעה שספק חשכה
 אבל להתחיל בסעודה אין מתחילין אלא בתר דנפיק יומא ומבדל.
 וכי אמרינן שאינה קובעת להפסיק ולא מתחייב לאפסוקי הני
 מילי לאכילה אבל לשתיה מפסיק. ולשתיה נמי לא אמרינן דמפסיק
 אלא חמרא ושכרא אבל מיהא לא מפסיק.

נ

לרב האי. שאלתם כמה שאמרו (שבת יב א) ולא יקרא
 לאור הנר ואמר רבה ואפי' גבוה שתי קומות ומלאנו בפירושי
 רבינו דהלכה כרבה. ומנהגנו כאן בקירואן בנתי כנסיות
 מתקנים אנשים בליל יום הכפורים ופעמים בלילי שבתות וקורין
 התהלים לאור העששיות יש הפרש בין רביס דבית הכנסת ובין
 רביס דבתים, או בין הגרות לעששיות או לא. ועוד ראינו
 לאדוננו במקצת תשובות כי שנים בענין אחד מותר זה הענין
 היותר הוא כמו פרשה הצריכה לשבת או חזנות שנריבין לאותה
 שבת או כל דבר שרונים התלמידים לקרות בתלמוד כמנהגם
 בחול כלן בענין אחד מותר או לא כי יש מהקדמונים שאסרו
 ילמדנו

ילמדנו דווננו. ודאי הלכתא כרבה ואין אדם יחלוק עליו. ושנים שקורין צענין אחד מותר דהכי סלקא שיעתא ומלתא פסיקא אמר שנים קורין צענין אחד וטעמא דמלתא דונטרי אהדרי וליכא למימר דהא מלתא צפרשא או צחזנות שנורך לאותה שבת אלא כל ענין א' לשנים מותר ואפי' תלמוד. גמרא הכי סלקא מיהו לא רגילי רבנן למעבד הכי ולא חזי לגא ולא שמיע לן דנקיט נסחא וגרסי צסרגא צלילי שבתא. ומאן דאמר לאו גמרא נקט אלא סייג שוי כוונתא.

ד

ששאלתם. בית הכנסת ששער שלה צרשות הרצום ויש לו מנעול מצפנים וכשנעולין אותו מניח את המפתח בחלון של שער ומצחן או אחורי הדלת מצפנים ונריכין לפתוח אותו בשבת להפילה ואין יכולין להניחו כשהוא פתוח מפני הגנבים שלא יגנבו הספרים יש להם רשות לפתוח אותו ומצחן כשהן עומדים צפני השער צרה"ר או לא. כך ראינו שיותר לפתוח הדלת כשהן עומדים ומצחן צפני השער צרה"ר כי כל שהוא חוץ מפני השער צרה"ר וטלטול צרה"ר פחות מארבע אמות מותר הוא. ואם יש חלון ארבעה על ארבעה אסור מפני שהוא מוציא מרשות לרשות. ואם יש אסקופא שאתם עומדין עליה לפתוח את הדלת אל העמוד אלא פחות מארבעה על ארבעה כדי שיבי להם ריוח כה צין לפניו צין לחוץ אלא שהיה זרזין מהוציא כלום שהיה צצית הכנסת מפני הפתח ולחוץ או שהכניסו כלום מן הפתח ולפנים וזה שאתם עושים שנותנין את המפתח בחלון שעל גבי השער יפה הוא שלא יצא מן הרשות שהוא בה אבל להכניסו אל אחורי הדלת מצפנים לא מציעא בזמן שהפתח צרה"ר אלא אפילו בזמן שיש שם אסקופה שהוא מקום פטור בזמן שהוא נעול כלחוץ דמי ואחר נעילת הדלת אסור להכניס משם כלום אל אחורי הדלת.

ה

לרב האי. הא דאמר רבנן (שבת יט א') אין מפליגין וכו' מהו לנהוג מנהג זה צנערות גדולות כגון דגלת ופרת ונילוס של מוצרים וליכנס אדם צספינה שלשה ימים קודם לשבת ולישב בה בשבת כשהיא מנהלכת או אינה דומה ספינת הים לספינת סנהר לפי שנים מתרחקת מן היבשה ואינו יכול לצאת מיינה כל זמן שירצה וצננה מנהלכת צקרוב ליבשה וכל זמן שמצקש יוצא

יולא או אית טעמא אחרינא. וזני מזרים וכפרים היו נוהגין איסור חמור בזילום שלהם והיו ממהרין לזאת מן הספינות בערב שבת עד שזא אללס מיי שסתירו להם ועדיין מקצתם נוהגים זו איסור היאך ראוי לעשות. אנו לא שמענו מאבותינו ולא בחכמי שתי ישיבות מעולם מיי שסתיר לישב בספינת הגהרות לא בדגלת ולא צפרת ולא בזולתם ואיסור הן נוהגין בדבר זה. ומיי שזא והתיר את הדבר הזה בזמרים לא יפה עשה כי אפי' היה מותר פתח הוא לכמה קלקלות. ואמרינן (פסחים נ"ג) דברים הינותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם וכ"ש דברים שלא מנינו להם התר וכשאתה מועיין דברי חכמים כולם אי אתה מולא דבר זה זים לבד והפלגה היא שאמרו אין מפליגין ומפלג הוא בנהרות כדרך שהוא מופלג כשהוא זים אבל ודאי אלו לא נתכון אדם לשנות את עצמו בספינה בשבת ודחקו שבת במקום גדודי חיות שאם יעלה וישב במדבר חוששין למיתתו כגון זה יש רוח בדבר ואע"פ דרבוותא דעלמא וחכמי איתני ישראל נוהרין מאד אפי' מכיוולא בזה וכך ראוי לעשות.

סב

ש'שאלתם גוי שמלא מים בשבת והביא מרה"ר לזרכו מהו לשנות ממונו ישראל. הכי אתרמי לנא מלתא דכל מאן דעביד גוי לזרכיה דנפשיה שרי ליה לישראל לאסתפוקי מנייה זין הוא וזין בהמתו דקתני (שבת קכז א) נכרי שהדליק את הנר וכו' עד וירדו זו ר"ג וזקנים. וקא תני בזרייתא גוי שלקט עשבים להאטיל בהמתו מאכיל אחריו ישראל וכו' מילא מים וכו' בד"א שאין מכירו אבל מכירו אסור דחיישינן דכיון שידע ליה ואיתיה בהדיה דילמא מיייתי בשביל ישראל. כללא דמלתא דאי ידע ישראל דגוי לזרכיה הוא דאתיה שרי ליה למשתי מיינהון ואע"ג דאיתנהו מרה"ר. ואמרי' עלה אמר מר בד"א שאין מכירו וכו' הא ר"ג דמכירו הוה אמר אביי שלא צפניו הוה. רבה אמר אפי' תימא שלא צפניו נר לאחר נר למאה. ולמאי דקא מותרין רבא דוקא דידע ליה ואית ליה אהבה בהדיה א"נ דלריך ליה במדעס א"נ כיוולא בהן דכי הלין מילי הוא דאית למימר דמיייתי בשביל ישראל אבל סתמא אע"ג דמכירו לא אית למיחש ליה וספיר דמיי.

סג

לרב נטרונאי. ושאלתם היכא דיתיב בחצר וקא חזי פורתא מנהורא דסרגא דאיכא בזיתא ואשתמושי לא משתמש להסוה

להוא נהורא דסרגא ויהו לקדושי בדוכתיה נחזר. הכין ארתא דמלתא דמנזס מן המובחר מיתב להדי סרגא ומקדש ואי לא אפשר כגון דאיכא חבלא סריכא ליתבי בהוא דוכתא ולקדיש כי היכי דאמרי' לענין סוכה (סוכה כו א) רב שרא ליה לרב אחא ברדלחא ורבא שרא ליה לרב אחא בר אדא.

סד

ברור הוא שזשכירות הבתים הלכה כר' יוסי (ע"ז כא ח) כדאמר רב יהודה אמר שמואל וכדאמר ר' אחי (א' ובלבד שלא יעשה שכונה. וכי תגן במתני' אף במקום שאמרו להשכיר אליבא דר"מ אתאמרא אבל ר' יוסי לא אכפת ליה אע"ג דגוי מכנים לה ע"ז דכמה דאיתא לבית זשכירות דגוי לא קרינא ביה ביתך. והא דתגן ובכל מקום לא ישכור לו את המרחץ לפי שנקרא על שמו לית בהא מלתא איסורא אלא מפני מראית העין דלא ליתי ישראל לירי חשד שהוא עושה מלאכה או שמלאכתו נעשית בשבתות וי"ט אבל שביתת בתים ושביתת כלים לית להו לרבנן וכ"ס הוא דמחייב בשביתת כלים. ודשאלתון משום פונדק ופורני ובית הבד וכיוצא בהן. פונדק העשוי להשכירו לא חזעי לכוון דבבתים דמי ומותר להשכירו הטר גמור אבל פורני ובית הבד בזמן שהדבר נכר שאין מלאכתו של ישראל נעשית בהן מותר להשכירן לגוי. ומעשים בכל יום נעשין בצבל שיט בתי דים לישראל ומשכירין אותן לגויים ולא מייחו בידם חכמים. והכין חזינן דכי מקריין מרחץ על שם צעליו מקריין ולא בית הבד ופורני הלכך מרחץ אסור פורני ובית הבד מותר.

סה

שאלתם ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות סתם ולא אתנו ונעיקרא, ומהן שיכולין צעליהן להשקותם כל זמן שהן רוגים ומהן אין להם חלק להשקות אלא ציוט השבת חוק ולא יעבור מימי הקדמונים ויש לנו אריסין גויים שלוקחין חומש מן הפירות והן משקיין ועושין כל מה שרוצין וצעליהם לא ידעו עמם מאומה. יש בדבר הזה משום איסור להשקות את הזרעים ע"י גוי בשבת או דילמא מותר שהגוי האריס הוא משקה. כך ראינו שאם השדות הללו במקום שישראל מוגיעין אליהם בשבתות ובי"ט אין להכיה שיהיו האריסין משקיין אותן כי שדה של ישראל נראית שמשקיין אותה בשבת או בי"ט ואם רחוקה היא מותר דהא ת"ר (שבת יח א) פותקין מים לגנה וכי' אבל לפתח ולשדה אסור. שאלתם

סו

ששאלתם ישראל דקביל ארמאה למועצד ליה עבדתיה ולא חספיק למוגמרה לעבדתיה וחולא וקאי גוי צביתיה דישראל למוגמר עבדתיה בשבתא מהו. דבר זה אסור הוא וחילול ה' ואסור לעשות כן דאמור רבנן (מ"ק יב א) מקבלי קבולת בשבת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר.

סז

וששאלתם מהו שיעשה ישראל וגוי שותפות וכיזד יעשה בשבת ואם נשתתף עמו וא"ל טול אתה של שבת ואני של חול בע"ש סגי ליה באמירא בעלמא או לא. כך ראינו שצריך ישראל להתנות עם הגוי ונתחילת השותפות שיטול גוי של שבת וישראל של חול ואם לא התנו ונתחילה בכך אסור. ואם באו לחשבון נמי לאחר שהתנו אסור. הלכך סתם שותפות של גוי אסורה מפני שבת אבל אם התנו מעיקרא מותר בענין הזה שיטול גוי של שבת וישראל יטול של חול ואם מחשבין זה עם זה בין שטר שבת לשטר חול בין רב למועט אסור וכן הלכה.

סח

לרב שרירא. שאלתם בר ישראל דיהב זוזי לגוי בשותפות או מטלטלין כדי למכור אותם ולעשות בהם סחורה ושקל וטרא צהון בשבת ובחול שרי ליה לישראל למשקל מההוא רוחא דקא מתגר גוי בחול ובשבת או לא. הכין חזינן דהאי דאמור רבנן נשמא דהראשונים דשרו אף אכחא הכין שמיע לנא מן רבוואתא דילנא דכד הוו הכך זוזי מעיקרא בידא דגוי דעבד צהו כדחזי הוא לצדו ולא שקיל ישראל וטרי צהדיה לא אשכחינן כבי הא מלתא דאסור אבל ודאי היכא דאיכא חנותא דידיע בשותפות דיליה אסור ליה לישראל לאשתתופי עם הגוי דפתח גוי חנותא ויטיב ועבד מלאכתו וזבין ומוצין ביומא דשבתא מ"ט אמרי אריסותיה קא עבד אבל היכא דהוא לגוי אכפשיה קא עבד ולא קרי על שום ישראל ואע"ג דעיקר מדעם דישראל הוא שרי דהא שדה של ישראל מותר להשכירו לגוי ואע"ג דקא עבד צה השתא בשבתא. ושמע מינה דצהיכא דזוזי ישראל בידא דגוי ועבד גוי כדחזי. זבין ומוצין כד ניחא ליה ובטיל כד ניחא ליה ולית ליה לישראל צהדיה עסק דברים ולא צריך ישראל למועצד הוא מדעם שעומד גוי תחתיו בשבת ועבד מאי דהוה

דקום עמיד ליה ישראל שרי ולית על ישראל צהכי איסורא אבל
 סיבא דשותפין אינון וישראל וגוי הוו עבדין תרויהון וביומא
 דשבתא עמיד הגוי במקום ישראל ואתו לחשובי אהדדי על מעשה
 שבת אסור דתניא (ע"ז כג א) ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות
 וכו' עד ואם זבאו לחשבון אסור ופי' אם זבאו לחשבון דאע"ג
 דהוא שבת בחלקו של גוי ואחד שבת בחלקו של ישראל והכין
 שרי אם לא יזבאו לחשבון אלא שבת דגוי אם מרובה אם מועט
 כד הוי ומקבל גוי על נפשיה דאי לא אתי ליה שבת אלא דבר
 מועט לא מחשב. אבל אם זבאו לחשבון דא"ל את שקלת בחד
 בשבתא מאה זוזי ואנא שקילנא בשבתא תשעין זוזי מלא לי וכ"ש
 אם ישראל תצע אסור.

סמ

וששאלתם מהו ליטול חובק מעל החמור או סרגל
 שהוא מורכב בשביל שלא תסתכן. כך הלכה מותר להתיר קשרו
 של חובק ושל סרגל לכתחילה מפני שאינו קשר של קיימא ומיניו
 שיותר להתירו לכתחילה כדתנן (שבת קנ"ג א) מתיר חבלים
 וכו' אבל ליטול חובק ומרכב לכתחילה מע"ג צהמה בשבת אין
 תקנה אלא להוליכה ולהביאה בחצר ולהורידה ממעלה למטה
 ולהעלותה מומטה למעלה כדי שיפול מאליה אבל ליטלו בידו אסור
 אבל מרדעת מותר ליטלו משום דלא נפלה ממילא אבל חובק
 ומרכב לא ואם סכנת צהמה אומר לגוי ונטל ושפיר דמי.

ע

וששאלתם כיצד מנהג בישיבה (לענין יציאה בתכשיטין
 בשבת). כך ראינו שחילולי גזרה דילמא שלפא ומחוייא ואתיא
 לאתוי כל תכשיטין צין של איש צין של אשה מותר לאנשים
 ולנשים לנאת בהן ברשות הרבים אלא גזרה יש הלכך כל תכשיט
 שאינו נחלץ יונאין צו וכל מי שאין דרכו לחלון ולהראות מותר
 ולא גזרו צו רבנן. ובטבעות כדרכא דאמר (שבת ס' א) יש עליה
 חותם תכשיט דאיש. אין עליה חותם תכשיט דאשה. ועכשיו
 מנהג של ישיבה בשבת אין יונאין אנשים בטבעת שאין עליה
 חותם ואפי' בטבעת שיש עליה חותם מה טעם גזרה משום דרצח
 (שם מצ א) ואף בחצר אין יונאין בטבעת בשבת. ומה טעם
 ואלא כלן לרשות הרבים הם אמורים אין ודאי לרה"ר אלא
 משום דרצ דאמר (שם סד ב) כל שאכרו חז"ל לרה"ר אף לחצר
 אסור חוץ מן הכבול הזה והל' כרצ. ובי"ט שאין אסור לטלטל

מותר לזאת בטבעת זין לרה"ר זין לחזר וכן הלכתא. (ואיכא מרבוותא דשרו בטבעת לחזר וזהו נסח השאלה והתשובה).

עא

וששאלתם טבעת שיש עליה חותם מותר לאיש לזאת זה לכתחילה לרשות הרבים או. לא כך ראינו דאיש בטבעת שיש עליה חותם תכשיט הוא לו ומותר לזאת זה. וכן אשה שאין עליה חותם תכשיט הוא לה ומותרת לזאת זה אלא ששניהם אסורים ומשום גזרה דרבא דשמעינן מתירווא דרב (שבת סז א) טבעת שיש עליה חותם לא ינא שמה יתננה לאשתו וטבעת שאין עליה חותם לא תנא שמה יתננה לבעלה ואם ינאו אין עליהן מלקות מדאורייתא אלא מכת מרדות מדרבנן משום גזרה דרבא. ולחזר מותר לזאת בהן בשבת זין אשה כשאין עליה חותם זין איש כשיש עליה חותם ואע"ג דאמר רב יהודה אמר רב כל שאקרו חכמים וכו' וכן הלכה הני מילי בנאי דאסרי רבנן לגמרי אבל טבעת זין דאיש זין דאישה משום גזרה דרבא בעלמא הוא וכי גזר רבא ברה"ר ובכרמלית הוא דגזר.

עב

וששאלתם יונאה אשה בתכשיט זהב לרה"ר וקשיא לכו מדקתני השירים והנזמים והטבעות דאמר לחזר אין אבל לרה"ר לא. לא כשישנן על האשה אלא חלוצין ומונחין דאמר מחצרת (אולי ז"ל דמהו דתימא) משוי הן או שמה כמטבעות או כדינרין קמ"ל הרי הן ככל הכלים ונטלין בחזר אבל אשה שמקושטת בהן צוארה וצרועותיה וצרגליה וצראשה וצאזניה וצאצבעותיה יונאה בהן לרה"ר אבל גזרו בהן דילמא שלפא ומחויא לחצרתה וכיון דמשלפא ליה מן צוארה או משאר גופה ונקטה להו צידה או ציד חצרתה ליתא במקום תכשיט וקא מטלטל ברה"ר ואסיר.

עג

לרב שרירא. ודתנן (שבת כז א) לא תנא אשה במחט הנקובה ולא בטבעת וכו' ואמר עלה אמר עולא וחילופיהן באיש על טבעת בלבד הוא דאמר התלמוד ולא על דבר אחר. וכן שאלנו והא הונאה כלאחר יד היא שהיא צאצבעה ואין בה מלאכה ולא כונה ולמה תתחייב חטאת כאשר מנא בטבעת שיש עליה חותם ואוקמה ר' ירמיה באשה גזברית שרגילה לחתום ויש לה צתים וכיסים חתומים ואין הטבעת כלאחר ידה מפני שהיא מתכוננת

מתכונת לשמור אותה והקשה עליו רבא ואמר תרצה באשה
 גזברית איש למה יפטור מן טחטאת שאמר עולא וחילופיהן באיש
 והלא יש כסים וצמים חתומים ודעתו לשמור טבעתו אלא אמר
 רבא לעולם אשה רעלמא אלא שהטבעת שיש עליה חותם תכשיט
 לאיש ואין תכשיט לאשה ואין עליה חותם תכשיט לאשה ואין
 תכשיט לאיש וצדין להחיר זה לזה וזה לזה אלא גזרה שמה האיש
 יתן לאשה ואשה תתן לאיש.

עד

שאלתם בשיתוף מצוי אם א"א לו בלא חבית או דילמא
 בכל מנא דבעי מנח ליה. כך ראינו שכך היו רגילין להניח
 שיתוף מצוי בחבית דתנן (עירוזין כב א) כיצד משתתפין בתחומין
 מניח את החבית (שס פ' א) וכיצד משתתפין במצוי מניח חבית
 של יין ושל שמן ועד עכשיו כך אנו נוהגין שאינו כותבין את
 העירוב כדי שיסתמר מן העכברים ומן החולדה ומן המטר ולא
 סגי ליה בלא הגזסה. ומר רב יהודה ז"ל כתב בהלכות פסוקות
 דיליה ונריך לזכותן ע"י אחר היאך עושה כותב את החבית לבנו
 שהוא בר מנה או לבתו בזוגת או לאדם אחר ואומר לו אמור
 שיזכו בזה העירוב כל בני מצוי זה. ויקבל מידו ואומר יזכו
 בעירוב זה כל בני מצוי זה.

עה

מי שיצא חוץ לתחום בשבת במזיד מלקין ליה דתני ר'
 חייא (עירוזין יז ב) מלקין על עירוזי תחומין דבר תורה דכתיב
 אל יצא איש ממקומו ביום השביעי ומי שחלל שבת בזמן הזה
 במזיד צדין הוא דלא מלקינן ליה דכי אמרי' דחייב מלקות בחייבו
 לאוין א"כ בחייבו כריתות אבל בחייבו מיתות צ"ד לא וכדמתן
 (מכות כ"ג א) כל חייבי כריתות שלקו וכו' עד הרי הוא כאחיד
 ואמרי' עלה חייבי כריתות קתני חייבי מיתות צ"ד לא קתני
 אלא בזמן הזה מה אנו יכולים לעשות לו אנו מלקין ומצדין אותו
 כדי שלא יראה הדבר כסתר ואל ישנה באולתו.

עו

לרב האי. ששאלתם כמה שאמרו (שבת יד ב) שלמה
 תיקן עירוזין וידיים בשלמא נטילת ידיים תקן משום סרך תרומה
 אלא עירוזין היאך תקן שלמה וכי לא היו נהוגין ישראל קודם
 שלמה בהם. כך הן הדברים שכל אותן השנים שהיו ישראל ערודים
 במלחמות

במלחמות וצבויים וצבמה מיני צרות לא היה להן פנאי למדוד
 ציץ עיר לעיר ולהקן פתחי מבואות ולהניח עירובין שהיה להם
 לצאת במחנות ולשמור את הספר. ושוא לא נהגו בעירוב כי
 במחנה הם פטורים כמו ששינו (עירובין יז א) ארבעה דברים
 אמרו (י) במחנה מביאין ענים מכל מקום ופטורין מנטילת ידיים
 ומדמאי ומלערב. וכשעמד שלמה שנאמר צימיו יסודה וישראל
 רבים כחול וכו' איש תחת גפנו ותחת תאנתו תקן להם ידיים
 ועירובין שלא נהגו בהן מקודם עד אותו זמן.

עז

והא דאמר ר' יצחק (שבת קנג ב) מוליכו פחות פחות
 מוד' אמות כך הלכה ועדיין הכי. מיהו צריך לישב כל פחות
 מארבע אמות. אבל בעמידה אין צורך כלום ואסור לעשות ואם
 עשה כן הרי זה מוחלל שבת שהרי מעביר ד' אמות ברה"ר
 בעמידה אע"פ שהולך ועומד הליכה אחת היא וצריך לישב כל
 פחות מוד' אמות. ואפי' בשדה או בכרמלית שאין בה סקילה
 ואם העביר בתוכן ולא ישב כל פחות מוד' אמות חייב מלקות
 מדרבנן דקאמרי' (שס ו' א) אבל יש ונקעה וכו' ובסיפא קאמרינן
 ואין נושאין ונותנין לתוכן ואם נשא ונתן פטור אבל אסור
 מדרבנן.

עח

לרב האי. שאלתם צבור דומלו תפילת ערבית וק"ש
 קודם זאת הכוכבים ולא יכול איניש לעצבנהו דכמה קהלות
 אקילו על נפשיהו צורך ומללו קודם זאת הכוכבים איזה מהם
 עדיף דליגלי איניש דהדי צבורא י"ח ברכות נושם ברוב עם הדרת
 מלך ושביק ק"ש וברכות שלפניה ושלאחריה עד זאת הכוכבים
 או לעכוזי עד זאת הכוכבים ומהפלל ביחיד וסומך גאולה
 לתפילה כר' יוחנן. (ברכות ד' ב). רבנן דארץ ישראל הכי עבדין
 ומללו של ערבית ובתרא הכי לזמן ק"ש קרו ולא חכפת להו למוסמך
 גאולה לתפילה בערבית. ואנחנא הכי חזינן דק"ש בעונתה טפי
 עדיף וסימין לדבר זאת הכוכבים הוא דאורייתא וטפי עדיף
 וילמוסמך גאולה לתפילה היכא דלא אפשר. ואי חזי איניש ללזויי
 ראשונה דכדי צבורא רשות ושגייה חובה שפיר דמי.

עט

לרב שר שלום. הא דחנן (מגילה ל' ב) בתעניות ברכות
 וקלות אין לנו יודעים מהו ואימתי היו קורין אותן ומי הוא
 שיעשה

שיעשה כן. כך שמוענו מראשונים שהיו קורין אותם בשצעה תעניות. יום א' קורין ויהי בימים הרבים ההם עד לך ואספת ואפטרותא דרשו ה'. ז'. מה תצק אלי עד אז ישיר משה ואפטרותא שובה ישראל. ג' ויסע משה את ישראל עד שמעתי את תלונות ואפטרותא עד עתה (י) גאס ה'. ד' ראה אתה אומר אלי ואפטרותא ולכן יחכה ה' לחננכם. ה' אם בחוקותי עד סוף כל הקללות ואפטרותא ויאמר אליהו התשבי. ו' ועתה ישראל דע ראה ואפטרותא על דברי הצרות. ז' והיה אם שמוע תשמע עד אתם נצבים ואפטרותא ויהי רעב בימי דוד. ובכלן אומר עננו וסליחות.

פ

ששאלתם מה דומה רב ששת (ברכות ח' א) חנן בדידן ואיכהו בדידהו. הכי פירושא חנן בדידן חנו כמה שאנו חייבים דהיינו תורה שבעל פה לפי שהיה סגי נהור פטור מקריאת ס"ת שהם דברים שבכתב.

פא

לרב האי. שאלתם אי הלכתא כשמואל דאמר (מגילה ז' א) אסתר אינה מטמאה את הידים או לא. למאי הלכתא אצטריכא לכוון הלכתא מי אית לן השתא טומאת ידים ותרומה וקדש אלא גדון הוא דלית הלכתא כשמואל דאחוקס ביחידא. והלכתא כסתם מהניתין ולא עוד אלא שכל ישראל חשבוין ליה כהדי כתבי הקדש (האי דפריש רב האי ז"ל דלית הלכתא כשמואל דברים נכוחים הם. אלא מאי דאמר למאי הלכתא אצטריכא לכוון הלכתא מי אית לן השתא תרומה וקדש וטומאת ידים לעולם אצטריכוין הלכתא דאי מגילת אסתר מטמאה את הידים מוילין אותה מפני הדליקה. ועוד אי אמרת מטמאה את הידים הויא לה כשאר כתבי הקדש ונהיגינן בה קדושה כשאר כתבי הקדש שאסור לאוחזן ערומים והכי אמר רב נטרונאי ז"ל שכל כתבי הקדש כס"ת ואין גוגעין בהן אלא במטפחת).

פב

לרב שרירא ורב האי. שאלתם עיקר צרכה להדליק נר של שבת ונהגה או הלכתא ואי הלכתא היכא כתיבה בתלמוד. ואי אית ליה לבעל הבית להדליק נרות הרבה על הראשונה מוצרך או על האחרונה אי על הראשונה מוצרך הדין מדליק בתר דקבלה

דקבלה לשבתא. ואי על אחרונה מזרז הויא לה זרקה לאחר מעשה. זרקה נר של שבת הלכתא היא ואע"ג דלא אתאמרה זכדיא דהא א"ל רבא לאזיבי (שבת כה ב) שאני אומר הדלקת נר שבת חובה. ותנן זמתי' נמי (שם לד א) שלשה זכרים זריך אדם וכו'. וקיימא לן כאזיבי דאומר (שם כג א) ודאי דזכריהם צעי זרקה. ולענין אי על הראשונה מזרז או על האחרונה כולי האי דיוקא ליכא זכא מלתא ולא זריכא דא"כ ליכא לאדלוקי טפי מן חדא. ומעשים בכל יום דמדליק כל מאי דצעי. ועוד לטעמיכו אי שביטה עס זרקה לית ליה לאדלוקי אפי' חדא ומנהגא דמלתא הכי ועוד היום לפנייהם מדליקין כמה דניחא להון ומתקני להון וטפו משחא זשרגי אי זריכו. וכד מטי עס חשכה זכדי דקא מתקני זשרגא או דטפו זכו קלי משחא מזרכין. ואלתר מאלו ידיהו ושזבתין. ולא דייקין זכאי דוקא עובר לעשייתן ואע"ג דאי זריך זרישא ולא מקבל עליה שביטה עד דמתקן לכלהו שרגי לא מחייב זשביטה עד דמתקן לכלהו שרגי והוי זרקה עובר לעשייתן ושפיר דמי.

פג

לרב נטרונאי. ששאלתם מאי ניהו שליח זכור ומאי ניהו יורד לפני התיבה חדא מלתא היא או תרתין מילי נינהו. תרתין מילי נינהו. שליח זכור לפרום על שמע. ולירד לפני התיבה כמשמעה. וכדאמרינן בהקורא דשאני בין לפרום על שמע ולירד לפני התיבה דתנן (מגילה כד א) פותח פורם על שמע ומתרגם אצל לא וכו' אלמא שאני בין פורם על שמע ליורד לפני התיבה דהו להו תרתין מילי.

פד

עור לר. ושאלתם נקום שאין מי שרגיל לירד לפני התיבה אלא אחד ופעמים טרוד במלאכתו ויש בה נערים שהגיעו ל"ז ול"ח ולא נתמלא זקנם מהו שיעשו ש"ן ויוניאו רבים י"ח ואל יצטלו מן התפילה. כך ראינו שזה שאמרו חכמים (חולין כד ב) נתמלא זקנם להיות מוגה מן המזבח. וכמה דאפשר למהו גזרזא מליא טפי עדיף מן יבוקא. אצל ודאי בזמקום מצטל מן קדושה וזרוך ויהא שנייה לא מצעי זן י"ז וזן י"ח אלא אפי' זן י"ג שנה ויום א' גדלח אפשר עושה ש"ז דקאמרינן (ר"ס כט א) זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים

הרבים ידי חובתן טעמא דלא הגיע לכלל מנות הוא שאינו מוצא את הרבים י"ח אבל מנן י"ג ואילך כי לא אפשר שפיר דמי.

פה

עוד לו. ושכתבתם לענין ס"ת. כך אמרו חכמים (סוטה לט א) אמר ר' זירא אמר רב הונא (י) כיון שנפתח ס"ת חסור לספר אפי' בדבר הלכה וכו' ומחייב אדם להקשיב ולהאזין כדי שישמע פסוק פסוק שנא' ואזני כל העם אל ספר התורה. ולנאת קודם קדושה דסדרא אמרו חכמים (שם מה א) האידנא לא מקיים עלמא אלא הקדושה דסדרא ואמן יהא שמיה רבה מברך דאגדתא. מי שכל העולם בלו אינו מתקיים אלא עליו אפשר לזלזל בו.

פו

עוד לו. ולישב ברחוב צה"כ צעת תפילה העושין כך קלות הוא ומקלין בעול תפילה שיש עליהם לעמוד אחריו ש"ג ולעשות סייג והדור לתפילה ולקבל עליהם עול תפילה באימה ברתת ובזיע. וכיון שעומדין ברחוב מסיח דעתו מעולה של תפילה והמסיח בתפילה אחז"ל (י) חסור לשוח בין ישתבח לפריסת של שווע דקאמרו' (ברכות לב ג) לעולם יסדיר אדם שבתו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. הווי יראים מן המקום והזהרו בנפשותיכם ואל תעברו על דברי חכמים שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה.

פז

עוד לו. ושאלתם שיש צתי כנסיות שמתקבצים הכזור ואומרים פרשיות שבספר תהלים בשבת ובי"ט. וצ"ה ויוה"כ מוסיפין פרשיות ועד שהכזור מזמרין מתחילין תלמידים ושונין ודורשין ועוסקין בתורה עד קרוב לב' שעות ואח"כ מתפללין מהו לעשות כן מאחר שהגיע זמן ק"ש מותר להתחיל ולשנות קודם שקבל עליו עול מלכות שמים או לא. כך הראונו מן השמים שישראל שמשכימין ובאין צה"כ בשבתות ובי"ט ולומדים מדה יפה הן עושין. וכך מנהג בצבל מתחילת גלות ראשונה. שכיון שגלו בצבל וכמעט התלמוד ובטלו המלמדים מצער גלות נתקבצו בני ישראל אלל נביאים ובעלי תורה. אמרו לו אנו אין בידנו לא משנה ולא תלמוד לשנות בלילה ויש עלינו טורח ומחיה ופרנסה בשבתות ובי"ט מיהא שיש לנו פנאי נשכ בטלים ונישן כל הלילה. תקנו להשכים לצה"כ ולומדים עד שחרית. והסכימו על מנהג דהע"ה שאמר חזות לילה אקום להודות לך וכו'.

פח

לרב שרירא. ושאלתם כמה שאמרו (ברכות כא א) אם יכול לחדש דבר בתפילתו וכו' כיצד מחדש. הא מלחא מוסם לא תוסיפו נגעו זה. ונתפילת המוספין דלא לימרו שני מוספין הוו. והאי חידוש כגון שיכול לומר כי זה המוסף הוא שהתפלל מעיקרא והשתא לכבוד צבור הוא שונה ואינו מוסף. ואית ליה למימר הכי ירמי"א שהשמע תפילתי שהתפללתי לפניך ושתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו ונעשה לפניך קרבנות חוביתינו.

פט

עוד לו. ושאלתם אי הלכתא כאסוס דשמואל (עירובין נד א) דכד הוה אתי מארחא עד תילתא יומי לא הוה מזלי אשכחן לרווחתא דפרישו. הני מילי דדורות ראשונים דהוו מכווני טובא בצלותא אבל האידנא לא.

צ

לרב גטרוגאי. שאלתם וקרא זה אל זה ואמר ותשאני רוח מה טעם יש שם לקרות ולתרגם. ומה טעם קבעו אותם חכמים בסדר קדושה. כך מנהג ראשונים וקום שיש שם תלמידי חכמים כשהיו מתפללין ונופלין על פניהם ומקדשין. לאחר שעונין חזון יהא שמייה וכו' מביאין נביא וקורין בו עשרה פסוקים הן חסר הן יתר ומתרגמין אותן ואח"כ אומרים וקרא זה אל זה ואמר ומתרגמין כשם שתרגמו אותה פרשה של נביא. ואומרין ותשאני רוח ומתרגמין אותו כדי לסיים בשבחו של הקב"ה ואח"כ מקדשן ועוסקין בתורה הרובה במשנה עוסק הרובה בתלמוד עוסק לקיים מה שאמרו חכמים (קידושין ל' א) לעולם ישלש אדם וכו'. וכיון שרצתה עניות ודלות והוצרכו תלמידים להתפרנס מימעה ידיהם ולא היו יכולים לעסוק בתורה תמיד ולהשליש בכל יום נסמכו על התלמוד בלבד ועזבו מקרא ומשנה. וסמכו על מה שאמרו כל הנחלים הולכים אל הים מקרא ומשנה ומדרש. ועקרו לקרות בנביא בכל יום אחר תפלה. ואע"פ שעקרו לקרות בנביא אותן שני כסוקים לא עקרו אותם. ועדיין קבועים ועומדים. ומפני מה לא עקרום שקדושה משלשת היא קק"ק ושלשהו ג"פ בתפילה. ולומר יענך ה' ביום צרה כך מנהג צבית רבינו שבבבל לאחר שמתפללין כל התפילה וגומרין אותה ופוסקין. תנאין עוסקים במשנה ובמדרש ובתוספות עד ד' שעות. ולאחר ד' שעות אומרים

אומרים יענך וגומרין אותו. ואחר אומרים וקרא זה אל זה ואמר. וגומרין שני פסוקים אלו ומקדשין ויוצאין לזתיסה. וזא לציון גואל ואני זאת בריתי אותם לא היו אומרים. ואם רצה יחיד לאומרם אין בכך כלום שלא אמרו חכמים לא יהא פחות מעשרה אלא דבר שבקדושה וזא לציון גואל ואני זאת אין זהם משום קדושה. וכיון דתקינן רבנן קדושה דסדרא אע"ג דמשום לקרות זהו אהקון כיון דנקבעו בתפילה כדבר שבקדושה הוא ולא יהא פחות מעשרה אלא אם כן בקראי או בהלכה דגמרא.

צא

לרב האי, שאלתם הא דתנו רבנן (פסחים ז' ב) כל המזות כלן מוצרין עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה מי שהיו ידיו מטונפות ובקש לרחוץ ידיו ולאכול אימתו מוצרין ע"י קודם שירחץ כל המזות או לאחר שירחץ. כי ראינו מקצת חכמים מדמין אותו לטבילה ואומרים אפי' גזר דחזי וטבור כגון שידיו מטונפות מוטב לו שירחץ ידיו ויהיה בנקיות ויצרך ממה שיהיו מלוכלכות ומקצת חכמים אומרים לא תהא אלא מקודם ככל המזות שהצרכה עובר לעשייתן ולמדנו אדוננו היאך. כך אנו רואין שכל לכלוך וטינוף שאין מעכב את התפילה אף כ"י אינה מעכבת ומוצרין עכ"י כאשר כתבתם שמוצרין על המזות כלן עובר לעשייתן חוץ מין הטבילה בלבד.

צב

עוד לו. מזה לתרגם בבית הכנסת על הקורא בתורה ועל המפטיר בנביא והלכה זו ירושה מימות הנביאים.

צג

עוד לו. (י') אין אנו יודעין שיש מעלה לתרגום של תורה על תרגום של נביאים אלא כמו שיש מעלה לתורה גופה על הנביאים גופן ותרגום של תורה אנקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע ותרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי (מגילה ג' א)

צד

עוד לו. שאלתם על כהן קטן מהו לקרות בתורה ראשון. תנן (מגילה כד א) קטן קורא בתורה ומתרגם ושקורא עולה למנין שבעה. וכשר הוא שיקרא שמיני ויפטיר בנביא. ואין

בהפטרות קטן פגם לנצור חלא דרך ארץ וישר לעמוד אדם גדול
וחשוב בין לקרות ראשון בין להפטיר. ומעמידין קטן לקרות
ראשון ולהפטיר מפני כבוד אביו. ואם על פגם הכהן חששתם
שעומד שמיני לקרות בתורה ולהפטיר בנביא אין זה פגם כל
עיקר ומועשים בכל יום קהנים מפטירים.

צה

ששאלתם על שיעור חלה איזו שיעור מדוקדק. ודאי
שיעור חלה מ"ג צ"ס וחומש צ"ס וכדמפורש בשמעתא בעירובין
בפרק כיצד משתתפין (פג ח) כי אתא רב דימי וכו' ומההיא
שמעתא חזינן דשיעור חלה מ"ג צ"ס וחומש צ"ס ולכך נתנה
לנו התורה שיעור צ"ס ובפירות שדברי סופרים על הר סני
נתנו כדכתיב ועליהם ככל הדברים לפי שהצ"ס והפרות נמנאים
בכל מקום כי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שישראל
עתידין להתפזר בין האומות, ומסקלן ומדתן שהיו צימי משה
והסוספו עליהן צימי חמי א"י אין נשמרין להם והמדות משונות
בדורות ובמדינות. שכל דור ודור היו חכמים מחדשין מדותיהם
כמפורש בכמה מקומות וגם בחלה מצינו שהיו משערין מדות
בכל יום שהרי שיגר לו צוניוס לרבי. ואמר ר' יצחק (פסחים
קט ח) נמי קסטא דמורייסא דהוה בצפרי ותמניא קמייתא
דאמר ר' יוחנן דהוה יתירא על דא רבנא. וגם רב (פסחים
נח ח) שיער קבא מלוגנאה לפסחא וכן הלכתא. ונשתנו כל אלו
המדות שהן מוזנן קרוב וכ"ש מדורות הראשונים שאין ידועים
מדותיהם כלל ולכן תלו חכמים השיעור בפירות וצ"ס שהם
קיימין כל עת ואין משתנים. מיהו שיעור הצ"ס והפירות תלו
אותן בדעתו של רואה. ולמדת בכל שיעור חלה הן ע"ב אוקיאות⁽¹⁾

צו

חשעה קבין שיעור כ"ז ליטרין במדת צל וכל ליטרא
מ"ג אוקיאות. שיעור כוס של ברכה שני אוקיאות ומחצה.

צז

ששאלתם אבוב דשמואל למה לא נקרא בשמו אמרו⁽¹⁾
כי אבוב דשמואל הלך בסחורה למקום רחוק ליומים מצאה אותו
מדית אחת שהיתה יודעת בלשון העופות ותבעתו לדבר עבירה
ותתן לו אלף אלפים ככר כסף. אמר לה למה. אמרה לו שמעתי
כי הלילה תוליד בן שלא יהיה כמוהו בחכמה. וכשמע זה הלך
בקפיצה

בקפיצה בלילה אל ביתו וידע את חשמונאי ונתעצרה וישב לדרכו
בקפיצה וכשזא הדבר לבית דין העירו כי הרה לזנונים היא
שהרי כמה ימים שלא היה בעלה בכאן והביאהו לבית דין והלקוה
וילדה בן ונקרא שמואל ואחר כן בא אביו והעיר עליו והיה
שמואל אומר אני ידעתי כשהלקו את אמי והכניתי בראשית על
ראשי ופגעו את ראשי ומקום הרצוע ניכר בראשי ועל זה היו
קורין אותו אבוב דשמואל להודיע לכל שהוא אבוב.

צח

לרב האי"י (1) ודשאלתון הא דתנן (ברכות נד א) ועל
הזוועות ואמרינן עליה (שם נט א) מאי זוועות אמר רב קטינא
גוסה וכו' ובעיתון לפרושי לכוון כולה ענינא כדי שיהיה לכם
עיקר למילף מינה לכל דדמי לה האי מלתא אגדתא היא ובה
ובכל דדמי לה אמרו רבנן אין סומכין על דברי אגדה וארחא
בפרושא לברורי תחילה דבין משיקול הדעת ובין מדברי חכמים
לית ספק שהקב"ה אין לדמותו לשום בריה ואין לפניו לא שחוק
ולא בכי ולא אהבה ולא דמעות ולא דוחקי וכד מזכירא הא
מלתא מתידע דכל מלתא דאמרוה רבנן דומיא דהכי לאו על
פשטיה אמרוה אלא בתורת משל ודימוי לדברים שנודעים בינותינו
למראית העין כי הוכי דדברה תורה בלשון בני אדם דהא נביאים
הכי ממתלין ואמרינן עין ה' הנה יד ה' ויחר אף ה' עלה
עשן באפו ואש מפיו. ולא על פשטיה אלא בתורת משל ולשון
בני אדם. ואף הכי אתין דברי הגדה והכי הסתברא ליה לרב
קטינא דישראל עדיפין וחשיבין קמיה דקב"ה וכל דמיתי לעלמא
בשביל ישראל הוא לפוס דכתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות
האדמה וגו' ורבנן אמרי (יבמות סג א) אין טובה באה לעולם
אלא בשביל ישראל ואין רעה באה לעולם אלא בשביל ישראל.
וחילין מידי דמחזי להון קב"ה בשמיא ובארעא מופתים וסימנין
אינון לישראל על דברים שזינו לצינם כגון הקשת שבשעה שברית
בענן שם אותה אות ברית למזול. ולפוס הכין כיון דקשיקמי שמיא
חרבן בית המקדש ופזור ישראל וזער שריוין זו בין אומות
העולם וכמו שכינה שרויה עמון בצער כדדריש עמו אנכי בצרה
וכדדריש בכל צרתם לו צר אמר רב קטינא דמחזי להו סימנא
על הדין קושיא. וכזאת בת קול שמע ר' ישמעאל בן אלישע
(2) או שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי. וגוסה סבר רב
קטינא דבבבין ענינא שהוא סימן דמחזי להון קב"ה לישראל
ברומא על קושיא דצרתם בין אומות העולם דמשתכח מייא
מרקיעא

ורקיעא לים הגדול וארים קול בהדיהו כגן אדם דבני וארים
 קול כזייתיה ולא ח"ו שמוריד דמעות מעין ואין לדמות יוצרנו
 לשום מדעם מיהו כל מיא דדייבן דמעות מתקרין כדכתיב דדייצא
 דחמרא וילתך דומעך. וגשמים כלהו אית למקרינהו דמעות
 דהא עיצא דמי לעפעפי עין וחטרא דמי לדמעות וצאתרי טוצא
 קרו ליה למטרא דמעות והקב"ה מורידן בגזרתו כדכתיב והורדתי
 הגשם בעתו והכין נמי מוריד מים דמתקרי דמעות בגזרתו
 ולא ח"ו שמוריד דמעות מעין דאדם אלא כי היכו דמפרשי פה
 אל פה אדבר בו דלאו דמשתעי מתוך פה כי היכי דמשתעי משה
 מתוך פה אלא שבזרא קול דבור שדומה כאילו יצא מפה הכין
 בורה דמעה שדומה כאילו יצא מעינים. וכן האי דקאמר משה
 אשר עין בעיין נראה אתה ה' וכל מאי דדמי לאילין מילי דרך
 אחת היא ולא נפיש למימר דעל חרצן מוקדש וזער ישראל מתחזי
 ברומא כגון כזיות ואנחות דהא על יחיד אמור רבנן (מ"ק כה
 ב) כי נח נפשיה דר' אבהו אחיטני עמודי דקסרי דמעין אפשר
 שעמודים בזכים אלא מן שמיא אחוו להון הכי כי נח נפשיה דר'
 יוסי שפכו מרזבי דמורי דמא כי נח נפשיה דר' יעקב אחמיהו
 ככזי ביממא עאכ"ו אית למימר בצרת צבור וחרצן בית המקדש
 דהא קא אמרי רבנן דההוא יומא חשך השמש בצאתו ורעשו
 שמים וארץ ולא נפיש למהוי הכין. לפיכך סבר רב קטיגא דגוסא
 מחמת דמעות שמוריד עליו בדאמר חוצא טמיה ורב קטיגא
 דיליה אמר כפיו סופק זה על זה והוא קול גוסא וקרא בהדיא
 כתיב וגם אני אכה כפי אל כפי. וכי היכי דמתפרש קרא
 מתפרש מימריה דרב קטיגא. והכי קאמר שאין מקרא יוצא
 מידי פשוטו אע"פ שגדרש לכמה טעמים שהקב"ה צורא כמין
 שתי כפיים ברקיע ונספקין זה בזה ויוצא מציניהם קול גוסא.
 ורבנן דאמרי בועט ברקיע שבזרא כעין רגל ברקיע וגשמע קולה
 כדאמר פורק דרכתי לצדי. ור' יונתן דאמר מתאנח שבזרא
 קול שגשמע כקול אנחה ולא ח"ו שאנחה באה עליו כדרך שזאה
 בלב בני אדם והכין נמי הא דכתיב ה' חפץ לא שחפץ בא עליו
 כדרך שהוא בא בלב בני אדם אלא שבזרא חפץ שלא כגוף ונקרא
 חפצו כך משמע קול שבזרא אותו כקול אנחה ונקרא אנחתו.
 ורב אחא בר יעקב דאמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד
 ופירושא כדחת מפרש ליה לקרא דכתיב כה אמר ה' השמים
 כסאי והארץ הדום רגלי אפשר גוף הוא שיושב על השמים כמי
 שיושב על כסא ורגליו על הארץ כשרפרף אלא משל בעלמא הוא
 השם שהמלך גופו על הכסא שהוא יושב עליו ושרפרף מונח
 שאימתי

שחימתי שירצה פושט עליו את רגליו כן השכינה שרויה בשמים ככסא שהגוף עליו והארץ אין מכילה אלא מעט מומנה כשרפרף שלא הוכן אלא לרגלים והכין אמר רב אחא בר יעקב שחותן המלאכים שהם קרובים לארץ שדומין מן השכינה ברגלים מן הגוף נדחקים זה בזה ויוצא מציניסה קול וזהו גוהא. ולא חכמי ישראל בלבד אמרו כן אלא הרבה מחכמי יונים וזולתה אמרו שיש מן הענגים שהם מלאכים ושרים ומהן קול רעמים וקול זוועות ומהם צורקי צרקים ואף מקרא כתוב במלאכים ונוגה לאש ומן האש יוצא צרק. אלו דעות של חכמים האלו בגוהא ויש בו דעות אחרות ודברים אחרים אלא שפתרון דברים אלו כמו שפירשנו ולא ח"ו דבר שיש בו דימוי ליוצאנו יתצרך ויתעלה.

צט

עד לו. (1) ודשאלתון הא דתנו רבנן (חגיגה יד ב) ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא זה הפרדס וזה וזמה הניץ ונפגע ופגיעה זו מה היא ומה הוא קצן בנטיעות ומה הן נטיעות הללו ור' עקיבא שנכנס לאיזה מקום נכנס ומפני מה נכנס בשלום ויצא בשלום אם תאמר מפני גדקתו הנה בן עזאי וחזירו לדיקים הם יפרש לנו אדוננו הלכה זו כי רבו הדעות. דע כי אנו מעודנו אין דרכנו לחפות על דבר ולפרש אותו שלא מדעת מן שאמרו כדרך שאחרים עושים והרי אנו מפרשים לך דעתו של תנא זה ותוכן כונתו ואמתת מה שהיה סבור ואין אנו ערבים עכשיו שהדברים הלכה ודאי משניות הרבה יש שאינן הלכה ואנו מפרשים אותם אליבא דמאן דאיתנון. ושמוא אחת יודע כי הרבה מן החכמים היו סוברים כי מן שהוא הגון בכמה מדות זכורות ומבוארות כשמבקש לפנות במרכבה ולהניץ בהיכלות של מלאכי מרום יש לו דרכים לעשות שיצב בתענית ימים ידועים ומניח ראשו בין צרכיו ולוחש לארץ שירות והשנחות הרבה שהן מפורשות. ובכן מניץ בפנימייס ובחדרים כמי שהוא רואה בעיניו היכלות שבעה ולופה כאילו הוא נכנס מהיכל להיכל ורואה מה שיש בו. ויש שתי משניות שהתנאים שובין אותן בדבר זה ונקראות היכלות רבתי והיכלות זוטרת. ודבר זה מפורסם וידוע. ועל אותן נפיות שנה תנא זה ארבעה נכנסו לפרדס המשיל את היכלות הללו לפרדס והעלה להם השם הזה ודימה את הארבעה הללו שהוא סובר כי הניצו במרכבה וראו שנכנסו להיכלות כמי שנכנס לפרדס. ודבר זה צרור ומקומו תחילה כי פסקא דמתניתין שעליה נשנית משנה

משנה זו ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומוזין מדעתו. ועוד שמפורש בצרייתא זו בהדיא אמר להן ר' עקיבא בשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים. ובהיכלות זותרתי מפורש בלשון הזה פתח היכל ששי נראה כמו שיש זו מזה אלפים רבבות גלי מים ואין זו אפי' טפה אחת של מים אלא חויר זו אבני שיש טהור חלולות כהיכל שזיו מראיהן דומה למים. וזה ששנו בן עזאי הניץ ומת כי הגיע זמנו להפטר מן העולם. וזה ששנו בן זומא הניץ ונפגע פתרון נפגע כמי שנשתטה מן המראות המבטילות שלא הכילה דעתו לסבל. ודומה לפגעים דאמורין (שבועות טו ב) איזהו שיר של פגעים יושב בסתר עליון וגו'. וזו היא ששנינו (חגיגה טו א) מעשה בר' יסוע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראה בן זומא ולא עמד מפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא וסוף המשנה אמר להם ר' יסוע לתלמידיו כבר (2) בן זומא בחוץ כלומר שיצא מכלל הדעת ופירוש אחר קצן בנטיעות משל הוא על עיקר הדבר הרבעה נכנסו לפרדם וכיון שהפסיד אחר והשחית דמוהו למי שנכנס לפרדם וקינץ בנטיעות כי אחר חשב שיש שתי רשויות כאלו האמגושים שאמורין הורמיז ואהורמיז ומקור טוב ומקור רע מעון אור והשך לעסם זה נתכון תנא זה ששנה משנה זו. ור' עקיבא היה יותר שלם מכלן כי הניץ כהוגן ונפה כראוי והכיל דעתו אותן מראות המבטילות ונתן לו הקב"ה חיים וכל דבר שנפה חשב בו ומחשבה נכונה בדעת נכונה. ודע כי דבר זה היה מקובל אצל הראשונים כלן יחדו ולא היה אחד מהם מכחש בו כי אמרים היו כי הקב"ה עושה אותות ונוראות על ידי הגדיקים וכמו שהוא עושה ע"י הנביאים ומראה את הגדיקים מראות נוראות כדרך שהוא מראה את הנביאים כי תקנות יש לעולם בדברים הללו ואין בהם הפסד כל עיקר כי יודע אלהים שאין טוענין בו טענה בטלה וכל מה שנאמר שנעשה לר' חנינא בן דוסא וזולתו מאמינים בו ולא מוכחיין. ומר רב שמואל גאון ז"ל וכיוצא בו שהרבו לקרות בספרי נכרים אמרים אין המראות הללו נראות אלא לנביאים ולא יעשה גם אלא לנביא ומכחיין בכל מעשה שנאמר כי נעשה בו גם לגדיקים ואמרו כי אין זה הלכה. ואף בנעשה של ר' עקיבא שנפה בהיכלות ומעשה ר' נחוניא בן הקנה ור' ישמעאל וכיוצא בהן על כל אלה אמרים אינם הלכה. ואנו סוברים כי הקב"ה עושה נסים לגדיקים ונפלאות גדולות ולא רחוק מומנו שהוא מראה אותן בפנימיות מראות היכליו ומעמד מלאכיו. ואתה מחמד עינינו אשר אתה אומר לצא לדברי ההלכה

יביאך

יציאך המלך חדרו ויזכך לתת לך מהלכים עם העומדים לפניו ותרום נדשן ביתו ונחל עדניו תשקה כי עמו מקור חיים וישע רב.

ק

עוד לו. ושאלתם כמה שאמרו (ברכות ג' א) שלשה משמרות הוי הלילה. דעו כי משמרות אלו לכמה דברים מהן משמרות מלאכים שמוקלסין לפני שכינה ומהן לדברים אחרים. ודקאמר ר' אליעזר על כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי דבר משל הוא כמו שנאמר שאג ישאג על נוכו ותורף הדבר שיש על ישראל במשמרות הלילה להפיל תחנה על חרבן הבית כענין שנאמר קומי רני זלילה לראש אשמורות ואנן חזי לך פירוש שלש שאגות אלו שלש משמרות כנגד שלשה פרקים דתנן במס' יומא (כ' א) בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו. זיום הכפורים מחנות וברגלים מן האשמורה הראשונה וזוכר הקב"ה לחותן שלש עונות ושואג עליהן ולהכי מסתעיא מלתא מומאי דאמרינן כי קא חשיב סוף משמרה ראשונה ואמצעית דאמצעיתא ותחילת משמרה אחרונה והכי תכוון הענין לחותן שלש עונות שהיו תורמין את המזבח והן שעות של תחנונים ויש לו לדאוג על חרבן הבית משל לתלמיד היושב לפני רבו ורואה לרבו מזר הוא מזר עמו ומשחרב הבית אין שחוק לפניו לכך אסור לו לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה ובגמ' דתמיד (לכ"ג) תני ר' חיא כל העוסק בתורה זלילה שכינה כנגדו שנא' קומי רני זלילה לראש אשמורות ומ"מ חייבין בית ישראל לשחר זלילות וצאשמורות ולהרבות בתחנונים על חרבן הבית וחובה על תלמידי חכמים לעסוק בתורה ובענין הקרבנות דכתיב הגה זרכו את ה' וגו' ואמרו (מנחות ק' א) מואי זלילות אלו ת"ח העוסקים בתורה זלילה מעלה עליהם כאילו עוסקין בעבודה וכתיב לעולם זאת על ישראל ור' יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה זלילה מעלה עליהם הכתוב כאילו נכנה בית המקדש זימיהם.

קא

עוד לו. משיילי רבנן משום מואי אמרי רבנן (ברכות לכ) היכא הוו מאלו ר' אמר ור' אסי ומאי שייכא בהאי שמעתא ואית בה תרין מימרי חד מינייהו כיון דבתפילת המוספין עסקין אתפילת המוספין קאי ואע"ג דלא מפרש מענינא גמרינן. ואודעינן דאע"ג דהוי זי כנשתא זעבריא הוו מאלו דמוספין דאלמא

דאלמא לא סבירא להו כראצ"ע ולא כר' יהודה שאמר בשמו.
 ואית דאתי לה מנעמא אחרינא ואמר אשמועינן דאפי' ימים
 שיש בהם מוסף לא הוו מנלו ר' חמי ור' אסי אלא ביחיד ביני
 עמודי ואי הוה ס"ל כראצ"ע או כר' יהודה שאמר בשמו לא
 הוו מנלו להו תפילת המוספין.

קב

עור לו. פתיתין ושלמים פלוגתא דרב הונא ור' יוחנן
 (ברכות לט ז) ותרוויכו מודו שאם צריך זבוע את הפתיתין
 והניח את השלמים יצא וכל שכן אם זבוע השלמים אלא במצוה
 מן המובחר זהא מלתא מאי היא פליגי והיכא דשלם חביב ליה מן
 הפתיתין אפי' רב הונא מודה דעל השלם זבוע כי קאמר רב
 הונא היכא דפתיתין חביבין ליה כגון פת נקיה ושלם הדראה
 רב הונא סבר חביב ליה עדיף ור' יוחנן סבר שלם עדיף והוא
 מנזה מן המובחר כההיא דתן לענין עירוב (עירובין פ' ז) אפי'
 מאה (1) סאה והיא פרוסה אין מערבין בה ככר באיסור והוא
 שלם מערבין בו ופסק הדבר שהלכה כר' יוחנן וירא שמים יוצא
 ידי שתיקן כמר בריה דרבנא וכמסנת שלמן. והא דאמר רב
 פפא הכל מודים בפסח שמיני פרוסה לתוך שלמה וזבוע לא
 לא אמרה משום שמעתא דרב הונא ור' יוחנן אלא משום לחם
 עוני. והיכא מרבנן דמפרשי הכי עיקר שמעתא הביאו לפנייהם
 פתיתין ושלמים כיון שפתיתין אינן צריכין זביעה וקרובין לאכילה
 קאמר רב הונא עליהן מוצרך ולא מענין חביב ואינו חביב וקאמר
 ר' יוחנן שלם עדיף ומר בריה דרבנא ומסנת שלמן כיון שזה
 קרוב לאכילה וזה הדור מוצרך על שניהם. ובפסח אפי' ר' יוחנן
 מודה שאעפ"י שאינו הדור כיון דקרינן ביה לחם עוני שפיר
 דמי. ולפוס הדין פירושא אם הביאו לפניו בפסח פתיתין ושלמים
 מניח פרוסה בתוך השלמה וזבוע אבל אם כל מה שהביאו לפניו
 שלמים לא צריך להניח פרוסה לתוך שלמה אלא זבוע לו על
 שני ברכות כשאר ימים טובים והדין פירושא מוקרב טפי אלא
 מיהו מנהגא בעלמא בלילי פסחים שמיניחין פרוסה לתוך שלמה
 וזבוע ולא ידעינן אי בדוקא נהוג הכי או כי היכי דסליק אדעתיהו.

קג

בפני מה לא נטוו הלכות טומאה של ונת במלחמות
 אחרות עד מדין. מפני שלא נטמאו ישראל עד מדין שבכלן תמא
 ויחרם

ויחרס ויכו וגך והכאה אינה הריגה ממש שגוססין היו ומניחים אותם כמו שמנינו במס' נזיר (ד' 3) על שמשון מנין שנטמא למתים אילימא מדכתיב בלחי החומר הכיתי אלף איש דילמא גרדויי גרדי זהון והוא לא נגע אלא מהכא ויך מהס שלשים איש ויקח את חליצתם דילמא אשלחינון דרישא והדר קטלינון ויך ויקח כתיב דילמא גוססין שוינהו אלא גמרא גמירי לה שמע מינה דלשון ויך אינו אלא הכאה שאין בה מיתה אבל במלחמת מדין עשו הריגה ממש כדכתיב ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב וכתיב וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרגו הלכך ממלחמת מדין ואיך נצטרכו להלכות טמאי מת.

קד

למה לנו עושין שמנת ימי חנוכה ופני הנס שאירע שטמאו יונים וכו' ומה טעם יש לשמנה לילות ולא הספיקו ממנו פחות או יותר מפני שהשמיים באים מחלקו של אשר כדכתיב וטובל בשמן רגלו ומקום היה לו שנקרא תקוע כדאמרינן (מנחות פ"ה 3) תקוע אלפא לשמן שממנו השמיים יוצאים ומשם עד ירושלים היה מהלך שמנה ימים בין הליכה וחזרה והכי אמרינן במנחות (1) ולפיכך המתין להם עד שיצאו משם שמן טהור וזה שנעשה להם גם לשמנת ימים.

קה

לרבנו נסים. הא דאמרינן (פסחים קא ח) לאפוקי אורחים דאכלי ושתו צבי כנשתא לאו צבי כנשתא ממש אלא צבית הסמוך לבית הכנסת ממש דקשיא הא דאמרינן במגילה צפ' בני העיר (כח ח) צתי כנסיות אין אוכלין וכו' ומיהו אע"פ שלא היו אוכלין אלא צבית הסמוך לבית הכנסת הויא לדידהו מקום סעודה הואיל ונשעת הקידוש היו יודעים היכן יסעודו וראיה מירוש' דברכות פ' כיצד מצרכין תמן תנינן סוכה שצעה כיצד הרי שאכל לא יתיר סוכתו ר' אחא צס רב כהנא ור' חייה בר אשי צס רב גריך אדם לפסול סוכתו מצעוד יוס ר' יהושע בן לוי אמר גריך לקדש בתוך ביתו ר' יעקב בר אחא צס שמואל קדש צבית זה ונמלך לאכול צבית אחר גריך לקדש ר' אחא בר חנינא צס ר' אושעיה אמר רב מי שסוכתו ערבה עליו מקדש לילי יוס טוב אחרון צביתו ועולה ואוכל בסוכתו

אמר

אמר ר' זון ולא פליגי מאי דאמר רב (א') כשהיה דעתו לאכול צבית אחר ומאי דאמר שמואל בשלא היה דעתו לאכול צבית אחר ונמלך ופשטא דתלמוד צבלי לא משמע הכי. ועוד יש לפרש בענין אחר דאכלי צבי כנשתא עומס ודקא קשיא לן הא אין אוכלים בהם הני מילי סעודת הרשות דחול אכל סעודת שבת סעודת מנחה היא וסעודת מנחה מותר לאכול שם ודבר זה מפורש בירוש' פסחים (פ"א) ר' ירמיה צבי בתי כנסיות ובתי מדרשות מהו שצריכין בדיקה וכו' עד שהן אוכלים שם בעצרות ובראשי חדשים פירוש בעצור השנה ובקידוש החדש.

קו

עוד לו. (א') קשיא לי הא דאמר ר' יאשיה (ברכות כב א') עד שיזרע חטה ושעורה וחרגן במפולת יד מכדי חטה ושעורה שני מינין נינהו והזורען כאחד ליחייב. ומנאתי טעם בגמרא דבני מערבא (כלאים פ"ה) דלענין התראה קאמר שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך אינו לוקה עד שיזרע חטה ושעורה וחרגן במפולת יד.

קז

עוד לו. הא דאמרינן (ב"ב קמז א) יום טוב של ענרת ברור סימון יפה לכל השנה. איכא מאן דסבירא ליה דהאי יום יום טוב של ענרת דקתני הכא הוא יום שמיני מפני שאותו היום מזכירין גבורות גשמים. ולאו הכן מלתא אלא על חג שבועות קאמר שהוא יום ששה בסיון ובו נתנה תורה ודבר זה מפורש במס' ערבין בתוספתא פ"ק ענרת פעמים בחמשה וכו' אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של ענרת ברור סימון יפה לעולם וכו'.

קה

עוד לו. ומה שאמרו (ברכות לג א) מהוך שהיא חכמה קבועה בברכת חכמה פירוש לפי שכל החכמות כלן אינן מועילות לאדם אלא להבדיל בין הדברים כלן ובאמת כי זו תכלית התועלת על כן קרא ההבדלה חכמה והו' כלל שגריך פרט והמשכיל יבין.

קט

עוד לו. (א') ומה שאמרו (ברכות לב א) אמר לו הקב"ה למשה משה החייתני בדברך לפי שאין הבורא כודע אלא מנד מעשיו

מעשיו ויכלתו והיכולת מורה על החיות לפי שכל יכולתו ולווי
שהאריך ה' לישראל היו אומות העולם כופרים ביכלתו כאשר
אמר משה מבילתי יכולת ה' ואז יכפרו בחיותו שאינו נודע מצד
עצמו וכאשר האריך ה' לישראל צעזעור משה ראו כל העולם
יכלתו וכיון שראו ביכלתו על כרחם הודו בחיותו לפי שאין יכול
בעולם אלא חי ועל כן אמר לו החייתני בדברך.

ק

לרבנו חננאל. (ברכות לב ז) מנין שחזר הקב"ה והודו
לו למשה פירוש החזיק לו טובה שהבין מה שאומות העולם היו
עתידיים לומר ואמר לו סלחתי להם כי ודאי בדברך יהיו עתידין
לדבר. ואולם חי אני אמר ר' יצחק אמר לו הקב"ה למשה
החייתני בדברך פי' אמר לו הקב"ה למשה כמה שדברת לפני
וסלחתי לישראל החייתני כלומר עתידין האומות לומר חי אני
בהפילי ל"א מלכים ואעמיד השמש והירח ואז ימלא כבודי את כל
הארץ וז"ש ואולם חי אני וימלא כבוד ה' וגו'.

קיא

עוד לו. (שם ל' ז) (א) חד דאמר כדי שתתחונן דעתו
עליו פי' שתחונן דעתו עליו כדי שתסור האימה מלבו כי צעת
שעובר לפני התיבה מתבהל מפני הצבור וכשמחיל להתפלל ולכוין
לבו להתחנן סרה אוחה האימה מלבו דכתיב ואתחנן ואתכפל.
וחד אמר כדי שתחולל דעתו עליו צשיעור שתסור האימה מלבו
ויכוין לבו לחלות פני זורו שימחול על מה שפגע וימרר שזה
יותר שיעור מן הוונתכוין לקבל פרס כי ענין ואתחנן כגון לקבל
פרס הוא שהיה משה רבינו מתחנן אבל ענין ויחל הוא בקשת
מחילה וזריך דברי תחינה צרכים.

קיב

עוד לו. (שם ה' ז) על תפילתי שתהא סמוכה למטתי
פירוש שלא ישאר לי דבר מלאכה לעשות ויהי לבי טרוד עלי
אלא מאחרי תפילתי אשב על מטתי לאכול.

קיג

עוד לו. ומה שאמרו (שם) שזריך להמתין על חברו עד
שמסיים את תפילתו פי' מפני שגורם לשכינה להסתלק כי
השכינה

השכינה שרויה אפי' בשנים שנא' אז נדברו וכו' וכיון שינא גורם לשכינה שתסתלק ועל זה אמר שורפין לו תפילתו שנאמר הלמענך תעזב ארץ פי' אתה גרמת שתסתלק השכינה ולזה הפירוש אפי' בתפילת שחרית ומנחה.

קיד

עוד לו. (סס ח' א) פדה בשלום נפש מוקרב לי אמר הקב"ה כל העוסק בתורה וגמילות חסדים וכו' פי' פדה הקב"ה נפשי מכל צרה בעסקי בתורה שהיא שלום שנאמר וכל נתיבותיה שלום. מוקרב לי זה גמילות חסדים שמוקרבת אפי' הרחוקים כי ברבים היו עמדי כלומר הצבור היו מתפללין עמדי במקום שכינתך צבית הכנסת.

קטו

עוד לו. (סס ו' א) (1) ואמר ר' יצחק מנין שהקב"ה מניח תפילין וכו' פי' כמו שהקב"ה מראה כבודו לנביא ולחסידיו באוכנתא דלבא בדמות אדם יושב דכתיב ראיתי את ה' יושב על כסאו וכתיב ואראה את ה' יושב על כסא רם וגשא וכמי שיש לו רגלים דכתיב ותחת רגליו כמעשה וגו' וכיון שנודע לנו כי מתראה לנביאיו צענין הזה נתברר כי זו הראיה האמורה לא בראית העין היא אלא בראית הלב. כי לא יתכן להאמר בראית העין שראית דמות להקב"ה שנאמר ואל מיי תדמויו אל ומה דמות תערכו לו אלא ראיה בלב היא. וכך יתכן לומר שאפשר לאדם לראות בראית הלב דמות כבוד בראש ועליו תפילין והאומר ראיתי ראיה בלב שנאמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וכך נוכחו ולא ראית העין ממש. כי בפירוש אמר הכתוב ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים הדומה מלמד שמראה לכל נביא דמיון שיכול לראותו אבל ראיה ממש ח"ו שיש מי שיעלה על דעתו וכי ר' יצחק חולק על התורה הלא נאמר כי לא יראני האדם וחי. ובא ר' יצחק ואמר כי נראה הקב"ה למשה ועוד כתיב ויראו את אלהי ישראל וגו'. והנה מראה הכתוב שראו. ומקרא אחר כתוב ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וגו' קשו קראי אהדדי ופרקינן לא קשיא האי קרא דכתיב ויראו את אלהי ישראל בראית הלב והאי דכתיב כי לא ראיתם בראית העין. ומאלו לשון הקדש שקורא כעין זה ראיה ורא יעקב כי יש שבר במגרים ויעקב לא היה במגרים כי אם בארץ

בארץ כנען אלא שראה בלבו. וכהנה רבות ולמצינו מדע ויראי
 שמים בפחות מכן די להם להבין ולידע שאין בכל התלמוד דברים
 מודיעים שיש בישראל נותן דמות לבוראנו ישפחה שמו ויתעלה
 זכרו. אמנם חלוקי לב רשעי ארץ המינים מופאים דברים אשר
 לא כן כדי לגנות את עצמן מי שפרע מדור המבול הוא יפרע
 מהם. ומצינו שהקב"ה יתעלה זכרו הראה למשה רבינו בתוך
 הכבוד שאמר הכתוב וראית את אחורי כגון מלאך ובראשו תפילין
 וראה משה קשר של תפילין וסין של תפילין והבינם כעין שהראהו
 משכן וכליו וזה יתכן למראית העין ויתכן לראית הלבו. אבל
 זה שכתוב וראית את אחורי אינה אלא ראית הלבו. ועל אותה
 ראיה של משה שראה קשר של תפילין אמר ר' יצחק רמז לה
 מן הכתוב תנין שנאמר נשבע ה' בימינו. וכענין זה חזון הנבואה.
 הנביא יושב ורואה בלבו חזון הנבואה כראית הישן חלוס. ומקרא
 מלא כתיב אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלוס
 אדבר בו פי' במראה אל העין אליו אתודע כאילו בחלוס כן אני
 מתראה לו ומדבר עמו. ועל אותה התפילין שנראו למשה מתוך
 הכבוד חקרו רז"ל מה היה כתוב בהם. ומפרשים ומי כעמך
 ישראל ומי גוי גדול. ואלו הדברים וכל הענין קבלה למשה מסיני
 היה בידם. ובקבלה פירשום שאי אפשר לדברים הללו להפרש
 מן הדעת כלל.

קטז

עוד לו. (שם ז' א) (א') אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי
 מנין שהקב"ה מתפלל וכו' גם זה פירושו כענין שפירשנו למעלה
 שנראה לו למשה רבע"ה מתוך הכבוד צעה שאמר הודיעני נא
 את דרכך ואמרו חז"ל (ר"ה יז ב) בקבלה שבידם שבזמן שנאמר
 לו וקראתי בשם ה' לפניך נראה לו למשה רבו מתוך הכבוד
 של הקב"ה כדמות שליח לבור מעוטף שיוור לפני התיבה שנאמר
 ויעבור ה' על פניו ויקרא אותו הכבוד ה' ה' אל רחום וחנון
 וכו' כוונת חסד לאלפים וכו' מיד ויומר משה ויקוד ארצה וישתחו
 אותה שעה למד סדר תפילה כאשר הראוהו מן השמים וזו
 תפילת הענית שהראו לו למשה רבינו מן השמים כדי שיתפלל
 בה הסרוי גדוהק. ועוד אותה שעה שמע תפילה אחרת קול
 מלפני הכבוד אומר יהי רצון מלפני שיכבשו וכו' והבין משה
 רבינו שכך רחוי לבקש מלפני השכינה וכך היו הדברים בידם
 הלכה למשה מסיני הלא תראה כיון שראה ר' ישמעאל כ"ג
 כבוד ה' אלהי ישראל בראית הלבו צבית קדש הקדשים כאשר
 ראה

ראה ישעיהו ומיכיהו (2) שמע קול מלפני הכבוד ישמעאל בני
 זרכני פי' זרכה זו שנה והלל כדכתיב זרכו ה' מלאכיו וכסם
 שאנו אומרים תמיד זרוך כבוד ה' ממוקומו וכיון שנתן זרכת
 השנה לפני הכבוד התפלל אותה הפילה שהיה צידם הלכה למשה
 מסיני ששמע אותה כאשר אמרנו ופתח ואמר יר"מ וכו'. ויש
 אומרים שאכתריאל מלאך הוא ואנו לא קבלנו אלא הכבוד הוא.
 ואנו מוסיפים ביאור לדברים הללו שפרשנו כי בכל התלמוד אין
 אומרים מנין אלא שהקדימו אותו דבר ודברו בו ואומר ראייה
 לדברים הללו מנין לפיכך אמרנו זה שאמרו זכאן מנין שהקב"ה
 מניח תפילין התם קאי בענין האומר וראית את אחורי מלמד
 שהראהו הקב"ה למשה כבוד ועליו תפילין ללמד למשה קשר
 של תפילין ועליו אמר מנין רמז מן הכתוב שכבוד הקב"ה מניח
 תפילין ופי' מדכתיב נשבע ה' זימינו ובזרוע עזו שמע מינה כי
 עז האומר כאן הוא רמז לתפילין ונזכרו בכמה מקומות זרוע
 ה'. וכן זה שאמר מנין שהקב"ה מתפלל התם קאי זר"ה בזה
 דכתיב וקראתי נשם ה' לפניך ויעבור ה' על פניו ויקרא אמר
 ר' יוחנן אלמלא נקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שכבוד
 מלפניו של הקב"ה נתעטף כשליח צבור והראהו למשה סדור
 התפילה ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר
 הזה ואני מוחל להם ואמר רמז לזה מן הכתוב מנין ופירש ר'
 יוחנן משום ר' יוסי רבו רמז מדכתיב ושמתים צבית תפילתי.

קיו

עוד לו. (ר"ה יז ב) מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור
 וכו' כך פירשו כי צוה הקב"ה למלאך להתעטף כשליח צבור
 במראית העין והענין שאמרו מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר
 של תפילין וכל זה במראית העין כדמיון שליח צבור העובר לפני
 התיבה כדי ללמדו למשה רבינו. ואידך פירושא שאמרו באגדתא
 על האי קרא בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל נבאם מלמד
 שכל דיבור ודיבור שיצא מלפני הקב"ה נברא בו מלאך וכן כאן
 כשהיה הדיבור עם משה רבינו בפסוק ויעבר נברא מדברו של
 הקב"ה מלאך מעוטף כשליח צבור כדי ללמדו במראית העין
 סדרי סליחה.

קיה

עוד לו. הא דאוקימנא (ברכות ז' א) שהודיעו דרכיו
 נדיק וטוב לו נדיק גמור וכו' היינו בר מהני תלת בני חיי ומזוני
 דגרסינן

דגרסינן בסוף משקין (כח א) אמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא בזמלא תליא מלתא דהא רבא ורב חסדא תרזייכו זדיקי גמורי נינהו רבא חי ארבעין ורב חסדא ז"ב שנין בי רבא שתין תכלי בי רב חסדא שתין הלולי בי רבא נהמא דשערי לאינשי בי ר"ח נהמא דסתירא לכלבי. ור' מאיר פליג בה ואמר שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו אלא וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם אעפ"י שאינו הגון וכוותיה שמעתא סלקא דכתיב מדוע דרך רשעים צלחה מכלל דלא ידעי.

קיט

עוד לו. (אבות פ"ה) הכתב והמכתב פי' הכתב שאתה כותב כגון אלף ריש גדי. והמכתב שאתה קורא ארץ. וראינו בו לרז"ל שני פירושים פירוש כתב מייני כתב שבזעלם והמכתב הוא שהיה צלוחות כדכתיב והמכתב מכתב אלהים הוא. והשני הוא כמו שאומרים חכמי הגוים. (1)

והרב ר' יהודה אלברגלוני ז"ל כתב צורת האותיות שהיא כמו אלף בית כל אות ואות בזמנה מפני שהדבור מתחבר ומקולות משונות שיוצאים ממקומות ידועים שהם מסוף הגרון הפנימי ועד סוף שפתים החיצונים ומזין השמשות ואילך נתן כח הקצ"ה בראשון ובזרעו לדורות לחבר צורות משונות שעומדות אחת אחת מהן כנגד א' א' מאותן קולות וזהו כתב. והדבור המתחבר מאותן צורות זהו הנקרא מכתב שהוא צירוף האותיות להיות תיבה להקרות כמלה. ואית דאמרי כתב הוא כתב הקדש שהן כ"ב אותיות צורת כל א' מהן מן האותיות שצלוחות שהיתה נקראת כל אחת ואחת מארבע צדדים. מכתב הדבור המתחבר מאותן צורות והפירוש הראשון ברור מן האחרון משום רקאמר והלוחות וכי קאמר והלוחות לוחות וכל מה שבסך אמר.

קכ

כתב רבנו סעדיה גאון ז"ל שלשים מנות הן שהאנשים חייבים והנשים פטורות ולא פירש אותן. והרב ר' יצחק בן גיאת כתב פירושן ואלו הן. מילה. והראיה. ויוצא צבא כל זכר. ושקלים כל העובר על הפקודים. פדיון בכור. ואיש כי תגא ומנו שכבת זרע. והכהן שלא יטמא לקרובו בני אהרן ולא

ולא בנות אהרן. וחייב האב למול את בנו לפדותו וללמדו תורה
 אבל לא האם. סוכה. לולב. שופר. ציצית. ק"ש. תפילין.
 ותלמוד תורה. פריה ורביה. מורא אב ואם וכבוד אב ואם
 שכיון שנשאת רשות אחרים עליה. הקפת הראש. השחתת זקן.
 הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות והסקטרות והמליקות
 והקבלות וההזאות נוהגות באנשים ולא בנשים. כל אלו שלשים
 מצות. סוף.

מפתחות.

הלכות ק"ש ותפלה.

מה	הלכה כר' מאיר דזעי כונה בפסוק ראשון
עח	נבזר דקרו ק"ש של ערבית ומאלו קודם ג'את הכוכבים
מה	גדה מהו ללבווי
סס.	מאן דקרי פסוקי דזמרה בתר דללי חי זעי לברוכי
נא	נבזר שאחרו תפילה המנחה ביום הששי עד סמוך לחשכה
סס.	חולה שאינו יכול לקרות ק"ש ולהתפלל
פג	מאי ניהו שליח נבזר ומאי ניהו יורד לפני התיבה
פד	מי שלא נתמלא זקנו אס' כשר לשליח נבזר בשעת הדחק
פה	אס' מותר לג'את מנחת הכנסת קודם קדושא דסדרה
	על היושבים ברחוב בית הכנסת צעת תפילה והמסיחין
פו	בתפילה
פז	אס' מותר להתחיל ולשנות משהגיע זמן ק"ש קודם שיקרא
פח	המוצא נבזר מתפללין וקוח התפלל שגריך לחדש מה יחדש
פט	אי הלכתא כאצוה דשמואל דלא מללי כי אתי מארחא
צ	מה טעם לקרות ולתרגם וקרא זה וכו' ומשאיני רוח וכו'

הלכות קריאת ס"ת.

עט	קריאת ס"ת והפטרה בתענית
פה	חייב לשמוע קריאת ס"ת
פ	סומא פטור מקריאת ס"ת
צב	מזה לתרגם על הקורא בתורה ומפטיר בנביא

אס יש מעלה לתרגום תורה על תרגום גזאים
 כהן קטן מהו לקרוח בתורה ראשון

הלכות תפילין.

ג שיעור גובה הצתים

הלכות ברכות.

מה ארוזא כד מבשל מאי מצרכין עילוייה
 שס הלין מזוזי מאי מצרכין עילוייהו
 שס אהיני שליקי מאי מצרכין עילוייהו

הלכות סעודה.

קכ פתיתים ושלמים על מה מצרכין

הלכות נטילת ידים.

מה מים אמונעיים רשות בין תבשיל לתבשיל באיזה תבשיל
 שס היושב במשתה והטיל מים וברור לו שלא נגע אם צריך
 שס נטילת ידים
 מים אחרונים אם צריכין כל המסובין ליטול קודם
 מז ברכת המזון
 מא מי שידיו מטונפות אם מצרך על נטילת ידים קודם
 נא נטילה או אחריה

הלכות ברכת המזון.

מה המצרך ברכת המזון אם חייב לטעום מהכוס
 מה אם מסלקין השלחן קודם ברכת המזון

הלכות קידוש והברלה.

מה אם יש קידוש שלא במקום סעודה
 מי שקידש ובא אלל אחרים שאין יודעים לקדש אם
 שס מקדש להם
 מט ברכת האור
 יש לקדש ולהבדיל צנתי כנסיות אע"פ שאין אורחים
 כב אוכלים שם
 נד קידושא דבי שמיא אם צריך ליתן ממנו על גב עיניו
 קדש

קדש ואשתלי ולא טעים
 כוס של קידוש אם טעון ברכה לאחריו
 נטל ידיו לא יקדש אם הוא בקידוש לילה או קידוש יום
 שבת קובעת לקידוש
 אם מותר לקדש בחצר והגר בבית

הרכות שבת.

ז
 זמנחה בשבת מהו למגרם תלמוד ואבות
 היושב בספינה אם מותר להשליך לים דלי ושיורי כוסות
 ועצמות וקליפים
 מהו לשכור רשות מן הגויים לטלטל בכל הספינה
 ספינה שכנסה לנמל מהו לירד ממונה
 ספינה שדאה מחוץ לתחום מהו לעלות לה בני העיר
 ערב שבת שהיה מעונן והדליקו הנרות ואח"כ
 זרחה חמה
 נ
 מי שכבה נרו אם מותר לטעום בליל שבת
 לקרות לאור הנר ברבים אם מותר
 בית הכנסת ששער שלה ברשות הרבים ומנעול מצפנים
 אם מותר להפליג בספינה בנהרות
 גוי שנילא מים בשבת ברשות הרבים לזרכו מהו לשחות
 מהם ישראל
 ס
 סכירות בתים ופונדק ותנור ובית הצד לנכרי
 ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות
 נכרי שעושה מלאכה בבית ישראל
 ישראל ונכרי שותפין בשבת
 ישראל שנתן מעות או מטלטלין לנכרי לעשות בהם סחורה
 מהו לטול אובך או סרגל מעל החמור בשביל שלא יסתכן
 מנהג הישיבה ביציאה בתכשיטין בשבת
 טבעת שיש עליה חותם אם מותר לאיש לנאת בה
 יציאת אשה בתכשיטין
 יציאה בטבעת לאיש ולאשה
 שיתוף במצוי אם אפשר בלא חבית
 מי שיצא חוץ לתחום בשבת או חילל שבת
 הולכה פחות פחות מארבע אמות
 ברכות הדלקת נר שבת אי מנהגא או הלכתא ואם מוצר
 על הראשונה או על האחרונה
 הלכות

הלכות יום טוב וחה"מ.

א גני ימים טובים של גליות מפני מה נתקנו
הצולרים ודורכין במועד.

הלכות ראש השנה.

ח מנהג ליקח ראשי כצעים ולאכול מיני מתיקה
מה שופר שניקב במשהו וסתמו שלא במינו

הלכות חנוכה.

קד למה אנו עושין שמנת ימים
מה שבת ר"ח וחנוכה במה מפטירין

הלכות פורים.

לה מי שנשבע להתענות ביום פורים
מה מהו לקרות מגילה מכוונת
פא אי הלכתא כשמואל דאמר אסתר איגה מטמאה את הידים

הלכות מאכלות.

מה איסורין שבתורה אס במשהו או בנותן טעם
שס כחל שקרעו מהו לבשלו עם הבשר
שס אסיני שליקי אס יש בהם משום בשולי גויים
שס מוחט שמונחת תחובה וראשה לפנים

הלכות מילה.

שס בית דין שאלו במקום שאין אב מי יצרך להכניסו
שס המל את העבדים אחת מצרך או שתיים

הלכות ספר תורה.

ד כמה שטין צריך בכל דף ודף
נו כתיבה בלא שרטוט אס מותרת ע"י נקוד

הלכות נדה.

מה נדה שלא טבלה אי איתה באיסור כרה
שס טבילה לנדה מן התורה מנין

הלכות עבדים.

מה עבד שוטה וקטן מהו להטבילו על דעת צית דין
 שס נתין שנשא שפחה ושחרר את הולד מהו

הלכות נדרים ושבועות.

ה הנשבע שלא לדבר עם חזירו אם מותר על ידי כתב
 ה או ע"י שליח
 כ הנשבע שלא ליכנס לבית אם מותר לשלשלו בחבליים
 כה הנשבע שלא ליכנס לבית אחיו אם מותר ליכנס אליו
 לד לבקרו או לקברו
 לו מהו נודר על דעת רבים
 לח מי שנשבע בתורה שלא לישא פלונית ונתחרט
 לט הנשבע שלא לשתות יין אם מותר לשתות שכר
 מ הנשבע שלא יתפלל בצה"כ פ' אם מותר לפתוח
 מן מקום קרוז שלא לצה"כ
 מג שבועת גויים אם היא חמורה כשבועת ישראל
 מה הנשבע שלא לאכול פת אם מותר לאכול סופגנין וכענין
 מה אם נזקקין לנשבע באלהי ישראל
 מה הנשבע שלא להנות אשתו ולית ליה לשלומי לה
 מה כתובה ולגרשה

הלכות נדוי וחרם.

י חרם ושמתא אם דבר אחד הוא
 יא הפרת שמתא למי שנתנדה בחלוס
 לו השומע הזכרה מפי חברו בכל לשון אם צריך לנדומו
 מה נצורה דמוקבלין עליהון מלתא בשמתא וזחרם וזתר
 מה הכי מתחרטין

הלכות אבל.

מה ישראל שיש לו קרובים משומדים מהו להברותן
 שס אבל מנודה מהו להברותו
 שס בגד שפרשוהו ונגע בגופו של מת מהו בהנאה

הלכות מלוה.

שס המלוה את חברו ולא הגיע זמנו וזא הלוי ללחח למדינת הים
 הלכות

הלכות שבועה בב"ד.

ט כשמתחייב אדם שבועה לחזירו באיזה עת ומשיעו
 כז אימתי מתחייבין סתם
 מה מקום שבני אדם מתחייבין להשבע ואומר הפכו
 מה שבועה על שכנגדו

הלכות נחלות.

כג וזכר מוהר אס יורש את אביו

ביאור מאמרים וענינים אחרים.

ז מהו בעל מעשים
 זב וזבב בן זרויה למה נקרא בשם אמו
 זג כמה שאמרו גער באומה שמעשה נכתבים בקולמוס אחד
 זד על מה שנהגו להזהר שלא לשתות מים בשעת התקופה
 טו מהו מעשה תדורים
 זז כמה שאמרו שיגר הרע כדמה לדויקים כהר גבוה
 יו ולרשעים כחוט השערה
 יז כמה שאמרו מרדכי מוכתר בנימוסו היה צעדי וכו'
 יח כמה שאמרו צפ' ותתצב אחותו מרחוק כל הפסוק
 יט על שם שכינה נאמר
 מהגדל הפורה באויר מאי ניהו
 כה כמה שאמרו כל אותן השנים שהיה אדם"ר צנדי
 כו הוליד שדין ורוחין ולילין
 כז כמה שאמרו וינתה שכבת זרע מזין צפרני ידיו
 כח כמה שאמרו מושלש בכתובים כל עוף למינו ישכון וכו'
 כט כמה שאמרו כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וכו'
 ל כמה שאמר ר' ישמעאל כמה שיעורו של יוצר בראשית
 לא כמה שאמרו שלש מאות מושלות שועלים היו לו לר' מאיר
 לב מה הן הלכות נטיעת קשואין
 לג כמה שאמרו ארבע רוחות מנשבות בכל יום
 מה מהו שיחת דקלים
 מה רחב אס היתה מושבעה גויים
 מה פירוש דהדין פסוקא מי עלה שמים וירד וכו'
 מה כי פליגי רבנן בזולתא ומתרגם אמר כחד מנהון
 מה מהו ציגים פחים

שס	מהו שלא נשק יעקב ליוסף
שס	מהו אל תעש ענמך כעוכבי הדיינים
שס	מהו מעשרות סייג לתורה
שס	מהו נדרים סייג לפרישות
שס	במה שאמרו שאמר שמשון זכור לי כ"ג שנה וכו'
צה וכו'	שיעור חלה ותשעה קצין וכום של זרחה
צז	אזוה דשמואל למה לא נקרא בשמו
צח	במה שאמר רב קטינא זטעמא דגוהא
צט	במה שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס
ק	במה שאמרו שלשה משמרות הוי הלילה
קא	בהיה דר' אמי ור' חסי הוו מנלו היכא דהוו גרסי
קב	מפני מה לא נטווו בהלכות טומאה עד מלחמת מדין
קג	במה שאמרו דאכלי אורחים צבי כנשתא
קה	בהא דאמר ר' יאשיה עד שיזרע חטה ושעורה וחרגן
קו	במה שאמרו יום טוב של עצרת צדור סימן יפה
קז	לכל השנה
קח	מתוך שהיא חכמה קצויה בצרכת חכמה
קט וקי	אמר לו הקב"ה למשה החייתני צדבריך
קיב	חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר
קיג	כדי שתתחולל
קיד	על תפילתי שתהא סמוכה למטתי
קיו	שנים שנכנסו להתפלל וקדם א' מהן
קיז	כל העוסק בתורה ובג"ח ומתפלל וכו'
קיח	מנין שהקב"ה מניח תפילין
קטו	מנין שהקב"ה מתפלל
קטז	מלמד שנתעטף הקב"ה בשליח צבור
קיז	במה שאמרו שהודיע הקב"ה דרכיו למשה
קיח	מהו הכתב והמכתב
קיט	מאות שהנשים פטורות מהן
קכ	

הערות.

סי' א.

(¹) צעל המאור (ביצה פ"א) הביא מקצת דברי השאלה הזאת וקצת דברים מן התשובה וכתב כי השואל הוא מר רב נסים.

(²) היא כתובה צם' תמים דעים סי' קיט.

(³) צנסחתנו צמשנה מעשר שני פ"ה וכו"ה לא צ' אילת וצביצה ד' א' עלת וע' צערך מילין להרב הגדול ש"ר ערך אילת

(⁴) היא עיר Kafza סמוכה לעיר Kairwan עיר מושב רבנו נסים השואל ושחיהן עתה צמלכות חונם. ונדע כי הברת אות ת' רפוייה קרובה להברת אותיות ז' ס' ש' ז'. וצתשונות גאונים צרליון תד"ה סי' פ"ה כתוב קאצם צם' וכן צתשונות אלו סי' ל"ג מר אברהם קאצסי והוא מעיר הזו וגם הרי"ף פ' הכותב כתב והכין שדר רב האי גאון למר אברהם קאסי.

(⁵) צנסחתנו צביצה שם וכן צד"ה שם כתוב צהפך אילת מן הצפון ועקרצה מן הדרום אך צמשנה (מעשר שני פ"ה) הנסחא ככתוב פה וכן הוא נסחת הערוך ערך אילת וערך עקרצה. אך צתחומי מזרח ווערב צכל המקומות כתוב לוד מן המערב וירדן מן המזרח הפך מן הכתוב פה.

(⁶) צנסחתנו גרסי' מוכדי כתוב גם הצאן והצקר אל ירעו והרגישו רש"י והתום' שמוקרא זה כתוב צלוחות שניות ונדחקו לפרש. ונסחת הגאון שביא מדכתיב השמרו לכם עלות צהר שהוא קודם מתן תורה נכונה יותר.

סי' ב.

(¹) בנסחתנו משום ר' אלעזר סתם וע' בהגהת מוהר"י ברלין.
 (²) בנסחתנו ר' עקיבא מכבד עשירים.

סי' ג.

(¹) בנסחתנו ח"ל רב יהודה לרב ירמיה ביראה.

סי' ד.

(¹) מקתתה כתובה בשערי נדק ח"ה ש"ד סי' יד ויש שם טעיות.

סי' יב.

(¹) בנדה כז' א' הוזכרו יהודה וחזקיה שהיו תלומים אך
 אין זכר שם לאחיותיהם רק ב'צמות סה ב' נאמר יהודה וחזקיה
 אחי טווי ופזי אחותא.

(²) קשה כי בסנהדרין ה' א' מוכח כי חנה הוא שם איש
 אחי ר' חייא שאמר ר' חייא על רבה בר חנה בן אחי יורד
 לבבל ואמרו בגמ' רבה בר חנה בר אחוס דלאו בר אחתיה ולא
 כלדרי הגאון.

סי' יג.

(¹) מלה זו רגילה בערוך ובפרט בפירושו משם הגאונים
 ועיין בתולדות בעל הערוך להרב החכם המופלא ש"י רפאפורט
 סערה ¹⁷.

סי' טו.

(¹) תשובה זו כתובה בתשובות גאונים (ברלין מוה"ה) סי'
 ק' על שם ר' קלונימוס. וחמשצע הלשון וקילורו נראה יותר
 שהיא לרב האי ככתוב פה.
 (²) בתשובות הנזכרות כתוב הרודים. וכן מירושלם ועד
 בית הרורוס ובנסחתנו מעשה חדודים בית חדודו ככתוב פה.

סי' יד.

(¹) בנסחתנו ל"ג אלא ועכתר בנימוסו היה. והוא על פי
 הנהגת רש"י שכתב: בעדי לא גרסינן והכי גרסינן אמר רבה

זר זר חנה אמר ר' יהושע בן לוי וכו' ואית דגרסי צעדי רבה
 זר זר חנה שהיא מוכרת בנימוסו שהיו קורין אותו זר זר
 משום יקרות צעדי כמו כהדי כמו עדא אמרה הדא אמרה ואינו
 מפי מורי (ומן ואית דגרסי וכו' ואילך נשמט בפירוש רש"י
 שצגמרא אך ישנו בעין יעקב). ומלבד השינוי הנראה לעין בין
 נסחת הגאון לנסחת אית דגרסי שהציא רש"י שנסחת הגאון
 רבה זר רב הונא ונסחת אית דגרסי רבה זר זר חנה עוד
 נראה כי מלות ורבה זר רב הונא עדיף מיניה אשר ננסחת
 הגאון לא היו כתובות בנסחא שהציא רש"י. ובערוך ערך נמוס
 הציא מרדכי מוכתר בנימוסו היה צעדי ורבה זר רב הונא עדיף
 מיניה ולא גריס כעדי דרבה זר רב הונא כנסחת הגאון ומפרש
 כי עדי היה איש ידוע בדורו וזהיר במלות ורבה זר רב הונא
 עדיף מיניה צענותנות. ולפי נסחת הגאון והערוך ופירושה
 נראה דל"ג קודם דברי רב נחמן קרי ליה יהודי אלמא מיהודה
 קאתי וכו' כמו בנסחא שלפנינו כי דברי רב נחמן אינם ענין
 לקושיא זו וכן נראה בתוספות (הוצאו צע"י) שיש ספרים
 דל"ג לה.

סי' יט.

¹ תשובה זו כתובה בשינויים רבים בשו"ת הרשב"א ח"ה
 (דפוס ליוורנו) סי' קפ"ה. וכבר נתערבו בספר שהיא תשובה
 אחרת שהן לגאונים כאשר העיר הרב המגיה שם סי' ז' ג' א' סו
 קכא קסא וגם זו כאחת מהן.
² בנסחתנו ר' אליעזר.

סי' כב.

¹ כתובה בשינויים בהגהות מרדכי לשבועות סי' תש"ו.
 ובטור ח"מ סי' עא הוצאה ככתוב פה].
² כן כתוב גם בטור שם. אך מדברי הב"י נראה שהיתה
 נסחתו בטור מוסר אמה בבית דין והנסחא עקרית היא ככתוב
 פה. ובהגמרא שם כתוב קלל בני ביתך.

סי' כג.

¹ תשובה זו היא כתובה בשערי צדק ח"ד ש"ג סי' כ"ה
 אך שם כתובה בקלרה.
 סי' כד

סי כד.

(¹) הנה רב נערונאי בתשובה הסמוכה סי' כג הזכיר רב דוק גאון ואולי יש להגיה כאן רב דוק ויתכן כי רב דוק גאון היה כהן והיו מכנים אותו כהן דק. ושם ראיתי בספר הפרדס כ"י (לר' אשר בר חיים נביו) בשער העשירי שכתוב שם רב דוק כ"ץ גאון ורב עמרם גאון קמאי דקמאי.

סי כה.

(¹) בנסחתנו דשמואל לא שכיחא.

סי כט.

(¹) קנת דברים מן התשובה הזאת הובאו בס' תורת העולה ח"ב פ"ב ומשם נדע כי השואלים היו אנשי פאם.

(²) בנסחתנו ר' זירא.

(³) הרמז"ן בפירושו בפ' זה ספר תולדות אדם הביא דברים אלו משם רש"ג.

סי ל.

(¹) בנסחתנו כתוב אלא שלשה חבות יאכלו בוסר מאזני דק אבני דק. דרוק מורה נחלק. וע' בפירוש רש"י.

סי לג.

(¹) תשובה זו הובאה בצערוך ערך סח בקנת שינוי לשון ולא פורש שם למי היא אך הריטב"א הובא צעין יעקב בסוכה כתב בדברים האלה משם רב האי גאון.

(²) בצערוך כתוב מר אברהם גאון סתם בלי כנוי קאבסי. אך הריטב"א כתב והאי שיחת דקלים כתב רבינו האי ז"ל כי בדורו היה מר אברהם קאבסי שהיה מכיר עתידות וכו'. ונראה כי גם בנסחתו היה כתוב כינוי קאבסי. ונכון מזה שאמר הריטב"א בדורו היה כי באמת היה מר אברהם בדור רב האי גאון וכמו שכתב הרי"ף (כתובות פ"ט) והכין שדר רב האי למר אברהם קאבסי. אך פרט השנה הכתוב פה ובערוך אלף ק"ס לשטרות איננו מסכים עם זמן רב האי והוא קודם לו במאתים שנה. ואולי נפלה השגיאה בהעתקת התשובה הזאת שהיה כתוב אלף ש"ו וצטעות כתבו אלף ק"ס. והעתקה המשובשת היתה גם לפני

זעל הערוך ונמשך אחריה. חונם הריעב"ח ראה הנסחא הנכונה
אלף ש"מ ולכן כתב שהיה בדורו של רב האי כי רב האי מת
אלף ש"ט לשטרות.

סי' מזב.

(¹) זנסחתנו תליסר רפתי ול"ג כעני אך הערוך ערך
כעך גרים ליה.
(²) זנסחתנו רב יהודה.

סי' מזה.

(¹) לא זנחתי מלה זו זתלמוד וגם הערוך לא הביאה.
וזכלכות גדולות זרכות פ"ו (דף ז' ע"ז דפוס ויניציאן) כתיב מזוי
וגאמר שם דמזרכין עלייהו זורא פרי האדמה מזוס דמשרשין
פארי ואיכא דאמרי שהכל נהיה זדברו.

(²) הוא מראשוני גאוני פומזדיתא והזכר זאגרת רב
שרירא זבתר רב חנן מאשקיא (שמלך תת"ק לשטרות) מלך רב
מרי זריה דמר רב דימי סורגו. והן הן אז זבנו שנזכרו פה.

(³) כדברים האלה כתוב זכלכות גדולות ה' נחלות דף
ק"ח ע"ז משס רב יהודאי גאון.
(⁴) חסרה התשובה זכ"י.

(⁵) הדברים האלה אין להם מזון וגראה שיש טעות.

סי' מזו.

(¹) מלות אלו זמאי נינהו זעירי ורבז"ח חין זגמ' שלפנינו
וזולי היתה כן נסחת הגאון ויתכן שהן זוספת מהגאון דמפרש
שכיון עליהם ר' אזיתר. ואעפ"י שזימי רב יהודה עלו גם ר'
זירא ור' אזא לארץ ישראל (ע' זרכות כד ז' ושזת מא א) נראה
שהם עלו לקצוע דירתם ולא הניחו נשותיהם זבזל וכן נאמר
זפירוש על ר' זירא דאין דעתו לחזור הוה (חולין יח ז'). אזל
זעירי ורבז"ח הלכו לארץ ישראל והניחו זני ביתם זבזל. ולכן
נאמר עליהם זחזרתם לזבל כי אחא זעירי (זרכות כז א) כי
אחא רבז"ח (פסחים נא א) כלומר שנאו לזיתם אזל זר' אזא
ור' זירא אף שחזרו לזבל אחרי היותם זארץ ישראל כאשר זיררנו
זמ"א לא נאמר עליהן לשון זה כשהזבאו מהם דברים שאמרו אחרי
זובם כי זיאתם לא היתה אלא כגרים זארץ.

הערות

סי' סד.

(¹) בנסחתנו רב יוסף.

סי' עו.

(¹) בנסחתנו פטרו ונסחת אמרו נכונה יותר.

סי' עט.

(¹) נראה שיש טעות ואולי ז"ל צעת הסיח נאם ה' וסוף בירמיה סי' לא שכתוב בפרשה הסיח ונהרו על דגן ועל תירוש ועל יבאר וכו' וגם יש זה מענין תשובה והיא הפטרת יום שני דראש השנה.

סי' פה.

(¹) בנסחתנו רב רב הונא.

סי' פו.

(¹) בלשון הזה כתוב גם בסדר רב עומרם גאון והובא בטור א"ח סי' נד. וב"ב ע"ב ס"א מהגמ"י פ"ז דתפילה שכתב גרסי' בירוש' הווספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וכו' ולא נמצא כן בירוש' שלפנינו.

סי' צג.

(¹) אולי כונת הגאון לחלוק על מיי שאמר שתקנו בקדושה דסדרה לומר פ' ה' ימלוך לעולם ועד ולא ימלוך ה' לעולם כמו בקדושה שאומר הש"ך בחזרת התפילה לפי שקדושה דסדרה מתרגמין אותה ותרגום תורה של אונקלוס עדיף מתרגום נביאים והובא טעם זה בארחות חיים דף כא ע"ב ולכן אמר הגאון שאין יתרון לזה מזה.

סי' צה.

(¹) לפי הכתוב בסמוך שתשעה קבין הן כ"ז לטרין וכל ליטרא וי"ג אוקיות אם כן האיפה שהיא י"ח לטרין הן כ"ב לטרין שהן כ"ב אוקיות ועשירית האיפה שהיא שיעור חילה הן ע' אוקיות וצ' עשירות. ובר' שיש להגיה ע' אוקיות ולחומרם לא דק בשני עשירות. וכן בכוס של ברכה שכתב שני אוקיות ומחצה יש תוספת מעט לחומרם.

סי' צז.

(¹) נעשה זה כתוב גם בהלכות גדולות ה' גטין.

סי' צח.

(¹) דברי התשובה הזאת מן האי מלתא אגדתא היא עד סופה הוצאה צעין יעקב בצרכות פ"ט ושם נתיחסה בטעות לרצנו נסים (כי מטבע הלשון ובפרט תערוכת מלות ארמיות המעורבות בה מוכיח שהיא לרב האי) ומלבד זה יש גם כוונה שיבושים.

(²) בנסחתנו בצרכות ג' ח' ר' יוסי הוא השומני קול זה בחרבה.

סי' צט.

(¹) גם תשובה זו כתובה צעין יעקב פ"ב דחגיגה ויש איזה שינויים.

(²) בנסחתנו עדיין בן זומא מבחון.

סי' קב.

(¹) בנסחתנו מאפה פאה.

סי' קד.

(¹) לא מנחתי כן במנחות.

סי' קה.

(¹) בנסחתנו בירוש' ברכות פ"ו וסוכה פ"ד גרסי' להפך ומה דאמר רב בשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר ומה דאמר שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר ונראה נסחת ר"ג עיקר והתוס' בפכחים ק' ב' גרסי' מאי דאמר רב בשלא היה בדעתו לאכול בבית שקידש ומה דאמר שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית שקידש ויש שינוי בלשון מנסחת ר"ג אמנם הענין אחד.

סי' קו.

(¹) ע' בערוך ערך תלת

סי' קט.

(¹) דברים אלו הוצאו בקצרה בס' החסידים סוף סי' תר"ו מוגילת סתרים לרצונו נסים.

סי' קיא.

(¹) כדברים האלה כתובים בסתם צערוך ערך חל' ו'.

סי' קטו.

(¹) הדברים האלה הוצאו בס' ראב"ן סי' קכ"ד אך שם יש חסרון ואיזה שינויים.

סי' קיו.

(¹) גם קצת דברים מעטים מסי' זה כתובים בס' ראב"ן שם.
 (²) בס' ראב"ן כתוב וירמיהו והוא טעות ונ"ל ומיכיהו ככתוב פה כי במיכיהו בן ימלא כתוב ראיתי את ה' יושב על כסאו כמו בישיעה ולא נמצא בן בירמיהו.

סי' קיט.

(¹) נכאן שורה חלקה נכ"י. ואולי היו הדברים כתובים בלשון ערבי ולא ידע המעתיק להעתיקם.

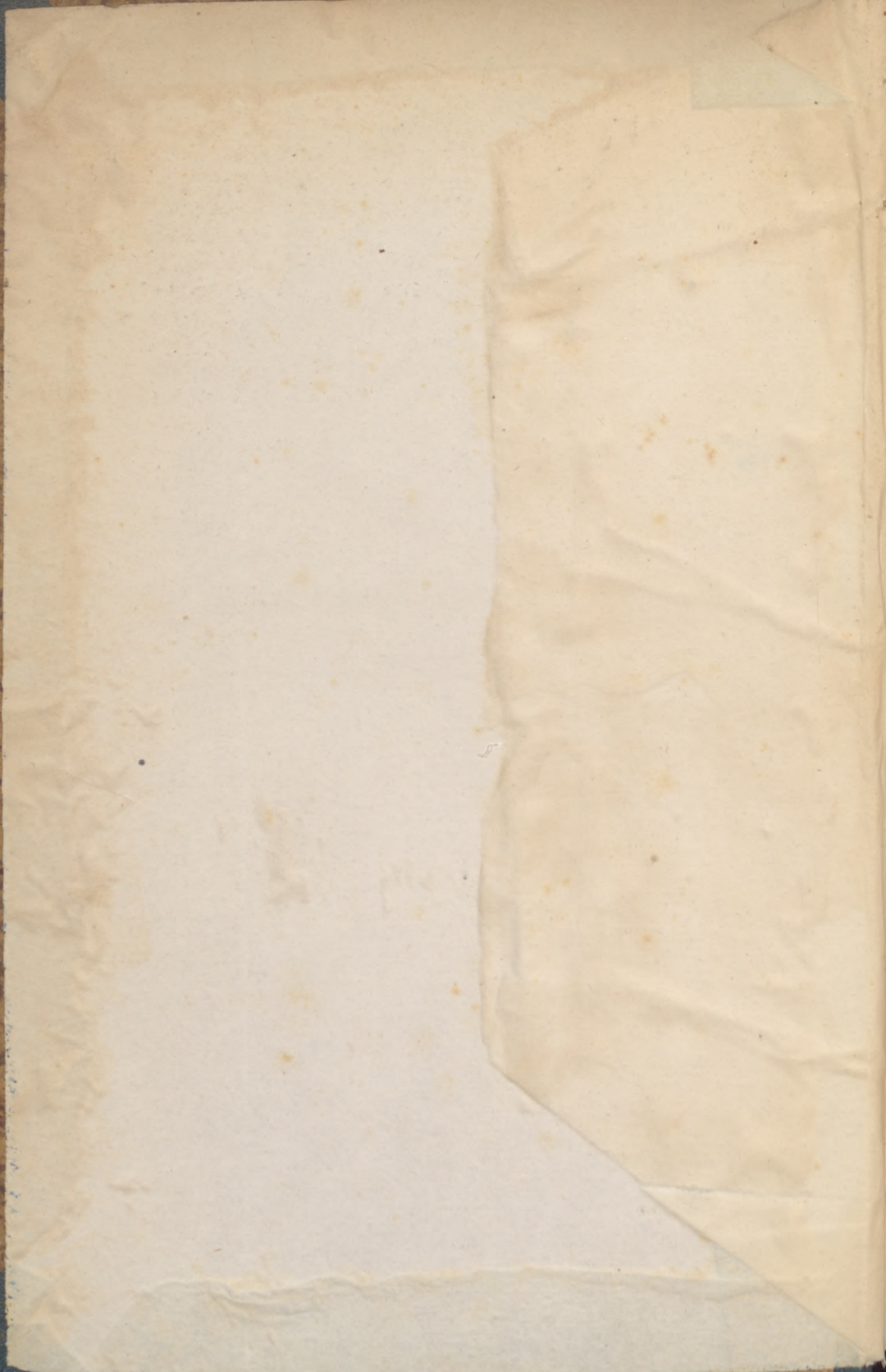

B

167-

172.

השכל

לימודי הלכה

ד"ר (א) חס

Lyck 1864

עיקר מוסאפי

תשובות הגאונים

ג.

הערות על יומן ולתפוצות

1864

הדק

ענין סופר

1864

עקב אנשי

חלום התלמידים

1866

1575 - 1578

10

EX LIBRIS ST. MONTANA